

ÅRSRAPPORT
2017

For alt vi har. Og alt vi er.

INNHold

LEDERS BERETNING 04

INTRODUKSJON TIL VIRKSOMHETEN OG HOVEDTALL 08

Forsvarets oppgaver	10
Forsvaret og andre aktører	12
Forsvarets målbilde	13
Forsvarets organisasjon	14
Hovedtall	16

ÅRETS AKTIVITETER OG RESULTATER 18

Mål L-1 Operativ evne til å løse Forsvarets oppgaver	20
Mål L-2 Beredskap og evne til operasjoner i krise og krig	20
Mål L-3 Daglige operasjoner	20
Mål Ø-1 Målrettet og effektiv anvendelse av tildelte midler	21
Mål I-1 Forebyggende sikkerhet	21
Mål I-2 Bærekraftig videreutvikling av Forsvarets struktur og organisasjon	22
Mål I-3 Styling og kontroll	23
Mål M-1 Riktig kompetanse til rett tid	23

STYRING OG KONTROLL 24

Forsvarets styringssystem	26
Riksrevisjonen	26

VURDERING AV FREMTIDSUTSIKTER 28

Mål L-1 Operativ evne til å løse Forsvarets oppgaver	30
Mål L-2 Beredskap og evne til operasjoner i krise og krig	30
Mål L-3 Daglige operasjoner	30
Mål Ø-1 Målrettet og effektiv anvendelse av tildelte midler	30
Mål I-1 Forebyggende sikkerhet	30
Mål I-2 Bærekraftig videreutvikling av Forsvarets struktur og organisasjon	31
Mål I-3 Styling og kontroll	31
Mål M-1 Riktig kompetanse til rett tid	32

ÅRSREGNSKAP 34

Ledelseskommmentar til årsregnskapet 2017	36
Kontantregnskapet 2017	39
Virksomhetsregnskapet 2017	48

VEDLEGG TIL ÅRSRAPPORTEN 72

Rapport om Forsvarets miljøvern	74
Likestillingsredegjørelse etter aktivitets- og redegjørelsesplikten	78
Veteraner	82

STATISTIKK 84

Totaloversikt over Forsvarets avdelinger	86
Hæren	88
Sjøforsvaret	90
Kystvakten	92
Luftforsvaret	94
Redningstjenesten	96
Heimevernet	98
Øvrige avdelinger	100
Oversikt over internasjonale operasjoner	104

OVERSIKT

INNLEDNING

Forsvarets årsrapport

Hensikten med Forsvarets årsrapport er å gi et helhetlig, balansert og overordnet bilde av etatens virksomhet. Rapporten er ugradert og skrevet med tanke på offentliggjøring. Forhold som er underlagt beskyttelse i henhold til lov om forebyggende sikkerhetstjeneste (sikkerhetsloven), eller som er unntatt offentlighet i henhold til offentleglova, er dermed ikke en del av rapporten.

Årsrapporten for 2017 er utformet i henhold til Finansdepartementets reglement for og bestemmelser om økonomistyring. Noe av hensikten er å bidra til at offentlig virksomhet kan sammenlignes på tvers av sektorgrensene, og at ulike etater i større grad kan sammenlignes med hverandre.

I tillegg til den definerte delen av årsrapporten, følger rapport om Forsvarets miljøvern, Forsvarets likestillingsredegjørelse etter aktivitets- og redegjørelsesplikten samt veteraner. I tillegg er det lagt ved en del statistikk fra virksomheten.

Forsvaret ønsker åpenhet rundt de deler av virksomheten vår som ikke er gradert, og det er vårt ønske at denne rapporten skal gi et realistisk bilde av Forsvarets virksomhet.

LOKASJONER

i Norge

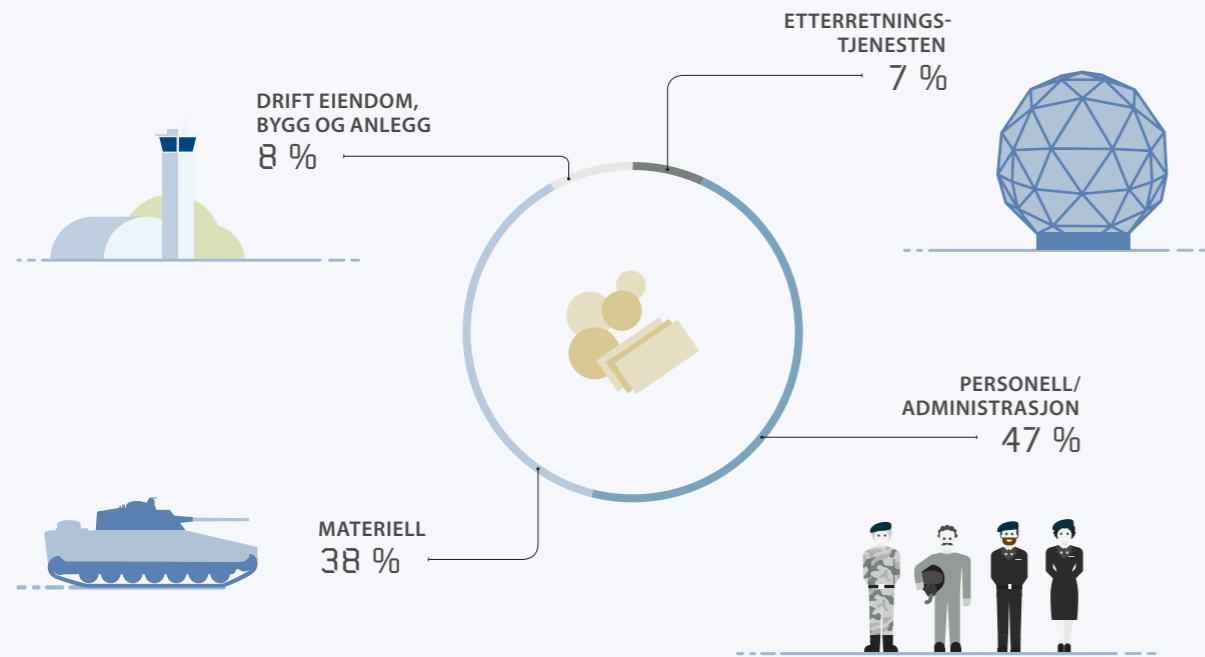
FORSVARETS TOTALE KOSTNADER 2016-2017

Tall i tusen 2017-kroner

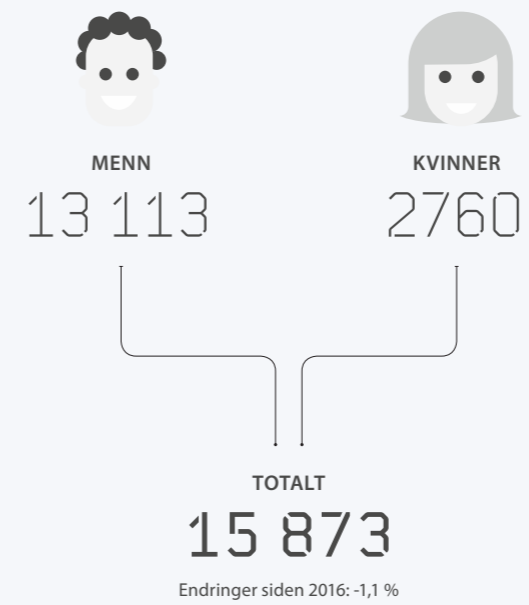
Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	15 640 775	15 993 626
Materiell	12 677 925	13 150 444
Eiendom, bygg og anlegg	3 720 179	2 683 086
Kostnader Etterretningstjenesten	2 062 001	2 235 441
Sum kostnader	34 100 881	34 062 596

Fullstendig årsregnskap for 2017 framgår i kapittel VI.

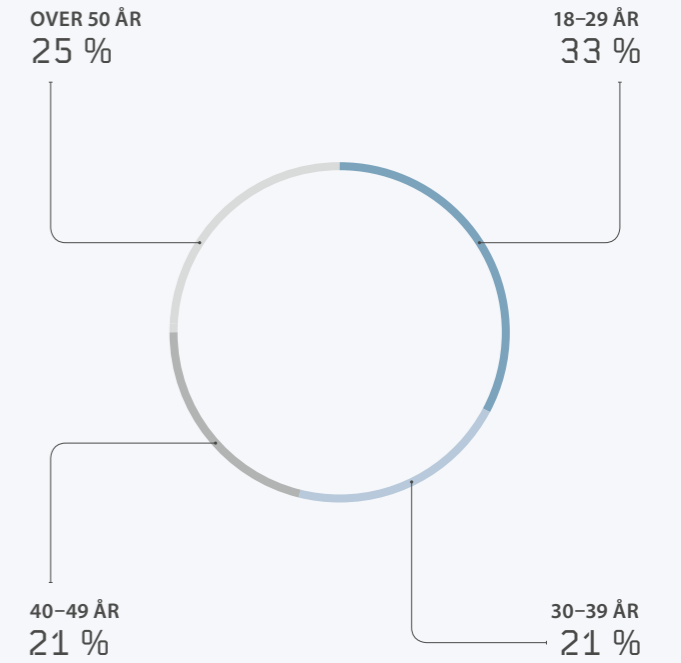
FORDELING

ANTALL ANSATTE

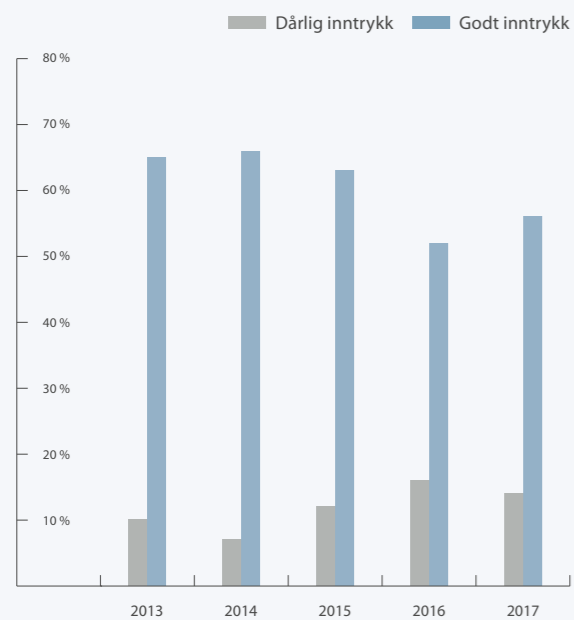

ALDER

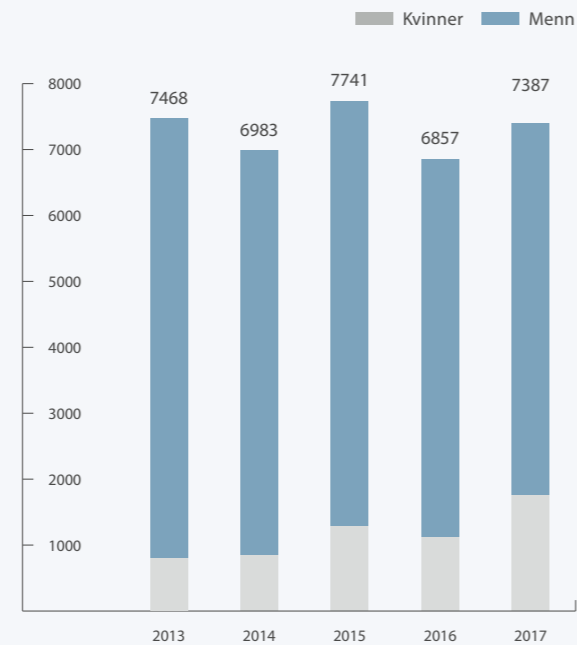
OMDØMME

Forsvarets innbyggerundersøkelse 2017

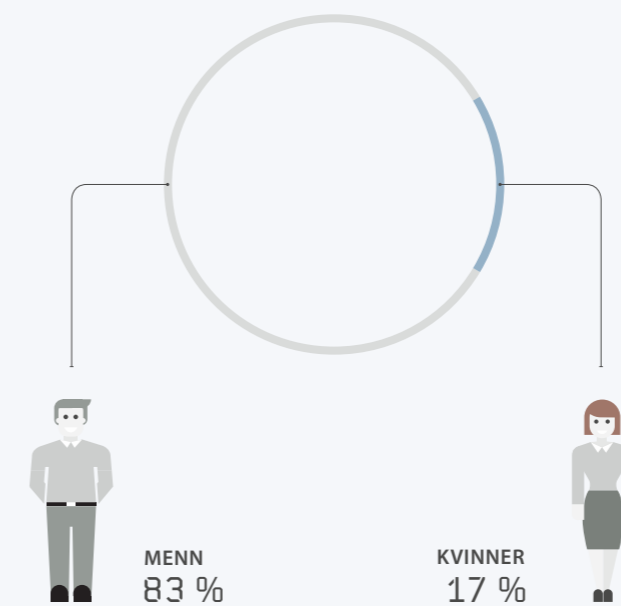

ANTALL FULLFØRT FØRSTEGANGSTJENESTE

med kjønnsfordeling (siste 5 år)

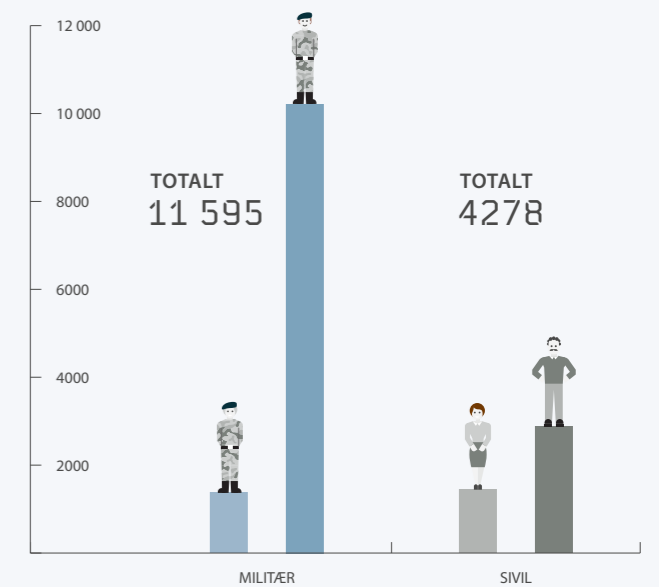

KJØNNSFORDELING

FORDELING MILITÆRE OG SIVILE

med kjønnsfordeling 2017

1

LEDERS BERETNING

Et høyere nivå på den militære tilstedeværelsen i nordområdene er nå en ny normalsituasjon.

(TRENING)

Hovedoppgaven til DA-20 Jet Falcon er elektronisk krigføring. Her planlegger flymannskapet trening med soldater fra Hæren.

Forsvaret skal bidra til å beskytte og ivareta Norges sikkerhet, interesser og verdier. Stortinget har fastsatt ni oppgaver for Forsvaret. For å løse oppgavene stilles store samfunnsressurser til Forsvarets rådighet, og det påligger oss å få mest mulig ut av disse. Gjennom Forsvarets årsrapport gir vi en offentlig beskrivelse av hvordan oppgavene er løst, og hvordan vi har forvaltet økonomien.

Daglige operasjoner innen overvåkning, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse er alltid en prioritet for Forsvaret. Dette oppdraget er løst på en god måte i 2017. Et høyere nivå på den militære tilstedeværelsen i nordområdene er nå en ny normalsituasjon. Marinen gjennomførte 48 prosent av sin aktivitet i nordområdene i 2017, herunder kontinuerlig tilstedeværelse av minst én ubåt. Aktiviteten for maritime patruljefly har vært høy, og Hæren har hatt jevnlig tilstedeværelse i Finnmark. Alle forsvarsgrenene har flere styrker tilgjengelig for operative oppdrag enn i 2016.

Vår deltagelse i internasjonale operasjoner ble i hovedsak videreført fra 2016, og omfanget i 2017 var omtrent på samme nivå som de tre foregående årene. Om lag 300 kvinner og menn er til enhver tid ute og representerer Norge i FN, NATO eller andre allianser, og resultatet i 2017 var meget godt.

NATO er grunnpilaren i forsvaret av Norge. Derfor er det viktig at våre allierte også i 2017 fant det relevant å trene og øve sammen med oss. Det styrker vår evne til å operere sammen med våre allierte, og det styrker NATOs evne til å forsterke og forsvare Norge. Vi har i tillegg oppdatert vårt nasjonale planverk, slik at dette er samordnet med NATOs. NATOs storøvelse Trident Juncture 2018 i Norge blir en meget god anledning til å teste mottak av forsterkninger og vertslandsstøtte i hele sin bredde sammen med en lang rekke etater og sektorer.

Det første året i gjeldende langtidsplan er nå lagt bak oss. Hovedvekten innledningsvis skulle legges på å få det vi har til å virke, og grunnmuren skulle styrkes. Økte tildelinger er benyttet til å ta igjen etterslep på vedlikehold. En effektiv kraftsamling av ressurser i Forsvaret og fra sivile leverandører i tid og rom, har bedret materiell-situasjonen. Vi har fått det vi har til å virke i større grad enn på samme tid i fjor, og dette arbeidet fortsetter i 2018.

Faktisk ressursbruk i 2017 er i tråd med iverksettelsesbrevet til langtidsplanen. Forsvarets årsresultat viser noe mindre utgifter på driftsrelaterte poster. Dette er i hovedsak forpliktete midler som kommer til utbetaling i 2018, og må ses i sammenheng med betydelige budsjettstyrkinger høsten 2017.

I Forsvarets omfattende virksomhet hvor mange tiltak er knyttet til modernisering, er det naturlig nok både fremtidige utfordringer og risikoer. Forliket på Stortinget knyttet til utviklingen av landmakten, øker Forsvarets

driftskostnader med flere hundre millioner årlig. Inndekningen av denne kostnadsøkningen er foreløpig ikke avklart.

Effektivisering er en sentral forutsetning i langtidsplanen 2017–2020 for finansiering av fremtidig struktur og modernisering av Forsvaret. I 2017 har Forsvaret gjennomført tiltak med effektiviseringsgevinster på 202 millioner kroner. Dette er ikke tilfredsstillende sett opp mot kravet på 274 millioner kroner. Når det gjelder prognosen frem mot 2020, er det usikkerhet knyttet til gevinstrealiseringen for noen av effektiviseringstiltakene.

Innfasingen av kampflyet F-35 går i henhold til planen, og de tre første flyene ankom Norge i november 2017. NH90-helikoptrene er ytterligere forsinket. Driftserfaringene så langt viser at vedlikeholdet er mer komplekst og tidkrevende enn forutsatt, og dette reduserer tilgjengeligheten på helikoptrene betydelig. En gapanalyse fra 2017 viser at vi ikke kan forvente å dekke behovet for flytimer i Sjøforsvaret, og kompensierende tiltak er til vurdering.

Jeg møtte i løpet av fjoråret mange av våre soldater i operasjoner både hjemme og ute. De viser solide kunnskaper og ferdigheter, gode holdninger og modne refleksjoner, koblet med vilje til å ta initiativ og ansvar. Dette gjør meg trygg på at vi har de riktige menneskene for å gjennomføre den krevende moderniseringen som er planlagt i årene fremover.

Haakon Bruun-Hanssen
Admiral
Forsvarssjef

Daglige operasjoner innen overvåkning, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse er alltid en prioritet for Forsvaret.

2

INTRODUKSJON TIL VIRKSOMHETEN OG HOVEDTALL

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver, alene og sammen med allierte, utgjør Norges samlede forsvarsevne.

(SAMARBEID)

En norsk offiser hilser på en utenlandsk kollega under NATO's operasjon Enhanced Forward Presence i Litauen.

FORSVARETS OPPGAVER¹

OPPGAVE 1: Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar

Forsvarets evne til å løse sine oppgaver, alene og sammen med allierte, utgjør Norges samlede forsvarsevne. Når det blir uakseptabelt kostbart å true eller angripe Norges sikkerhet, territorium eller politiske handlemåter, gir dette en avskrekkende effekt. Evnen til å håndtere militære utfordringer skal bidra til at trusler ikke oppstår. Troverdig avskrekking sikres gjennom en aktiv alliansepolitikk som er forutsigbar, langsiktig og konfliktforebyggende.

NATO er kjernen i Norges evne til troverdig avskrekking. Siden NATO ble grunnlagt, har organisasjonens fremste formål vært å forebygge væpnet konflikt gjennom en tydelig evne og vilje til å forsvare alliansen med militære midler. Forsvaret skal bidra til at NATO forblir troverdig i våre nærområder. Dette forutsetter evne til å reagere umiddelbart, effektivt og med relevante midler dersom Norge utsettes for press, anslag eller angrep. I tillegg skal Norge kunne samvirke med allierte styrker innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.

OPPGAVE 2: Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar

NATO er rammen for det kollektive forsvaret av Norge og våre allierte. Sammen med våre allierte skal Forsvaret håndtere trusler, anslag og angrep mot Norge og andre land i NATO. Forsvaret og NATO skal også hindre at fiendtlige aktører tar seg til rette på norsk eller alliertes territorium eller utfordrer Norges suverenitet. Dette omfatter både statlige og ikke-statlige aktører som skaper eller truer med å skape så omfattende skade at det er aktuelt for NATO å iverksette kollektive forsvarstiltak.

OPPGAVE 3: Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement

Forsvaret skal kunne håndtere sikkerhetspolitiske kriser og anslag av et visst omfang. Episoder og kriser som blir håndtert nasjonalt, skal bringes under kontroll, eventuelt samtidig med at norske myndigheter involverer alliansen. Selv om større militære utfordringer må håndteres med allierte forsterkninger, skal Forsvaret kunne møte trusler på en troverdig og relevant måte, også før allierte involveres. Krisehåndteringsoperasjoner må sømløst kunne gå over til kollektivt forsvar.

OPPGAVE 4: Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåkning og etterretning

Forsvaret må ha selvstendig evne til å drive etterretning for å etablere og vedlikeholde situasjonsforståelse i norske nær- og interesseområder. Forsvarets overvåknings- og etterretningsvirksomhet skal opprettholde en god situasjonsforståelse. Dette gir et grunnlag for beslutninger av politiske myndigheter og Forsvarets ledelse til rett tid. Oppgaven forutsetter derfor en enhetlig etterretningskapasitet i Forsvaret fra strategisk til taktisk nivå. Norge må gjennom sin overvåknings- og etterretningsvirksomhet være i stand til å gi rettidig varsling om situasjoner og utviklingstrekk som er av betydning for norsk suverenitet og norske interesser. Norge skal ha en selvstendig evne til å drive etterretning i egne nærområder i land-, sjø-, luft- og cyberdomenet. Hele Forsvarets operative struktur skal kunne bidra med å innhente, sammenfatte, analysere og videreformidle informasjon. Den nasjonale etterretningskapasiteten skal også støtte operasjoner hjemme og ute på operasjonelt og taktisk nivå.

OPPGAVE 5: Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter

Forsvaret skal hevde norsk suverenitet og verne om Norges interesser. Det innebærer blant annet å hindre urettmessige inngrep fra stater og ikke-statlige aktører som direkte eller indirekte utfordrer norsk suverenitet eller norske suverene rettigheter. Forsvaret skal kunne håndtere begrensede episoder, hindre at uvedkommende aktører får adgang til norsk territorium, og avverge at vitale samfunnsinteresser settes i fare. Oppgaven omfatter også sikring av norske utenriksstasjoner og norsk skipsfart ved behov.

Forsvaret må på kort varsel kunne håndtere ulike typer krenkelser av norsk suverenitet, også når flere slike situasjoner oppstår samtidig. Forsvaret må ha tilstrekkelige ressurser til å overvåke aktiviteten i norske nærområder. Dessuten må Forsvaret på kort varsel være til stede med egnede enheter til lands, til havs og i luften, og være forberedt på å utøve tvangsmakt.

OPPGAVE 6: Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder

Myndighetsutøvelse er håndheving av rettslige påbud, forbud og vilkår rettet mot enkeltpersoner eller andre private aktører. Dette er en nasjonal oppgave som normalt ivaretas av politiet og andre sivile myndigheter. På to hovedområder er Forsvaret tildelt særlig myndighet og ansvar: ressurskontroll og annen myndighetsutøvelse til

havs og grenseoppsyn langs den norsk-russiske grensen. Dette omfatter også forebyggende tiltak. Forsvaret ivaretar sin rolle på disse feltene i nært samarbeid med andre offentlige etater.

OPPGAVE 7: Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner

Utfordringene internasjonalt tilsier at det vil være behov for internasjonal innsats for fred, sikkerhet og stabilitet også i årene fremover. Forsvaret må ha evne til å bidra med relevante kapasiteter internasjonalt. Dette inkluderer flernasjonale øvelser, beroligelsestiltak, kapasitetsbygging, forebyggende stabiliseringsoperasjoner, mer tradisjonelle fredsbevarende operasjoner og fredsopprettende operasjoner. Slike bidrag er del av det felles ansvaret Norge må være med og bære for fred og sikkerhet. Omfanget av internasjonal innsats må vurderes mot tilgjengelighet og behovet for nasjonal beredskap.

OPPGAVE 8: Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området

Forsvaret skal bidra med støtte til internasjonalt militært samarbeid som et ledd i arbeidet med å skape fred og stabilitet. Dette gjelder også arbeidet med å forhindre at masseødeleggelsesvåpen og tilhørende leveringsmidler blir tilgjengelige for aktører som utgjør en potensiell trussel mot norsk og internasjonal sikkerhet. Dette inkluderer tiltak som informasjonsinnsamling, analyse, rustningskontroll, tillitsskapende aktiviteter og verifikasjon. Videre omfatter oppgaven opplæring i og bidrag til sikkerhetssektorreform og kapasitetsbygging hos utvalgte land. Dette skal bidra til oppbygging av samarbeidspartnernes evne til å bidra til internasjonal sikkerhet og internasjonalt samarbeid. I tillegg innebærer det evne til å reformere og sikre demokratisk kontroll over egne forsvarssektorer.

OPPGAVE 9: Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver

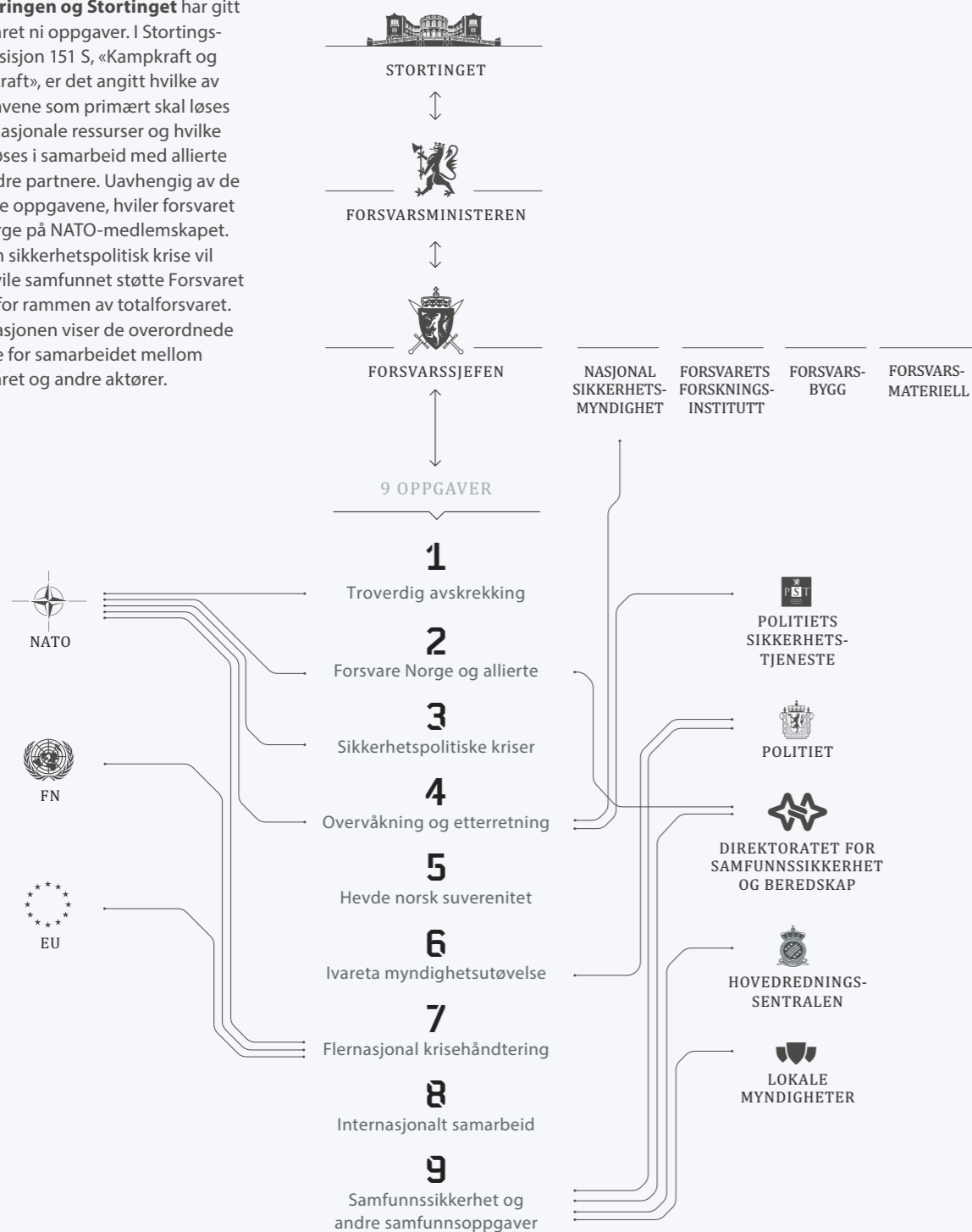
Forsvaret bidrar til samfunnsikkerhet på en rekke områder basert på totalforsvarskonseptet. Konseptet bygger på prinsippet om gjensidig sivil-militær støtte og samarbeid i hele krisespektret fra fred, via sikkerhetspolitisk krise, til væpnet konflikt. Totalforsvarskonseptet omfatter derfor både militær støtte til det sivile samfunnet og sivil støtte til Forsvaret. Konseptet virker ved utfordringer mot samfunnsikkerheten så vel som mot statssikkerheten. Forsvaret skal, som en del av totalforsvarsordningen, kunne støtte det sivile samfunnet med forebygging, utarbeide beredskapsplaner, håndtere kriser og håndtere konsekvenser av terrorangrep og annen alvorlig kriminalitet, ulykker og naturkatastrofer.

Utfordringene internasjonalt tilsier at det vil være behov for internasjonal innsats for fred, sikkerhet og stabilitet også i årene fremover.

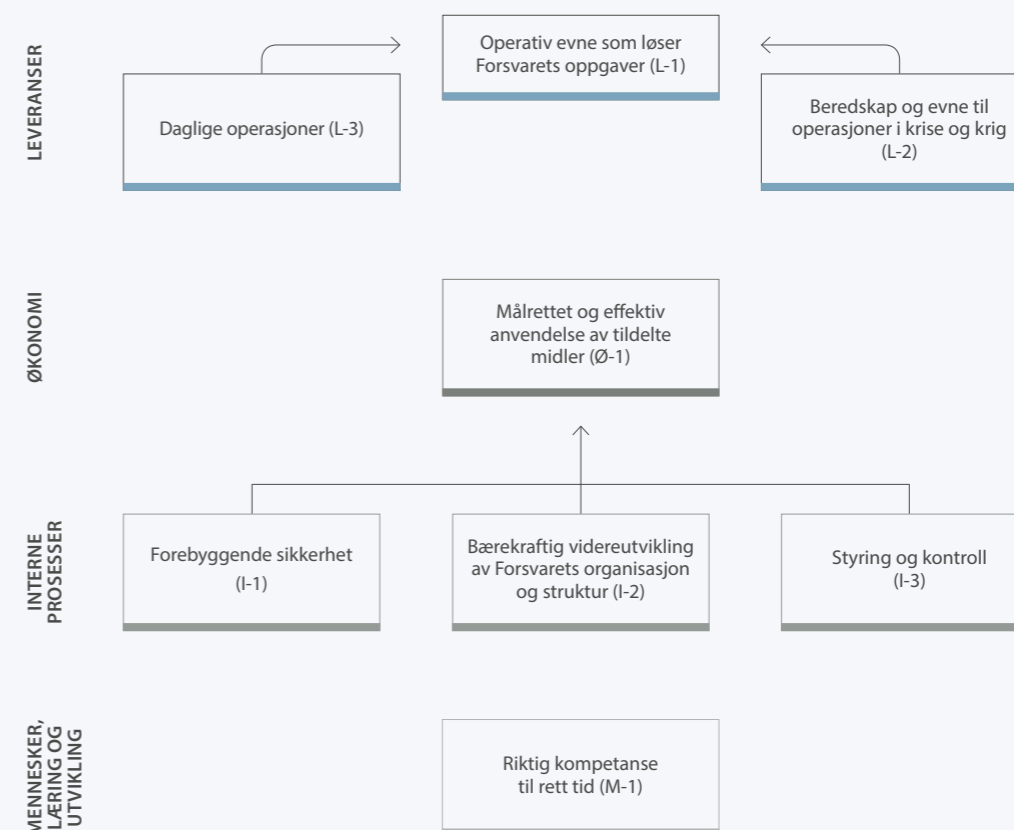
1) *FDs IVB LTP (2017–2020) og Prop. 151 S (2015–2016).*

FIGUR 1
FORSVARET OG ANDRE AKTØRER

Regjeringen og Stortinget har gitt Forsvaret ni oppgaver. I Stortingsproposisjon 151 S, «Kampkraft og bærekraft», er det angitt hvilke av oppgavene som primært skal løses med nasjonale ressurser og hvilke som løses i samarbeid med allierte og andre partnere. Uavhengig av de enkelte oppgavene, hviler forsvaret av Norge på NATO-medlemskapet. Ved en sikkerhetspolitisk krise vil det sivile samfunnet støtte Forsvaret innenfor rammen av totalforsvaret. Illustrasjonen viser de overordnede linjene for samarbeidet mellom Forsvaret og andre aktører.

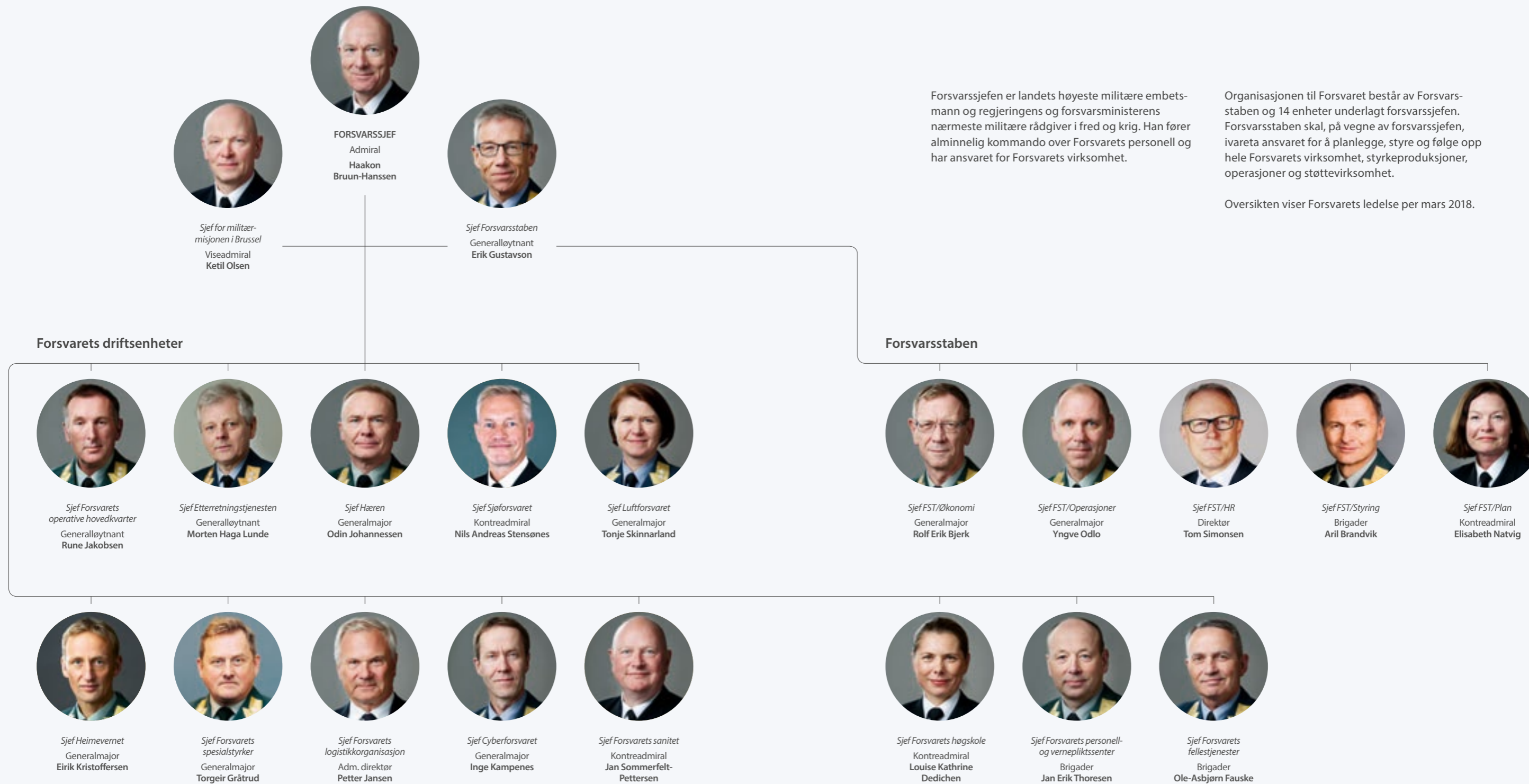
FIGUR 2
FORSVARETS MÅLBILDE 2017

Målene er gruppert i følgende kategorier: Forsvarets leveranser (L), økonomi (Ø), interne prosesser (I) og mennesker, læring og utvikling (MLU). Dette er satt inn i et målbilde som er inndelt etter samme gruppering. Statusrapporteringen i årsrapportens kapittel III, Årets aktiviteter og resultater, følger samme målbilde. Også Forsvarets vurdering av fremtidsutsikter i kapittel V, følger samme oppbygging. Statusrapporteringen på strategiske mål beskriver en overordnet og helhetlig vurdering av måloppnåelse. Vurderingen er basert på både styringsparametre, tiltak, risiko og andre kjente forhold av betydning.

Hvert mål er beskrevet nærmere i departementets iverksettelsesbrev, og det er gitt en rekke styringsparametre med spesifikke resultat- og rapporteringskrav. Brevet beskriver også tilhørende oppdrag med hensikt og tidsfrister for å sikre god måloppnåelse.

FORSVARETS ORGANISASJON

Forsvarssjefen er landets høyeste militære embetsmann og regjeringens og forsvarsministerens nærmeste militære rådgiver i fred og krig. Han fører alminnelig kommando over Forsvarets personell og har ansvaret for Forsvarets virksomhet.

Organisasjonen til Forsvaret består av Forsvarsstaben og 14 enheter underlagt forsvarssjefen. Forsvarsstaben skal, på vegne av forsvarssjefen, ivareta ansvaret for å planlegge, styre og følge opp hele Forsvarets virksomhet, styrkeproduksjoner, operasjoner og støttevirksomhet.

Oversikten viser Forsvarets ledelse per mars 2018.

TABELL 1 — HOVEDTALL*Beløp er indeksjustert til 2017-kroner*

	2014	2015	2016	2017
Antall årsverk	17215	17251	16048	15995
Samlet tildeling post 01–99	41760628610	39345678910	28990673740	30153934665
Utnyttelsesgrad post 01–29	99,52	99,71	98,99	98,50
Driftskostnader*	31228694656	29667650638	34100880610	34062595983
Andel investeringer	24,02	24,57	0,75	1,28
Lønnsandel av driftskostnader*	41,72	42,90	41,34	43,00
Lønnskostnader* pr årsverk**	756822	737702	878381	915662

* For 2014–2015 vises utgifter, og for 2016–2017 vises kostnader.

** Lønnsutgifter (2014 og 2015) er eksklusive utbetalinger til vernepliktige soldater og HV-befal og utbetalinger til avgangsstimulerende tiltak og statlige virkemidler. Lønnskostnader (2016 og 2017) er hele kontoklasse 5 i standard kontoplan for statlige virksomheter.

TABELL 2 — FORSVARETS KOSTNADER MED FORDELING PÅ HOVEDKATEGORI*Tall i tusen 2017-kroner*

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	15 640 775	15 993 626
Materiell	12 677 925	13 150 444
Eiendom, bygg og anlegg	3 720 179	2 683 086
Kostnader Etterretningstjenesten	2 062 001	2 235 441
Sum kostnader	34 100 881	34 062 596

Forsvaret innførte periodisert virksomhetsregnskap basert på de statlige regnskapsstandardene 1. januar 2016. Endring av regnskapsprinsipp fra og med 2016 gjør at tabell 1 viser utgiftstall for 2016 og kostnadstall etter 2016. Kostnadstall og utgiftstall er ikke direkte sammenlignbart. Derfor vises bare årene 2016 og 2017 i tabell 2, med kostnader fordelt på hovedkategori. Fullstendig årsregnskap for 2017 fremgår i kapittel VI.

Som det fremgår av tabell 1, er det en markant nedgang i tildeling fra 2015 til 2016. Årsaken er at Forsvarsmateriell ble skilt ut fra Forsvaret som en egen etat 1. januar 2016. Utskillelsen innebærer at investeringsvirksomheten fra og med 2016 ikke synliggjøres i Forsvarets budsjettkapitler. Kostnadstallene viser en markant nedgang fra 2016 til 2017. Hovedårsaken til dette er endringen av prinsippet for fakturering av husleie i forsvarssektoren. Kapitalelement for eiendomsmassen ble fra og med 2017 avvirket som en del av husleien som Forsvaret betaler til Forsvarsbygg.

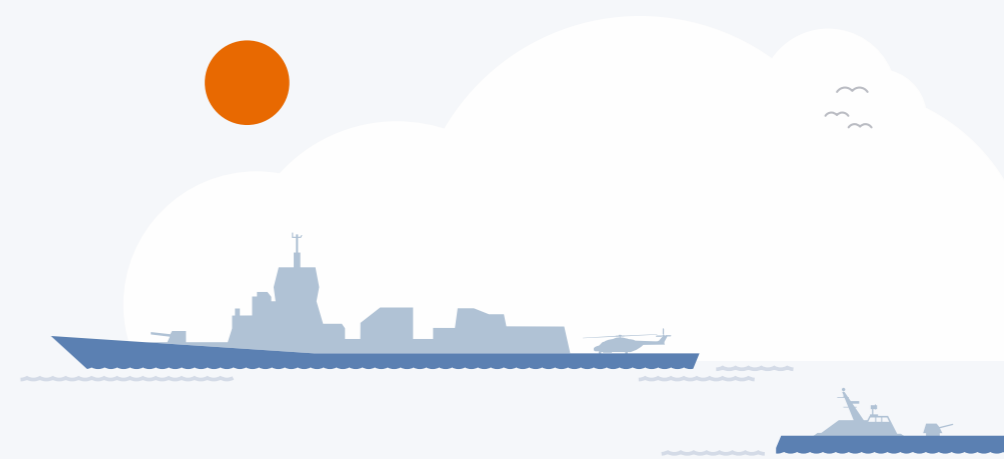
TABELL 3 — FORSVARETS BALANSE*Tall i tusen 2017-kroner*

	31.12.2017	31.12.2016
Eiendeler		
Immaterielle eiendeler	509 997	677 056
Varige driftsmidler	51 898 783	47 593 830
Finansielle anleggsmidler	603	923
Beholdning av varer og driftsmateriell	34 654 709	34 439 563
Fordringer	1 727 687	1 898 225
Bankinnskudd, kontanter og lignende	10 480	11 381
Sum eiendeler	88 802 260	84 620 978

Statens kapital og gjeld

Avregnet med statskassen (bruttobudsjetterte)	32 966 151	32 923 462
Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler	52 408 781	48 270 886
Langsiktig gjeld	363 663	494 039
Kortsiktig gjeld	3 063 665	2 932 591
Sum statens kapital og gjeld	88 802 260	84 620 978

Kystvakten og Marinen har gjennomført pålagte aktiviteter, og tilstedeværelsen i Nord-Norge har økt.

3

ÅRETS AKTIVITETER OG RESULTATER

Forsvarets operative evne har hatt en positiv utvikling i 2017. Daglige operasjoner og Forsvarets bidrag i internasjonale operasjoner, er løst på en god måte.

(OPPSTILLING)
Gardetrening med
besetningen til KNM
«Otto Sverdrup».

MÅL L-1 OPERATIV EVNE TIL Å LØSE FORSVARETS OPPGAVER**Beskrivelse**

Hensikten med målet er å vurdere Forsvarets evne til å løse Forsvarets ni oppgaver gjennom måloppnåelse av den operative ambisjonen som er gitt i iverksettelsesbrev til forsvarssektoren for langtidsperioden (IVB LTP) 2017–2020.

Mot 2020 skal den operative evnen styrkes i tråd med strukturutviklingen, slik at Forsvarets oppgaver løses i henhold til gitte nasjonale og allierte krav.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Forsvarets operative evne har hatt en positiv utvikling i 2017. Daglige operasjoner og Forsvarets bidrag i internasjonale operasjoner, er løst på en god måte. Det jobbes langsiktig og målrettet for å styrke beredskapen og Forsvarets operative evne til å løse operasjoner i krise og krig. Dette arbeidet gir gradvis resultater.

Selv om det er en positiv utvikling, er det en vei å gå for å heve Forsvarets operative evne opp på ønsket nivå. For å få til det, må blant annet Forsvarets utholdenhet bli bedre, betydelige avvik lukkes, og både større og mindre investeringsprosjekter realiseres.

I 2017 startet innfasningen av nye kampfly i Luftforsvaret. Dette er en ressurskrevende prosess, og personellet strekker seg langt for å opprettholde operative leveranser med gammelt materiell samtidig som nytt materiell fases inn.

MÅL L-2 BEREDSKAP OG EVNE TIL OPERASJONER I KRISE OG KRIG**Beskrivelse**

Mot 2020 skal Forsvarets beredskaps- og reaksjonsevne styrkes ved å øke tilgjengeligheten og utholdenheten til avdelingene i Forsvaret. Dette forutsetter økt tilgang på materiell og økte reservedels- og beredskapsbeholdninger. Videre skal reduserte klartider og økt bemanning av utvalgte operative kapasiteter, legge til rette for en ytterligere styrking av beredskapen.

Vurderingen av måloppnåelse er basert på en overordnet vurdering av Forsvarets tilgjengelighet og utholdenhet.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Gjennom året er Forsvaret blitt bedre på beredskap og reaksjonsevne. Fokuset har vært på å øke reservedelsbeholdninger for at Forsvarets utholdenhet skal bli bedre.

Det er laget et nytt strategisk planverk som er tilpasset planverket i NATO. I tillegg jobbes det for å tilrettelegge for mottak av allierte forsterkninger. Her gjenstår det fortsatt mye, men arbeidet er i utvikling.

I 2017 fikk Forsvaret ekstra midler for å gjenoppbygge reservedelslager, beredskapsholdninger og for å redusere etterslep på vedlikehold. Det har gitt resultater. Særlig Sjøforsvaret, Heimevernet og Forsvarets logistikkorganisasjon merker at systematiske reparasjoner av materiell gjør situasjonen bedre.

En annen prioritet har vært arbeidet med å sikre sivil støtte fra totalforsvaret – i tråd med hva som er Forsvarets behov. Totalforsvaret er viktig for Forsvaret i krise og krig, og arbeidet er med på å øke bevisstheten rundt det.

MÅL L-3 DAGLIGE OPERASJONER**Beskrivelse**

Forsvaret skal gjennomføre daglig operativ virksomhet og operasjoner nasjonalt og internasjonalt på tilfredsstillende vis.

Mot 2020 skal Forsvaret løse nasjonale oppgaver ut i fra nasjonalt planverk og i overensstemmelse med iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020). I perioden skal aktiviteten i nordområdene økes. Evnen til å bistå det sivile samfunnet, inkludert politiet, skal videreutvikles. Norske og allierte forsterkningsstyrkers evne til å samvirke, skal også styrkes.

Vurderingen av måloppnåelse er basert på helhetlig status og kvalitativ analyse av Forsvarets daglige operasjoner hjemme og ute.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Forsvaret gjennomfører kontinuerlig operasjoner innen overvåkning, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse. Til operasjonene brukes flere enheter som enten er klare for operasjoner til daglig, eller har svært korte klartider. F-16-fly som er i NATO-beredskap i Bodø (QRA-elementet), løser oppgavene innen suverenitetshevdelse på en veldig god måte. Grensevakt ved Norges grense mot Russland, utfører vakt- hold, tilstedeværelse og norske Schengen-forpliktelser på en troverdig og effektiv måte. Samtidig har Hæren økt tilstedeværelsen i Nord-Norge i 2017. Kongevakten løser også – i samarbeid med politiet – oppgavene på en god måte.

Sammenlignet med 2016, var antall tokt for maritime patruljefly stabilt i 2017. Det gir en god oversikt over situasjonen i norske interesseområder. Samtidig gjør gammelt materiell det utfordrende å overvåke på best mulig måte.

Kystvakten og Marinen har gjennomført pålagte aktiviteter, og tilstedeværelsen i Nord-Norge har økt. Men den operative evnen for ytre kystvakt og fregatter er redusert på grunn av begrenset tilgang på maritime helikopter (NH90).

→ Forsvarets aktivitetsnivå utmerker seg også godt i 2017. Antall fellesoperative øvelser var høyere enn året før. Hæren, Heimevernet og Forsvarets spesialstyrker har trent og øvd som planlagt. Sjøforsvaret har opprettholdt antall seilingsdøgn, og Kystvakten har seilt som planlagt. Luftforsvaret har fløyet mindre enn planlagt i forbindelse med testing og innfasing av nye systemer. Problemene som er knyttet til innfasningen av NH90, skapte også utfordringer i 2017.

Også i 2017 ga Forsvaret bistand til det sivile samfunnet og bidro til samfunnsikkerhet. Det ble gjort i form av helikopterstøtte til politiet, ved å bidra med søk og redning, ambulanseflyging og ved å bidra med å fjerne og uskadeliggjøre eksplosiver.

Forsvaret har også i 2017 gjennomført internasjonale operasjoner på en meget tilfredsstillende måte. Internasjonale operasjoner gis prioritet. Operasjonene i 2017 har vært til støtte for blant annet:

FN:

- Midtøsten (UNTSO)
- Mali (MINUSMA)
- Sør-Sudan (UNMISS)

NATO:

- Afghanistan (RS)
- Baltikum (eFP)
- de stående maritime styrkene (SNMG og SNMCMG)

Den amerikanskledede koalisjonen:

- «Operation Inherent Resolve» i Midtøsten

EU:

- Operasjon «Triton» i Middelhavet

Norge har i hele 2017 hatt kommando over fartøygruppen «Standing NATO Maritime Group».

MÅL Ø-1 MÅLRETTET OG EFFEKTIV ANVENDELSE AV TILDELTE MIDLER**Beskrivelse**

Forsvaret skal ha god økonomistyring i et årlig og flerårig perspektiv. Økonomistyringen skal sikre at tildelte midler anvendes målrettet og effektivt. Den skal også være i tråd med forutsetningene i iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020) for å understøtte operativ evne.

Mot 2020 skal forsvarsbudsjettet og driften balanseres både i et årlig og i et flerårig perspektiv. Forsvaret skal ha oversikt over tiltak med økonomisk konsekvens – og om disse er midlertidige eller varige. Det skal vurderes om tiltak med økonomisk konsekvens vil påvirke Forsvarets leveranser og planlagte strukturutvikling.

Vurderingen av måloppnåelse baseres på en helhetlig

vurdering av om planlagt og faktisk ressursbruk er i tråd med forutsetningene i iverksettelsesbrevet (IVB LTP 2017–2020). Dette skal ses i sammenheng med måloppnåelse knyttet til leveransmålene og I-2.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Bruk av ressurser i 2017 er i tråd med det som oppgis i iverksettelsesbrevet til forsvarssektoren for langtidsperioden (IVB LTP) 2017–2020. Forsvarets årsresultat for 2017 viser at det var mindreutgifter på 450 millioner kroner (1,5 prosent) på poster som er relatert til drift. Mindreutgiftene er hovedsakelig forpliktete midler som utbetales i 2018. Disse må derfor ses i sammenheng med at budsjettet ble styrket høsten 2017.

MÅL I-1 FOREBYGGENDE SIKKERHET**Beskrivelse**

Forsvaret skal ha tilfredsstillende forebyggende sikkerhet slik at trusler mot infrastruktur, materiell, objekter, informasjon og personell motvirkes. Hensikten er å beskytte disse verdiene mot spionasje, sabotasje og terrorhandlinger. I tillegg skal den forebyggende sikkerheten legges til rette for ivaretagelse av Forsvarets evne til å utføre militære operasjoner og daglig drift.

Mot 2020 skal den forebyggende sikkerheten forbedres. Forsvaret skal oppnå en meget tilfredsstillende forebyggende sikkerhet gjennom tiltak innen sikkerhetsadministrasjon, informasjonssikkerhet, objektsikkerhet og personellsikkerhet.

Vurderingen av måloppnåelse er basert på en helhetlig vurdering av status for den forebyggende sikkerheten i Forsvaret.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Forsvaret har utfordringer knyttet til forebyggende sikkerhet, men har opplevd en positiv utvikling. For å nå den statusen man ønsker å oppnå innen 2020, er det satt i gang flere tiltak.

Klareringsmyndigheten reduserte den gjennomsnittlige saksbehandlingstiden for klareringsanmodninger fra seks uker i 2016 til i underkant av fem uker i 2017.

Forsvaret har et stort antall IKT-systemer hvor kompleksiteten og utbredelsen varierer. Sammenkoblingen av systemene øker. Derfor er det etablert prosesser for å sikkerhetsgodkjenne IKT-systemer som skal behandle informasjon som av sikkerhetsgrunner må skjermes. Selv om bevisstheten rundt dette har økt, er det også store utfordringer. Det er både kapasitetsutfordringer for å følge opp allerede godkjente systemer og utfordringer knyttet til informasjonssikkerheten. Dette krever kontinuerlig oppdatering. Forsvaret skal bli enda bedre på sikkerhetsmessig overvåkning og hendelseshåndtering. →

- Det er satt i gang et eget prosjekt for å sikre alle Forsvarets skjermingsverdige objekter (SVO). Forsvarsbygg har ansvaret for den fysiske sikringen og gjør dette i tett samarbeid med Forsvaret. Det er allerede satt i gang oppdrag for å sikre det første prioriterte området – et område som består av flere objekter. I årene som kommer skal det etter planen bli brukt ca. 450 millioner kroner på å sikre skjermingsverdige objekter. Det er verdt å merke seg at dette ikke gjelder pågående eller nye prosjekter. For nye prosjekter skal sikring være en integrert del av investeringsprosjektet.

MÅL I-2 BÆREKRAFTIG VIDEREUTVIKLING AV FORSVARETS STRUKTUR OG ORGANISASJON

Beskrivelse

Forsvaret skal ha en langsiktig tilnærming til videreutviklingen av egen struktur og organisasjon. Dette vil legge til rette for en bærekraftig utvikling som sikrer kvalitative og kvantitative gevinster, og som ivaretar operativ evne på lang sikt.

Mot 2020 skal Forsvaret etablere en balansert og bærekraftig forsvarsstruktur i tråd med iverksettelsesbrevets struktur mål for 2020. Innfasing av nye materiell-systemer til rett tid, ny basestruktur og videreutvikling av helikoptervirksomheten prioriteres. Forsvaret skal jobbe systematisk med identifisering, gjennomføring og dokumentering av forbedrings- og effektiviseringstiltak. Innen utgangen av 2020 skal Forsvaret realisere i underkant av 1,4 milliarder 2017-kroner for dette. Realisering av gevinster skal gjennomføres i henhold til forutsatt periodisering for å legge til rette for omprioritering til høyere prioritert virksomhet i forsvarssektoren. Videre skal Forsvaret gjennomføre arbeidsgiverstyrt nedbemanning på 1058 årsverk. Innen utgangen av 2020 skal 866 årsverk være avvirket. Utdanningsreformen skal legge til rette for at produksjons- og styrkestrukturen tilføres relevant og tidsriktig kompetanse, og samtidig redusere utdanningskostnadene.

Vurdering av måloppnåelse baseres på en helhetlig vurdering av forventet realisering av strukturutvikling, nedbemanning, utdanningsreformen og øvrig gevinstrealisering knyttet til forbedrings- og effektiviserings-tiltak i 2020.

Samlet vurdering av måloppnåelse

Strukturutvikling

Progresjonen med å utrede, implementere og modernisere forsvarsstrukturen fortsatte i 2017. Et unntak er forsinkelsen med å få på plass NH90 maritimt helikopter. Utfordringene med NH90 har negativ innvirkning på hvordan fregattene og ytre kystvakt klarer å løse oppdragene sine.

Nytt logistikkfartøy for Sjøforsvaret skulle leveres i 2016, men blir forsinket til 2018. Å få implementert kampflyet F-35 er derimot i rute.

Logistikkprosjektet i LOS-programmet ble avsluttet i 2017 etter å ha oppnådd resultatmålene. Videre innføring og utvikling fortsetter i linjeorganisasjonen.

Effektivisering og nedbemanning

Forsvaret har innført en ny tilnærming til effektivisering hvor man tar utgangspunkt i identifiserte sentrale tiltak. Metoden som brukes, bygger på samme metode som Direktoratet for økonomistyring bruker for å oppnå gevinst av hvert enkelt tiltak. I 2017 gjennomførte Forsvaret sentrale effektiviseringstiltak. Det resulterte i gevinster for 202 millioner kroner. Dette er under 2017-kravet på 274 millioner kroner.

Det er gjennomført og initiert effektiviseringstiltak i hele Forsvaret. Forsvarets logistikkorganisasjon har spart kostnader ved å reforhandle avtaler med leverandører, HR-området har spart kostnader, og i tillegg er renholdstjenester satt ut til sivile leverandører. Både HR-området og renhold sparte også kostnader i 2016.

Forsvaret oppfylte kravet til nedbemanning i 2017. Men endring i oppdrag har ført til at Forsvaret har flere årsverk enn hva som er planlagt i iverksettelsesbrevet (IVB LTP). Dette er stort sett årsverk for å sentralisere anskaffelsesfunksjonen i Forsvarets logistikkorganisasjon. I tillegg ble Forsvaret pålagt å tilpasse ny regnskapsløsning for Forsvarsmateriell.

Utdanningssystemet

I 2017 startet Forsvaret jobben med en reform av utdanningssystemet. Målet er å etablere en ny utdanningsordning innen 2020. Der skal all utdanning ses i sammenheng, både på tvers av offisers- og spesialistkorpset, og på tvers av skillene mellom nivådannende utdanning og fag- og funksjonsrettet utdanning.

1. august 2017 ble fem av Forsvarets seks akkrediterte høyskoler slått sammen til én felles høyskole: Forsvarets høyskole. Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Forsvarets ingeniørhøyskole og Forsvarets høyskole inngår i sammenslåingen. Hærens befalsskole, Befalsskolen for Sjøforsvaret og Luftforsvarets befalsskole er også underlagt Forsvarets høyskole. Heimevernets befalsskole er lagt ned.

Parallelt med sammenslåingen av høyskolene ble også innretningen og omfanget på de nivådannende utdanningsløpene revidert. Fra og med høsten 2018 skal Forsvarets fremtidige offiserer gjennomføre mer av offisersutdanningen felles. Det er ikke lenger et krav om å gjennomføre befalsutdanning for kandidater til offisersutdanningen. Fra og med høsten 2018 skal Forsvaret rekruttere hoveddelen av disse kandidatene direkte fra sivil utdanning.

I fremtiden vil veien til befalsutdanning gå via første-gangstjenesten. Det som tidligere var kjent som befals-skolen, er nå delt i en lagfører- og instruktørutdanning og en befalsutdanning. Målgruppen for disse utdanningsløpene er personer som jobber i Forsvaret og som ønsker en lederkarriere som befal i spesialistkorpset.

MÅL I-3 STYRING OG KONTROLL

Beskrivelse

Forsvaret skal ha god styring og kontroll for å kunne understøtte kjernevirksomheten. Dette skal bidra til høy tillit i befolkningen. Merknader fra Riksrevisjonen skal unngås. Dette forutsetter hensiktsmessige og effektive prosesser og rutiner, i tillegg til gode holdninger til forvaltning.

Mot 2020 skal Forsvaret videreutvikle sin styring og kontroll slik at avvik blir forebygget, avdekket og lukket. Reduksjon i ledelse, administrasjon og støtte stiller økte krav til god intern kontroll.

Måloppnåelse vurderes helhetlig basert på en vurdering av Forsvarets evne til styring og kontroll.

Samlet vurdering av måloppnåelse

I 2017 evaluerte Forsvaret både styring og kontroll ved alle de største avdelingene, unntatt Etterretningstjenesten. Evalueringen ble gjennomført etter samme modell og verktøy som i 2016. Evalueringen gir et gjennomsnittresultat på 4,1 på en skala fra 1 til 5. Dette er en forbedring fra 2016 hvor resultatet var 3,4.

Kvaliteten på dokumentasjon og muligheten for å spore driftsanskaffelser, ble fulgt opp tett gjennom året. Forsvaret har etablert tiltak og tiltakslistor for de områdene som Riksrevisjonen har hatt merknader til.

For å sikre at regnskapet gir et riktig bilde av virksomheten, er det lagt ned betydelig arbeid for å sikre internkontroll i regnskapsprosessen.

Se også kapittel IV Styring og kontroll.

MÅL M-1 RIKTIG KOMPETANSE TIL RETT TID

Beskrivelse

Forsvaret skal ha riktig kompetanse til å ivareta Forsvarets oppgaver i krig, krise og fred. Dette krever en robust og tilgjengelig personell- og kompetansestruktur med nødvendig utholdenhet tilpasset Forsvarets behov.

Mot 2020 skal Forsvaret videreutvikles til en moderne kompetanseorganisasjon. Strategisk kompetanseledelse gir føringer for hvordan Forsvaret tiltrekker, rekrutterer, ansetter, beholder og utvikler kompetansen det trenger. Dette medfører også omstilling av kompetanse som ikke lenger er relevant. Personellstrukturen skal endres i perioden 2017–2020. En større andel av personellet skal anvendes i

den operative delen av strukturen. Militærordningen skal brukes for å øke ståtiden i de operative miljøene. Samlet skal dette legge til rette for en bærekraftig personell- og kompetansestruktur med riktig kompetanse til rett tid.

Forsvaret skal ha ledere som er gode rollemodeller og kulturbærere i tråd med Forsvarets egne lederkrav og verdigrunnlag. Ledere skal legge til rette for omstilling, måloppnåelse og ivaretagelse av personell. Det er forventet at ledere tar ansvar for å videreutvikle en organisasjonskultur preget av tillit, ansvarlighet, endringsvilje og lojalitet. Det er avgjørende at ledere styrer i en felles retning mot besluttede mål. Ledere må stille tydelige resultatkrav med tilhørende ansvarliggjøring.

Vurderingen av måloppnåelse baseres på en kvantitativ og kvalitativ helhetlig vurdering av indikatorer som belyser resultatorientert lederskap. I tillegg blir måloppnåelsen vurdert ut i fra en helhetlig vurdering av personell- og kompetansestrukturen, og om denne utvikler seg som forventet mot 2020.

Samlet vurdering av måloppnåelse

For Forsvaret som helhet, vurderes den totale personell- og kompetansedekningen som tilfredsstillende sett opp mot de rammene som er satt. Omstillingene som pågår, er komplekse. De gjennomføres av det samme personellet som blir brukt i operasjoner og beredskap. Det byr på utfordringer for personellet, ikke minst med tanke på arbeidsbelastning. Som omtalt på side 81 i rapporten, er sykefraværet likevel lavt i Forsvaret.

De vernepliktige utgjør en viktig del av Forsvaret. For å sikre en god innføring av allmenn verneplikt, har Forsvaret utarbeidet en helhetlig plan. Den har fem satsingsområder: kommunikasjon, kompetansekrav og seleksjonskriterier, organisasjonskultur og ledelse, eiendom, bygg og anlegg samt personlig bekledning og utrustning. Personlig bekledning, utrustning og tilpasning og utbedring av kaserner får spesiell oppfølging. De øvrige tre satsingsområdene er blitt en del av den ordinære driften.

Den nye militærordningen, med offiserer og spesialister i to komplementære korps, innføres for fullt. I 2017 har stadig flere konvertert fra offiser til spesialist, i takt med at flere stillinger er gjort om fra offiser- til spesialiststillinger. Dette er i tråd med ambisjonen.

Tilbakemeldingene i Forsvarets medarbeiderundersøkelse tyder på at ledere i Forsvaret leder i tråd med Forsvarets lederkrav og verdigrunnlag. Målingene i 2017 tyder på at lederne er blitt mer travle og mindre til stede. Samtidig oppfatter medarbeiderne at lederne tar eierskap og ansvar for resultatoppnåelse – særlig rundt det som går på å øke effektiviteten og å skape pålitelige arbeidsprosesser. De ansatte gir tilbakemelding om at de blir behandlet med respekt. Dette virker positivt inn på samhandling og bidrar til den organisasjonskulturen Forsvaret ønsker.

STYRING OG KONTROLL

For å oppdatere interne styringskrav, ansvar og myndighet, utarbeidet Forsvaret et nytt styringsdirektiv i 2017.

(KOALISJON)

Norske ingeniører fra Telemark bataljon søker etter eksplosiver i området sør for Anah i Irak, der norske styrker og koalisjonspartnere har tjenestegjort siden 2017.

Forsvaret har god intern styring og kontroll som er tilpasset Forsvarets egenart, risiko og vesentlighet. I 2017 forbedret Forsvaret prosessene innenfor mål-, resultat- og risikostyring.

Forsvaret har etablert og etterlever eget internkontrollsystem som en del av styringsprosessene. I 2017 har Forsvaret blant annet jobbet med å forbedre internkontrollen innenfor økonomi- og regnskapsprosessen. Forsvaret har også startet arbeidet med en plan for antikorrupsjonstiltak.

Forsvaret leverte et balansert økonomisk resultat i 2017, hvor bevilgede midler er brukt i henhold til målsetting jf. mål Ø-1.

FORSVARETS STYRINGSSYSTEM

Mål- og resultatstyring – risikostyring

Forsvaret har videreutviklet forsvarssjefens målbilde for langtidsperioden 2017 til 2020. Målbildet er forsvarssjefens strategiske verktøy for hvordan Forsvaret skal styres i perioden. I tillegg angir den hva som er utviklingsambisjonen for hele Forsvaret. Forsvarssjefens målbilde brukes aktivt i internstyring. Forsvarssjefen bruker risikostyring som verktøy for å forsterke hvordan Forsvaret styrer mål og resultater. Risikovurderingene viser hva som skal prioriteres. Forsvaret gjennomgår og vurderer forsvarssjefens risikobilde jevnlig. Risikovurderingene er en del av den formelle planprosessen og følges opp i gjennomførings- og rapporteringsprosessen.

For å oppdatere interne styringskrav, ansvar og myndighet, utarbeidet Forsvaret et nytt styringsdirektiv i 2017. Innholdet i styringsdirektivet er justert for å tydeliggjøre vektleggingen av operativ evne og leveranser samt resultat og effekt. Det er lagt mindre vekt på innsatsfaktorer og aktiviteter. Det nye styringsdirektivet trer i kraft i 2018.

IT-governance (IT-styring)

IT-governance går ut på å styre IT-drift og IT-prosjekter på en måte som er definert i strategiplanen. Forsvaret ønsker hele tiden å forbedre og effektivisere styringssystemene og vil i større grad bruke tilgjengelig teknologi for å gi et best mulig beslutningsgrunnlag. I 2017 ble det satt i gang ny styringsløsning – et verktøy for å understøtte forsvarssjefens målbilde. Her er hensikten å sikre utnyttelsen av den økte informasjonsmengden som kommer sammen med utviklingen av felles integrert forvaltningssystem (FIF). Forsvaret har både valgt leverandør og løsning. Løsningen kommer i stor grad til å automatisere rapporteringen til forsvarssjefens målbilde og bidra til å øke kvaliteten på styringsinformasjonen. Det gjøres ved å bruke tilgjengelige data.

Sikkerhetsstyring

Sikkerhetsstyring er et prosess- og kontrollbasert system som er forankret i forsvarsledelsen og integrert i Forsvarets styringssystem. Det er satt mål for å forenkle dette systemet gjennom felles prosedyrer, verktøy og metode. Arbeidet for å få til dette ble videreført i 2017. Det er gjort tiltak for å øke kompetansen innen ulike fagfelt, spesielt innen forebyggende sikkerhetstjeneste (security).

I 2017 ble Forsvarets havarikommisjon overført til Forsvarsdepartementet. Dette er et resultat av ny lov og forskrift om undersøkelser av ulykker og alvorlige hendelser i Forsvaret. Den trådte i kraft 1. november 2017.

RIKSREVISJONEN

I Riksrevisjonens revisjonsberetning til Forsvaret står det at Riksrevisjonen ikke kan uttale seg om årsregnskapet for 2016. Riksrevisjonen viser til at de omfattende unnatakene Forsvarsdepartementet har søkt Direktoratet for økonomistyring om, er vanskelig å forene med kravet om et rettvise årsregnskap – et regnskap som er gjennomført etter økonomiregelverket og statlige regnskapsstandarder (SRS).

Felles mellomværende (Forsvaret og Forsvarsmateriell) er en konsekvens av at det ble rapportert felles til statsregnskapet. I beretningen viser Riksrevisjonen blant annet til at det ikke er mulig å revidere mellomværende med statskassen og Forsvaret fordi det ikke har vært mulig å bekrefte fordelingen mellom Forsvaret og Forsvarsmateriell (FMA).

Det at det er blitt innført nytt regnskapssystem, ny overgang til periodisert regnskap, ny standard kontoplan i staten og nye føringer av Forsvarsmateriell innenfor Forsvarets regnskap, skaper store utfordringer.

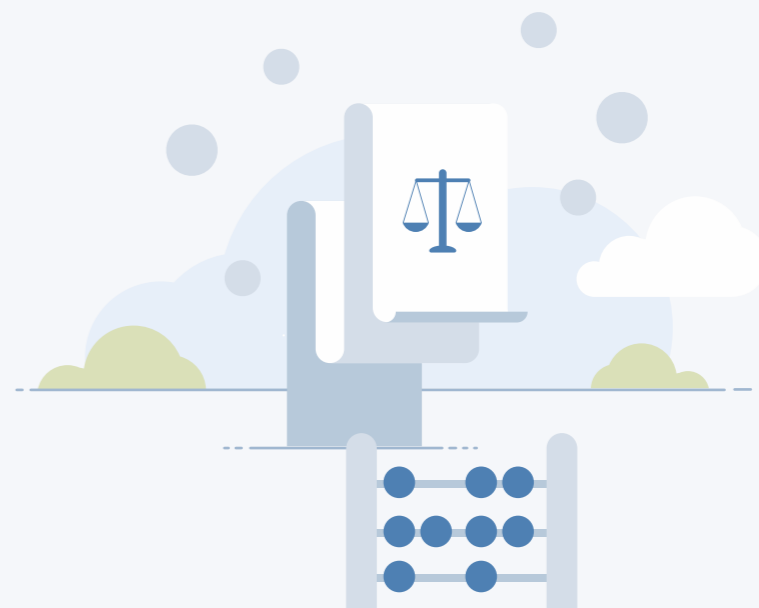
Forsvaret har hatt økonomisk kontroll i 2017 og har ikke brukt mer enn tildelte bevilgninger. I tillegg har Forsvaret sørget for at bevilgningene er brukt i tråd med forutsetningene og prioriteringene fra departementet og Stortinget.

Det er satt i gang en målrettet kampanje (tiltaksplan) for å rette opp i Riksrevisjonens merknader til regnskapet. En egen kampanjeplan for virksomhetsregnskap og økonomiforvaltning skal sikre at Forsvarets regnskap for 2017 blir avlagt i henhold til regelverket. Dette gjelder både kvalitet, og at inngangen til den nye lønns- og regnskapsløsningen for Forsvaret og Forsvarsmateriell (FMA) blir korrekt. Den nye løsningen etableres fra 1. januar 2018.

Ambisjonen i 2018 er at Forsvaret får en ren beretning ved regnskapsavleggelsen for 2018.

Det ble i 2017 ikke iverksatt nye særskilte tiltak som følge av Riksrevisjonens merknader til innføring av allmenn verneplikt ut over de oppdragene som allerede er gitt i perioden 2017–2020.

Forsvaret har hatt økonomisk kontroll i 2017 og har ikke brukt mer enn tildelte bevilgninger.

5

VURDERING AV FREMTIDSUTSIKTER

For å ha evne til å gjennomføre operasjoner med hele styrkestrukturen, skal Forsvaret styrke sitt nasjonale beredskapsnivå.

(JOINT VIKING)

Kystjegerkommandoen under
øvelse Joint Viking 2017.

MÅL L-1 OPERATIV EVNE TIL Å LØSE FORSVARETS OPPGAVER

Det forventes at Forsvarets operative evne fortsetter å utvikle seg positivt fram mot 2020, og arbeidet med å styrke beredskapen fortsetter. Dette innebærer også å videreutvikle samarbeidet med det sivile i rammen av totalforsvaret. Arbeidet fortsetter med reservedelslager, beredskapslager og med å innhente vedlikeholdsetter-slep. Dette gjøres med spesifikt tildelte midler som er definert i en flerårig plan.

Viktig nytt materiell skal fases inn og blant annet forbedre evnen til kommando og kontroll. I tillegg fortsetter Forsvaret å fase inn større materiellprosjekter, og omstillingen av landmakten settes i gang.

Tilstedeværelsen i nord fortsetter både med fartøyer, landstyrker, maritime patruljefly og jagerflyberedskap.

MÅL L-2 BEREDSKAP OG EVNE TIL OPERASJONER I KRISE OG KRIG

For å ha evne til å gjennomføre operasjoner med hele styrkestrukturen, skal Forsvaret styrke sitt nasjonale beredskapsnivå. For å få til det, må det settes i gang flere tiltak, særlig innenfor materiell- og forsyningsberedskap og innen sanitet og kommando og kontroll-informasjonsystemer (KKIS). Forsvarets logistikkorganisasjon, Forsvarets sanitet og Cyberforsvaret skal bygge opp egne kapasiteter slik at operative enheter får tilstrekkelig støtte både i daglige operasjoner, i krise og i krig. Målsettingene er klare, og arbeidet er godt i gang. Dette innebærer blant annet større vekt på beredskap og totalforsvaret, hvor det også prioriteres å etablere kontrakter med sivile leverandører.

Systemet for reservister skal videreutvikles, blant annet ved å inkludere øvelse og trening i avdelingsforband. Forsvaret gjør også om på kompetansestrukturen, slik at en større andel av personellet får tjeneste i operative stillinger i stedet for administrative stillinger.

Ved å øve og trene målrettet videreutvikles også evnen til å samarbeide med andre. Forsvaret vil derfor øve sammen med andre etater så vel som med allierte forsterkningsstyrker. Øvelse Trident Juncture 2018 blir en viktig treningsarena for nettopp det.

MÅL L-3 DAGLIGE OPERASJONER

Dagens sikkerhetspolitiske situasjon krever en omfattende overvåkning og tilstedeværelse i nord og høy kvalitet i gjennomføringen. Situasjonsforståelse må opprettholdes sammen med evnen til fast, forutsigbar og legitim suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse.

Tilstedeværelsen i nord fortsetter både med fartøyer, landstyrker, maritime patruljefly og jagerflyberedskap. Daglige operasjoner og situasjonshåndtering har høyeste prioritet også fremover. I tillegg styrkes evnen til å overvåke og oppdage cyberangrep.

Det forventes at Forsvaret deltar i en rekke internasjonale operasjoner også fremover. Omfanget vil være omtrent det samme som i 2017.

MÅL Ø-1 MÅLRETTET OG EFFEKTIV ANVENDELSE AV TILDELTE MIDLER

Langtidsplanen for 2017–2020 innebærer at det satses økonomisk på Forsvaret. I 2017 og 2018 er Forsvaret styrket for å nå målene i langtidsplanen. Et viktig element for å styrke Forsvaret, er tiltaket som er satt i gang for å frigjøre økonomiske ressurser internt. For å nå målene i langtidsplanen, er det avgjørende med forbedringer og at det frigis ressurser. I perioden etter at langtidsplanen ble vedtatt, ble det identifisert områder der de økonomiske beregningene ikke har vært fullstendige. Samtidig er det kommet nye forutsetninger og krav. Det har ført til en ubalanse mellom tilgjengelige økonomiske ressurser og kravene som er stilt til Forsvaret. Forsvaret har mottatt oppgaver som ikke var definert da langtidsplanen ble vedtatt.

MÅL I-1 FOREBYGGENDE SIKKERHET

Sikkerhetstjenesten får gradvis mer ressurser, og bevisstheten i Forsvaret øker. Objektsikring og sikring av skjermingsverdige objekter vil fortsatt ha høy prioritet fremover. I de kommende årene vil Forsvarsbygg, i samarbeid med Forsvaret, bruke betydelige midler for å gjøre den fysiske sikringen bedre i og rundt prioriterte skjermingsverdige objekter. Det er store utfordringer innen informasjonssikkerhet. For å motvirke økte trusler, blir det lagt vekt på sikkerhet og leveranser fra flere investeringsprosjekter i årene som kommer.

Det er viktig å gi oppmerksomhet og prioritere ressurser for å oppnå et tilfredsstillende nivå for å forebygge sikkerhet. Sikkerhetsorganisasjonen videreutvikles og profesjonaliseres i årene som kommer.

MÅL I-2 BÆREKRAFTIG VIDEREUTVIKLING AV FORSVARETS STRUKTUR OG ORGANISASJON**Strukturutvikling**

Langtidsplanen for forsvarssektoren legger opp til at drifts- og investeringsnivået i Forsvaret skal styrkes. I perioden settes det i gang omfattende struktur- og basetiltak. Det skal brukes betydelige midler for å øke tilgjengeligheten, utholdenheten og reaksjonsevnen i Forsvarets operative struktur. Blant annet er det planlagt og satt av midler til tiltak som skal korte ned klartider, øke aktiviteten og øke bemanningen for utvalgte kapasiteter og strukturelementer.

Ulike kapasiteter skal moderniseres. Arbeidet med det fortsetter i langtidsperioden 2017–2020. I 2018 blir det levert seks nye F-35-kampfly, deretter blir det levert seks i året i løpet av langtidsperioden. I 2017 kom første leveranse av nytt redningshelikopter AW101. Samtlige helikoptre skal leveres innen 2020. Etter planen skal åtte NH90 maritime helikoptre fases inn i løpet av langtidsperioden. Dagens seks NH90 oppgraderes til endelig versjon og settes i drift innen 2022. Det er også bestemt at nye maritime patruljefly av typen P-8 Poseidon skal erstatte P-3 Orion.

Landforsvaret er under utvikling, og det skal gjøres flere strukturelle grep. Blant annet planlegges det å øke tilstedeværelsen i Finnmark ved å opprette en kavaleribataljon på Garnisonen i Porsanger. Det skal også opprettes et jegerkompani ved Garnisonen i Sør-Varanger. I tillegg kommer bedre utrustning av HV-17, og det legges opp til bedre samspill mellom Hærens og Heimevernets avdelinger. Hærens reaksjonsevne skal bli bedre, og kampkraften skal styrkes gjennom nyanskaffelser. Helhetlig implementeringsplan for disse tiltakene utarbeides av Forsvaret i 2018. Det er bestemt at Hæren får nytt artilleri og kampluftvern.

Effektivisering

Langtidsperioden 2017–2020 innebærer at det legges større vekt på å oppnå gevinst gjennom effektiviseringstiltak, men også ved å bedre kvaliteten for å styrke den operative evnen.

Effektiviseringstiltak er en viktig forutsetning for å finansiere fremtidig strukturutvikling og modernisering av Forsvaret.

Forsvaret skal realisere om lag 1,4 milliarder 2017-kroner gjennom effektiviserings- og forbedringstiltak i langtidsperioden. I de siste tre årene av langtidsperioden legger Forsvaret vekt på spesielt følgende sentrale tiltak:

- gjennomføre utdanningsreform
- sentralisere og utvikle anskaffelsesfunksjonene i Forsvaret
- utvikle forsyningstjenesten i Forsvaret

- innføre og utvikle felles integrert forvaltningssystem (FIF)
- utvikle og effektivisere vedlikeholdstjenestene i Forsvaret

Forsvaret ser at det er et stort potensial for å effektivisere egen virksomhet gjennom mer digitalisering. Derfor prioriteres det å tilrettelegge for digitalisering innenfor alle virksomhetsområder i Forsvaret, fra styring til forvaltning og operasjoner. Dette krever mer enn teknologiske grep. For å få reell effekt, må strukturelle, prosessuelle og organisatoriske endringer synkroniseres med det teknologiske potensialet.

For å levere effektive og brukervennlige tjenester tilpasset den digitale hverdagen, vil Forsvaret derfor legge vekt på balanserte tiltak. Dette skal gjøres i samråd med politiske ambisjoner og samarbeidspartnere.

Oppfølging og gjennomføring av Forsvarets utdanningsreform er veldig viktig. Endringene som gjøres i Forsvarets utdanningsystem, frigir om lag 530 millioner kroner årlig ved utgangen av 2020. Hovedtyngden av endringene som må til for å nå dette målet, blir gjennomført i 2018 og 2019.

Langtidsperioden 2017–2020 innebærer at det legges større vekt på å oppnå gevinst gjennom effektiviseringstiltak.

MÅL I-3 STYRING OG KONTROLL

Det forventes at nytt styringsdirektiv og ny styringsløsning skal sikre at krav og løsning henger sammen. Dermed effektiviserer Forsvaret styringsprosessene ved å bruke mindre tid på fremskaffelse av informasjon, og mer tid på bruk og analyse av data. Mer tilgjengelig data i rapporteringsprosessen fører til økt datakvalitet, bedre styringsinformasjon og bedre beslutningsgrunnlag. Målsettingen for øvrig er å frigjøre tid til mer effektiv og målrettet ressursbruk i styringsprosessene, og å sikre historisk sporbarhet til kildeinformasjon.

→ **MÅL M-1 RIKTIG KOMPETANSE TIL RETT TID**

Forsvarets hovedprioritet vil fortsatt være å dekke kompetansebehovet i freds- og krigsstrukturene. Det innebærer blant annet å tenke utover behovet til fredsorganisasjonen med 16 000 ansatte når man vurderer behovet for utdanning og øving.

Styrkestrukturen er satt opp med et høyere antall personell, med Heimevernet som den største andelen. I årene som kommer, vil hovedutfordringen fortsatt være å øke utholdenheten, både innenfor enkelte fagområder og i de operative avdelingene. I den kommende perioden vil Forsvaret preges av omfattende omstillinger som fører til at avdelinger flyttes. Det øker risikoen for å miste verdifull kompetanse. Kompetanse lar seg erstatte, men omfattende krav til militær og sivil utdanning og tjenesteerfaring i mange stillinger, gjør det både kostbart og tidkrevende å dekke eventuelle kompetansetap. For å lykkes med omstillingen er det derfor avgjørende å ta godt vare på medarbeidere, i tillegg til å ha gode planer for rekruttering og kompetansebygging.

Den nye ordningen for militært tilsatte omfatter mer enn strukturelle endringer. Det å innføre to karrieresystemer hvor man skal samarbeide og utfylle hverandres kompetanse, krever også en omfattende kulturendring. Det vil ta tid å få på plass.

Det gode arbeidet med lederskap i Forsvaret fortsetter. Forsvaret ønsker at utdanning og utvikling av ledere, og medarbeidere for øvrig, skal gi gode interne prosesser. Dette er en forutsetning for å skape operativ evne og for å løse Forsvarets oppgaver. Tiltak for HR-området skal ikke bare måles innen HR alene, men ses i sammenheng med de andre leveransene i Forsvaret.

I årene som kommer vil hovedutfordringen fortsatt være å øke utholdenheten, både innenfor enkelte fagområder og i de operative avdelingene.

ÅRSREGNSKAP

Forsvaret har fra 2016, i samråd med Forsvarsdepartementet, besluttet at Forsvaret skal føre og rapportere sitt virksomhetsregnskap i henhold til de statlige regnkapsstandardene (SRS).

(VIKING YMER)

Stridsvognpersonell ved Hærens våpenskole deltar på øvelse Viking Ymer.

LEDELSESKOMMENTAR TIL ÅRSREGNSKAPET 2016

Forsvaret er et bruttobudsjettert, ordinært statlig forvaltningsorgan underlagt Forsvarsdepartementet. Forsvaret avlegger regnskapet etter to finansielle rammeverk: 1) kontantregnskap, etter kravene for statsregnskap, og 2) periodisert virksomhetsregnskap i samsvar med statlige regnskapsstandarder (SRS).

Formålet til Forsvaret

Forsvaret skal beskytte og ivareta Norges sikkerhet, interesser og verdier. Forsvarets hovedleveranse er operativ evne. Hovedmålet er å opprettholde og videreutvikle den operative evnen.

For ytterligere informasjon om Forsvaret, henvises det til øvrige kapitler i Forsvarets årsrapport for 2017.

Bekreftelse

Forsvaret har fra 2016, i samråd med Forsvarsdepartementet, besluttet at Forsvaret skal føre og rapportere sitt virksomhetsregnskap i henhold til de statlige regnskapsstandardene (SRS).

Et periodisert virksomhetsregnskap vil gi vesentlig bedre informasjon om kostnader i statlige virksomheter. Forsvarets hovedmål med å ta i bruk periodisert virksomhetsregnskap er å få bedre styringsinformasjon knyttet til kostnadene på hovedleveransene.

Implementering av periodisert regnskap er en regnskapsreform som vil ta tid, og gå over flere år i Forsvaret. Dette er helt naturlig og i samsvar med hva som skisseres både av Direktoratet for økonomistyring (DFØ), Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling, og i de to NOU-ene (Andreassen-utvalget, 2003 og Børmer-utvalget, 2015) som har behandlet temaet.

Regnskapet for 2017 gir en oversikt over hvordan Forsvaret har forvaltet statens verdier, inntekter og utgifter. Forsvaret har hatt god økonomisk kontroll, og det er ikke brukt mer enn tildelte bevilgninger. Forsvaret har fulgt opp at bevilgningene er brukt i tråd med Forsvarsdepartementets prioriteringer, innenfor rammen av Stortingets vedtak og forutsetninger.

Det er korrigerende en rekke endringer av estimater og feil knyttet til årsregnskapet for 2016. Det henvises til note 20 for en detaljert gjennomgang av estimatendringene og feilene som er korrigerende i 2017 og konsekvensene av disse.

Årsregnskapet til Forsvaret for 2017 gir et rettviseende bilde av Forsvarets disponible bevilgninger, og av regnskapsførte utgifter og kostnader, inntekter, eiendeler og gjeld, med følgende unntak:

→ Forsvaret og Forsvarsmateriell har felles regnskaps- og logistikksystem. Det er derfor ikke mulig å utarbeide helt separate regnskap for de to etatene. Det er søkt og innvilget dispensasjon fra økonomiregelverket i

staten knyttet til felles kontantmellomværende med statskassen. Unntaket er innvilget av DFØ.

→ Forsvarets beholdning av varer og driftsmateriell er ikke fullstendig. Forsvaret arbeider med å oppdatere beholdningene. Dette arbeidet vil bli fullført i 2018. Det er gjennomført varetellinger og kontrolltiltak som bekrefter eksistensen av bokførte beholdninger av varer og driftsmateriell.

→ Forsvaret og Forsvarsmateriell etablerte 1. januar 2018 selvstendige regnskaper. I forbindelse med konvertering av varer og driftsmateriell inn i Forsvarsmateriells regnskap, ble det avdekket avvik mellom den beholdningen som i årsregnskapet er rapportert å tilhøre Forsvarsmateriell, og den beholdningen som er konvertert til ny regnskapsløsning. Det er et netto avvik på om lag 28 millioner kroner som medfører at varelageret er overvurdert med tilsvarende beløp i Forsvarets regnskap. Etatene vil arbeide med å validere beholdningene i 2018.

I tillegg henvises det til beskrivelsene i prinsippnotene og øvrige noter hvor enkelte presiseringer fremkommer.

Forsvarets hovedmål med å ta i bruk periodisert virksomhetsregnskap, er å få bedre styringsinformasjon knyttet til kostnadene på hovedleveransene.

Vesentlige forhold ved årsregnskapet

Tildeling og inntektsfullmakter

Forsvarets samlede tildeling i 2017 (2016 i parentes), på utgiftskapitler, var på 29 662 (27 918) millioner kroner. I tillegg hadde Forsvaret en belastningsfullmakt for Samfunnet Jan Mayen og Loran-C på 50 (64,5) millioner kroner fra Samferdselsdepartementet, fra Forsvarsbygg på 256 (116) millioner kroner og fra Forsvarsdepartementet på 186 (197) millioner kroner. Dette har økt den totale disponible utgiftsrammen for Forsvaret til 30 154 (28 295) millioner kroner. Det henvises til oppstilling av bevilgningsrapportering og note A, Forklaring av samlet tildeling utgifter, for detaljert informasjon.

Forsvaret hadde i 2017 et inntektskrav på 1 742 (1 654) millioner kroner. Totale inntekter var på 1 825 (1 723) millioner kroner. Det har vært en merinntekt på 32 (27) millioner kroner sammenlignet med fastsatt inntektskrav. Det søkes overført 30 millioner kroner til 2018 av merinntektene.

Det er i 2017 innført en ny ordning knyttet til betaling av pensjonspremie til Statens pensjonskasse (SPK). Premien til pensjon blir kostnadsført og betalt av Forsvaret. Bevilgningen til Forsvaret er økt tilsvarende forventet pensjonspremie. Tidligere ble kostnaden til pensjon estimert, og dette estimatet ble bokført med en tilhørende bevilgning. Premien er for 2017 12 % av pensjonsgrunnlaget. Tilsvarende for 2016 var det en estimert premie på 6,25 %. SPK dekker alle kostnader knyttet til pensjon utover innbetalt premie.

Forsvarsbygg har etter vedtak i Stortinget, endret prinsippet for fakturering av husleie til Forsvaret. Tidligere betalte Forsvaret en husleie til Forsvarsbygg tilsvarende et beregnet kapitalelement. Fra 2017 er kapitalelementet fjernet, og Forsvaret dekker kostnader til drift av bygningsmassen. Bevilgningen til Forsvaret er redusert tilsvarende forventet endring i husleien for 2017 i forhold til 2016.

Bestillingsfullmakter

Forsvaret har fått delegert bestillingsfullmakter fra Forsvarsdepartementet for totalt 6 527 (6 387) millioner kroner, jf. Romertallsvedtak III i Prop. 1 S (2017–2018). I tillegg har Forsvaret fått delegert en bestillingsfullmakt fra Justis- og beredskapsdepartementet på 177 millioner kroner knyttet til redningshelikoptertjenesten. Av bestillingsfullmaktene har Forsvaret disponert 5 112 (4 527) millioner kroner. Det henvises til note E, Romertallsvedtak III – Bestillingsfullmakter, for ytterligere informasjon.

Mindreutgift og merinntekter

Forsvaret hadde en samlet mindreutgift på 453 (261) millioner kroner. Innenfor drift og investering (post 01,45, 70, 71 og 86) viser regnskapet et samlet mindreforbruk på 422 (233) millioner kroner. Videre har Forsvaret en merinntekt på 30 millioner kroner.

Forsvaret har søkt Forsvarsdepartementet om å overføre netto mindreutgift på 453 millioner kroner til 2018. Forsvarets ubrukte bevilgninger for 2017 er i hovedsak forpliktete utgifter som forfaller til utbetaling i 2018.

Investeringer

Forsvarsmateriell får bevilgninger til gjennomføring av investeringer i materiell og utstyr i forsvarssektoren. Forsvarsmateriell er ansvarlig for å gjennomføre de største investeringene i materiell og utstyr. Når investeringen

er gjennomført, blir materiellet overført til Forsvaret. Overføringen mellom etatene gjøres uten økonomisk vederlag.

Totalt er det i 2017 overført materiell fra Forsvarsmateriell til Forsvaret til en verdi av 8 milliarder kroner. De største overleveringene fra Forsvarsmateriell omfatter 6 F-35-kampfly til en verdi av om lag 5,6 milliarder kroner, og kampvogner av type CV90 til en verdi av om lag 1,5 milliarder kroner. For nærmere beskrivelse av investeringene henvises det til note 4, Varige driftsmidler.

Forsvaret har i 2017, i henhold til innvilget unntak, innregnet anleggsmidler som ikke inngikk i åpningsbalansen med en gjenanskaffelsesverdi på 13 milliarder kroner og en bokført verdi på 3,1 milliarder kroner etter avskrivninger.

Det er i 2017 korrigerende for feil i anlegg overtatt i 2016 og feil verdier på anlegg som var innregnet i åpningsbalansen med en netto reduksjon på 639 millioner kroner.

Totalt har Forsvaret bokført en verdi av anleggsmidler på 52,4 milliarder kroner. Det er i 2017 blitt investert for samlet 8,5 milliarder kroner, samtidig som avskrivninger i 2017 er på 4,3 milliarder kroner. Verdien av anleggsmidler i Forsvaret har økt med 4,2 milliarder kroner i 2017.

Totalt er det i 2017 overført materiell fra Forsvarsmateriell til Forsvaret til en verdi av 8 milliarder kroner.

Varer og driftsmateriell

Forsvaret har beholdning av varer og driftsmateriell verdsatt til 37,9 milliarder kroner pr. 31. desember 2017, vurdert til anskaffelseskost. Dette er en økning på 280 millioner kroner fra 1. januar 2017. Forsvaret endret i 2017 prismodellen for ammunisjon, slik at verdien ble økt med netto om lag 3,5 milliarder kroner. Sammenligningstall er endret tilsvarende.

Forsvaret har i 2017 økt beholdningen av teknisk materiell, som blant annet inkluderer reservedeler, med 630 millioner kroner. På tilsvarende måte er beholdning av utstyr til mannskap økt med 186 millioner kroner. Forsvarets beholdning av disse varene og beholdningene er økt samlet med over 816 millioner kroner.

- Beholdningen av ammunisjon er redusert med 446 millioner kroner i 2017. Det er i 2017 benyttet ammunisjon som er i ferd med å bli ukurant. Dette har medført at nedskrivningene for ukurans er redusert med om lag 105 millioner kroner i 2017.

Det er i 2017 overført varer og driftsmateriell fra Forsvarsmateriell til Forsvaret til en verdi av 595 millioner kroner. Overføringen gjøres uten økonomisk vederlag. Overføringen av varer og driftsmateriell fra Forsvarsmateriell er knyttet til prosjektbeholdninger i forbindelse med investeringer.

Mellomværende med statskassen

Mellomværende med statskassen utgjorde ved årsslutt 529,9 millioner kroner for Forsvaret og 45,3 millioner kroner for Forsvarsmateriell. Samlet var mellomværende med statskassen 575,2 millioner kroner. Etatene er innvilget unntak for å rapportere felles mellomværende med statskassen for 2017. For 2016 var det ikke mulig å skille kontantmellomværende for Forsvaret og Forsvarsmateriell. Oppstillingen av artskontorrapporteringen viser hvilke eiendeler og gjeld dette mellomværende består av.

Revisjonsordning

Riksrevisjonen er ekstern revisor og avgir en revisjonsberetning om Forsvarets årsregnskap. Årsregnskapet er ikke ferdig revidert per dags dato. Revisjonsberetningen skal foreligge innen 30. april 2018.

Andre forhold

Forsvaret og Forsvarsmateriell har i 2017 hatt felles regnskapsløsning. Dette har medført regnskapstekniske utfordringer. Fra 2018, hvor det er etablert en egen regnskapsløsning for Forsvarsmateriell, er dette løst.

Oslo, 15. mars 2018

Haakon Bruun-Hanssen
Admiral
Forsvarssjef

KONTANTREGNSKAPET 2017

Prinsipper for årsregnskap avlagt etter kontantprinsippet

Årsregnskap for Forsvaret er utarbeidet og avlagt etter retningslinjer fastsatt i Bestemmelser om økonomistyring i staten (BØS). Årsregnskapet er utarbeidet i henhold til krav i BØS punkt 3.4.1, bestemmelser i R-115 av november 2015 og eventuelle tilleggskrav fastsatt av Forsvarsdepartementet.

Forsvaret og Forsvarsmateriell har felles regnskaps- og logistikk-system. Det vil si at etatene har felles hovedbok, S-rapport og felles mellomværende med Statskassen. Bevilgnings- og artskontorrapporteringen er på enkelte punkter felles for Forsvaret og Forsvarsmateriell. Dette medfører at det ikke er mulig å utarbeide helt separate regnskaper for de to etatene.

Forsvarsdepartementet har søkt om, og fått innvilget, unntak fra økonomiregelverket knyttet til årsregnskap for Forsvarsmateriell. Søknaden er innvilget av Direktoratet for økonomistyring (DFØ) i brev av 29. april 2016. Unntaket er blant annet knyttet til felles regnskapsløsning og felles rapportering til statsregnskapet. Unntaket er gyldig ut 2017.

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen og artskontorrapporteringen er utarbeidet med utgangspunkt i BØS punkt 3.4.2 – de grunnleggende prinsippene for årsregnskapet:

- Regnskapet følger kalenderåret.
- Regnskapet inneholder alle rapporterte utgifter og inntekter for regnskapsåret.
- Utgifter og inntekter er ført i regnskapet med bruttobeløp.
- Regnskapet er utarbeidet i tråd med kontantprinsippet.

Oppstillingen av bevilgnings- og artskontorrapporteringen er utarbeidet etter de samme prinsippene, men gruppert ulikt. Prinsippene korresponderer med krav om rapportering til statsregnskapet i BØS punkt 3.5. Sumlinjen «Netto rapportert til bevilgningsregnskapet» er lik i begge oppstillingene.

Forsvaret er tilknyttet statens konsernkontoordning i Norges Bank, i henhold til punkt 3.7 i BØS. Forsvaret, som er en bruttobudsjettert virksomhet, tilføres ikke likvider gjennom året, men har trekkrettigheter på en konsernkonto. Ved årets slutt, og ved overgangen til et nytt år, nullstilles saldoen på oppgjørskontoene.

Bevilgningsrapporteringen

Oppstillingen av bevilgningsrapporteringen omfatter en øvre del med bevilgningsrapportering, og en nedre del som viser beholdninger Forsvaret står oppført med i kapitalregnskapet. Den nedre delen viser Forsvaret og Forsvarsmateriell samlet, da de to etatene avlegger felles

kontantrapport (S-rapport) i 2017. Dette er i henhold til innvilget unntakssøknad beskrevet i regnskapsprinsippene til Årsregnskapet – unntak fra SRS og regelverk for økonomistyring i staten med tilhørende bestemmelser.

Bevilgningsrapporteringen viser regnskapstall som Forsvaret har rapportert til statsregnskapet. Disse er stilt opp etter de kapitlene og postene som Forsvaret har fullmakt til å disponere. Kolonnen «samlet tildeling» viser hva Forsvaret har fått stilt til disposisjon i tildelingsbrev, gjennom belastningsfullmakter og overførte midler fra 2016, for hver kombinasjon av kapital og post. Oppstillingen viser i tillegg alle finansielle eiendeler og forpliktelser Forsvaret står oppført med i statens kapitalregnskap.

Mottatte fullmakter til å belaste en annen virksomhets kapittel/post (belastningsfullmakt), vises ikke i kolonnen for samlet tildeling, men er omtalt i note B, Forklaring til brukte fullmakter og beregning av mulig overførbart beløp til neste år, til bevilgningsoppstillingen. Utgifter knyttet til mottatte belastningsfullmakter, er bokført og rapportert til statsregnskapet og vises i kolonnene for «regnskap».

Avgitte belastningsfullmakter er inkludert i kolonnen for «samlet tildeling», men bokføres og rapporteres ikke til statsregnskapet av Forsvaret. Avgitte belastningsfullmakter bokføres og rapporteres av virksomheten som har mottatt belastningsfullmakten og vises derfor ikke i kolonnen for «regnskap». De avgitte fullmaktene fremkommer av note B til bevilgningsrapporteringen.

I note C vises belastningsfullmakter Forsvaret har fått tildelt, med forklaring på hva tildelingen gjelder.

I note D vises belastningsfullmakter Forsvaret har avgitt til andre, med en forklaring på hva tildelingen gjelder.

I note E vises fullmakter som Forsvaret har fått tildelt til å pådra staten forpliktelser utover gitte bevilgninger. Disse bestillingsfullmaktene fremkommer i Romertallsvedtak III i prop. 1, statsbudsjettet for 2017.

Artskontorrapporteringen

Oppstillingen av artskontorrapporteringen har en øvre del som viser hva som er rapportert til statsregnskapet etter felles standard kontoplan for statlige virksomheter, og en nedre del som viser eiendeler og gjeld som inngår i mellomværende med statskassen. Den nedre delen viser Forsvaret og Forsvarsmateriell samlet, da de to etatene avlegger felles kontantrapport (S-rapport) i 2017.

Forsvaret har en trekkrettighet på konsernkonto i Norges Bank. Tildelingene er ikke inntektsført og blir derfor ikke vist som inntekt i oppstillingen.

OPPSTILLING AV BEVILGNINGSRAPPORTERING 31.12.2017

Tall i tusen kroner

Utgifts-kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling*	Regnskap 2017	Merutgift (-) og mindreutgift
1720	Felles ledelse og kommandoapparat	01	Driftsutgifter	A, B	5 749 043	5 527 986	221 057
1720	Felles ledelse og kommandoapparat	70	Renter låneordning	A, B	895		895
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	01	Driftsutgifter	A, B, D	806 462	790 054	16 408
1725	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	71	Overføringer andre	A, B	21 476	20 326	1150
1731	Hæren	01	Driftsutgifter	A, B	5 536 690	5 527 877	8813
1732	Sjøforsvaret	01	Driftsutgifter	A, B	4 171 423	4 184 383	-12 960
1733	Luftforsvaret	01	Driftsutgifter	A, B	4 681 332	4 597 682	83 650
1734	Heimevernet	01	Driftsutgifter	A, B	1 454 237	1 439 284	14 953
1735	Etterretningstjenesten	21	Spesielle driftsutgifter	A, B	1 746 229	1 746 229	0
1740	Forsvarets logistikkorganisasjon	01	Driftsutgifter	A, B	2 052 489	2 061 195	-8706
1760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	01	Driftsutgifter	A, B	135 783	135 205	578
1760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	A, B	133 782	131 048	2734
1790	Kystvakten	01	Driftsutgifter	A, B	978 087	981 688	-3601
1791	Redningshelikoptertjenesten	01	Driftsutgifter	A, B	943 481	872 790	70 691
1792	Norske styrker i utlandet	01	Driftsutgifter	A, B	984 496	942 879	41 617
1795	Kulturelle og allmenntilretteleggende formål	01	Driftsutgifter	A, B	265 888	262 188	3700
0471	Statens erstatningsansvar	71	Tilskudd	C		7710	-7710
1361	Samfunnet Jan Mayen og Loran-C (belastningsfullmakt)	01	Driftsutgifter	C	50 020	47 014	3006
1633	Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift	01	Driftsutgifter			1 670 877	-1 670 877
1710	Forsvarsbygg (belastningsfullmakt)	47	Nybygg og nyanlegg	C	256 000	255 994	6
1700	Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet (belastningsfullmakt)	01	Driftsutgifter	C	186 121	181 892	4229
Sum utgiftsført					30 153 934	31 384 302	

Inntekts-kapittel	Kapittelnavn	Post	Posttekst	Note	Samlet tildeling	Regnskap 2017	Merinntekt og mindreinntekt
-------------------	--------------	------	-----------	------	------------------	---------------	-----------------------------

Tall i tusen kroner

4720	Felles ledelse og kommandoapparat*	01	Driftsinntekter		122 555	140 946	18 391
4725	Fellesinstitusjoner og -inntekter under Forsvarsstaben	01	Driftsinntekter		18 017	23 014	4997
4731	Hæren	01	Driftsinntekter		93 570	100 734	7164
4732	Sjøforsvaret	01	Driftsinntekter		54 211	77 635	23 424
4733	Luftforsvaret	01	Driftsinntekter		407 974	387 907	-20 067
4734	Heimevernet	01	Driftsinntekter		5598	22 785	17 187
4740	Forsvarets logistikkorganisasjon	01	Driftsinntekter		119 766	163 867	44 101
4760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	01	Driftsinntekter		-	42	42
4760	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	45	Store nyanskaffelser		-		0
4790	Kystvakten	01	Driftsinntekter		1106	4802	3696
4791	Redningshelikoptertjenesten	01	Driftsinntekter		848 770	785 318	-63 452
4792	Norske styrker i utlandet	01	Driftsinntekter		55 000	46 882	-8118
4795	Kulturelle og allmenntilretteleggende formål	01	Driftsinntekter		9623	12 773	3150
4799	Militære bøter	86	Militære bøter	A, B	500	546	46
4361	Samfunnet Jan Mayen og Loran-C (belastningsfullmakt)	07	Refusjoner og andre inntekter	C	5700	7334	1634
4700	Fellesinntekter til foretak under Forsvarsdepartementet	01	Driftsinntekter	C		458	458
5309	Tilfeldige inntekter	29	Ymse			37 807	37 807
5605	Renter av statskassens kontantbeholdning	83	Alminnelige fordringer			12 680	12 680
5700	Folketrygdens inntekter	72	Arbeidsgiveravgift			1 452 948	1 452 948
Sum inntektsført					1 742 390	3 278 479	

Netto rapportert til bevilgningsregnskapet for Forsvaret **28 105 823**

Netto rapportert til bevilgningsregnskapet for Forsvarsmateriell **13 586 006**

Samlet netto rapportert til bevilgningsregnskapet for de to etatene samlet **41 691 829**

Kapitalkontoer samlet for begge etater

60085601	Norges Bank KK – innbetalinger	3 184 287
60085602	Norges Bank KK – utbetalinger	-44 902 040
717050	Endring i mellomværende med statskassen	25 924
Sum rapportert		0

Beholdninger rapportert til kapitalregnskapet (31.12) for Forsvaret og Forsvarsmateriell**

Konto	Tekst	2017	2016	Endring
717050	Mellomværende med statskassen for Forsvaret	529 934		
717050	Mellomværende med statskassen for Forsvarsmateriell	45 297		
717050	Rapportert mellomværende med statskassen samlet for begge etater	575 231	601 156	-25 924

* Statens pensjonskasse (SPK) hadde en belastningsfullmakt på 19 millioner kroner. Samlet tildeling skal ikke reduseres med eventuelle avgitte belastningsfullmakter. Se note B og C for nærmere forklaring.

** Forsvaret og Forsvarsmateriell har unntak for å rapportere samlet mellomværende for begge etater til statsregnskapet. Det er ikke mulig å splitte mellomværende for de to etatene for 2016. Det er ingen sammenheng mellom oppstilling bevilgningsregnskap og netto rapportert til bevilgningsregnskapet.

NOTE A — FORKLARING AV SAMLET TILDELING UTGIFTER

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Kapittelnavn	Post	Overført fra i fjor	Årets tildeling	Samlet tildeling
172001*	Felles ledelse og kommandoapparat	Driftsutgifter	54 671	5 694 372	5 749 043
172070	Felles ledelse og kommandoapparat	Renter låneordning	895	-	895
172501	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	Driftsutgifter	77 393	729 069	806 462
172571	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	Overføringer andre	347	21 129	21 476
173101	Hæren	Driftsutgifter	38 112	5 498 578	5 536 690
173201	Sjøforsvaret	Driftsutgifter	2580	4 168 843	4 171 423
173301	Luftforsvaret	Driftsutgifter	-	4 681 332	4 681 332
173401	Heimevernet	Driftsutgifter	45 667	1 408 570	1 454 237
173521	Etterretningstjenesten	Spesielle driftsutgifter	-	1 746 229	1 746 229
174001	Forsvarets logistikkorganisasjon	Driftsutgifter	15 443	2 037 046	2 052 489
176001	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	Driftsutgifter	9555	126 228	135 783
176045	Nyanskaffelser av materiell og nybygg og nyanlegg	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	6731	127 051	133 782
179001	Kystvakten	Driftsutgifter	915	977 172	978 087
179101	Redningshelikoptertjenesten	Driftsutgifter	2991	940 490	943 481
179201	Norske styrker i utlandet	Driftsutgifter	-	984 496	984 496
179501	Kulturelle og allmenntilretteleggende formål	Driftsutgifter	5184	260 704	265 888
Totalt			260 484	29 401 309	29 661 793

* Bevilgning på kapittel/post 172001 inkluderer bevilgningsfullmakt på 19 millioner kroner gitt til Statens pensjonskasse (SPK).

NOTE B — FORKLARING TIL BRUKTE FULLMAKTER OG BEREGNING AV MULIG OVERFØRBART BELØP TIL NESTE ÅR

Tall i tusen kroner

Kapittel og post	Stikkord	Merutgift (-)/mindreutgift	Utgiftsført av andre iht. avgitte belastningsfullmakter (-)	Merutgift (-)/mindreutgift etter avgitte belastningsfullmakter	Merinntekter /mindreinntekter (-) iht. merinntektsfullmakt	Omdisponering fra post 01 til 45 eller til post 01/21 fra neste års bevilgning	Innsparinger (-)	Sum grunnlag for overføring	Maks. overførbart beløp*	Mulig overførbart beløp beregnet av virksomheten
172001		221 057	-18 512	202 545	18 391			220 936	284 719	220 936
172501		16 408		16 408	4997			21 405	36 453	21 405
172570	«kan overføres»	895		895				895	-	895
172571	«kan overføres»	1150		1150				1150	-	1150
173101		8813		8813	7164			15 977	274 929	15 977
173201		-12 960		-12 960	23 424			10 465	208 442	10 465
173301		83 650		83 650	-20 067			63 583	234 067	63 583
173401		14 953		14 953	17 187			32 140	70 429	32 140
173521		-		-				-	-	-
174001		-8706		-8706	44 101			35 395	101 852	35 395
176001	«kan nyttes under post 45»	578		578	42			621	6311	621
176045		2734		2734	-			2734	6353	2734
179001		-3601		-3601	3696			95	48 859	95
179101		70 691		70 691	-63 452			7239	47 025	7239
179201		41 617		41 617	-8118			33 499	49 225	33 499
179501		3700		3700	3150			6850	13 035	6850
479986				-	46	Ikke aktuelt	Ikke aktuelt		-	-
		440 978	-18 512	422 466	30 562			452 983		452 983

* Maksimalt beløp som kan overføres er 5 % av årets bevilgning på driftspostene 01–29, unntatt post 24 eller sum av de siste to års bevilgning for poster med stikkordet «kan overføres». Se årlig rundskriv R-2 for mer detaljert informasjon om overføring av ubrukte bevilgninger.

Forklaring til bruk av budsjettfullmakter

Mottatte belastningsfullmakter

Se note C.

Stikkordet «kan overføres»

Forsvaret har følgende kapitler gitt med stikkordet «kan overføres»:

- Kapittel 1725 post 70
- Kapittel 1725 post 71

Stikkordet innebærer at eventuelt gjenværende midler kan overføres til neste budsjettermin, men maksimalt et beløp tilsvarende summen av de foregående to års bevilgninger. Forsvaret lar beløpene inngå som en del av mulig overførbart beløp.

Avgitte belastningsfullmakter (utgiftsført av andre)

Se note D.

Fullmakt til å overskride driftsbevilgninger mot tilsvarende merinntekter

Forsvarsdepartementet har en merinntektsfullmakt som Forsvaret har søkt om å benytte.

Mulig overførbart beløp

Forsvarets ubrukte bevilgninger beløper seg til 453 millioner kroner. Da beløpene innenfor de enkelte kapitlene/postene er under 5 % av bevilgningen, regnes hele beløpet som overførbart til neste budsjettår i henhold til Bevilgningsreglementets § 5. Forsvaret har søkt Forsvarsdepartementet om slik overføring. Forsvarets ubrukte bevilgninger for 2017 er i hovedsak forpliktete utgifter som forfaller til utbetaling i 2018.

Romertallsvedtak III Bestillingsfullmakter

Se note E.

NOTE C — FORKLARING AV TILDELTE BELASTNINGSFULLMAKTER*Tall i tusen kroner*

Kapittel og post	Kapittelnavn	Bevilgning	Inntektsbevilgning	Benyttet bevilgning	Rapportert inntekt
047171	Statens erstatningsansvar	-	-	7710	-
136101	Samfunnet Jan Mayen og Loran-C – driftsutgifter	50 020	-	47 014	-
163301	Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift	-	-	1 670 877	-
171047	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg – Nybygg og nyanlegg	256 000	-	255 994	-
170001	Fellesutgifter og tilskudd til foretak under Forsvarsdepartementet – driftsutgifter	186 121	-	181 892	-
436107	Samfunnet Jan Mayen og Loran-C – refusjoner og andre inntekter	-	5700	-	7334
470001	Fellesinntekter til foretak under Forsvarsdepartementet – driftsinntekter	-	-	-	458

Kapittel 0471 post 71 omfatter belastningsfullmakt gitt av Justis- og beredskapsdepartementet til dekning av statens erstatningsansvar. Forsvaret har rapportert en utgift på 7,7 millioner kroner.

Kapittel 1361 og 4361 omfatter driften av Samfunnet Jan Mayen og investeringer og driftsutgifter for navigasjonssystemet Loran-C. Fullmakt er gitt av Samferdselsdepartementet. På kapittel 1361 post 01, har Forsvaret en mindreutgift på 3 millioner kroner. På kapittel 4361 post 07 har Forsvaret rapportert en merinntekt på 1,6 millioner kroner.

Informasjon om belastningsfullmakt på kapittel 1710 post 47 er gradert begrenset iht. sikkerhetsloven.

Kapittel 1700 post 01 og kapittel 4700 post 01 gjelder forsvarsattacheer og militærrådgivere, nasjonale militære stillinger i Belgia, kapasitetsbygging og NATO Force Integration Units som Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS) forvalter for Forsvarsdepartementet. Forsvaret har rapportert inn en mindreutgift på 4,7 millioner kroner.

Forsvaret har fullmakt til å postere merverdiavgift på kapittel 1633 post 01, jf. Rundskriv R-116 fra Finansdepartementet av 12.3.2015. Det er belastet 1,7 milliarder kroner på denne fullmakten i 2017.

NOTE D — FORKLARING AV AVGITTE BELASTNINGSFULLMAKTER*Tall i tusen kroner*

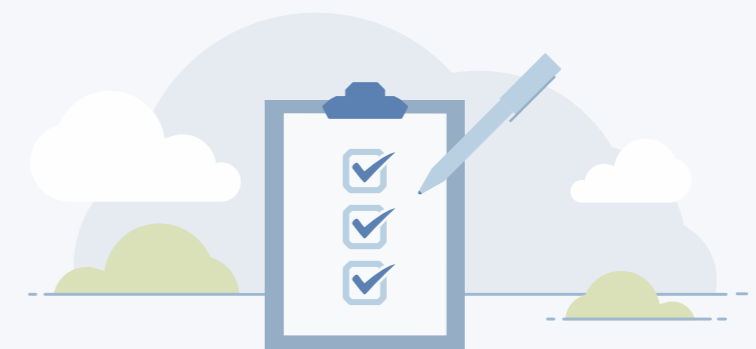
Kapittel og post	Kapittelnavn	Bevilgning	Inntektsbevilgning	Benyttet bevilgning	Rapportert inntekt
172001	Felles ledelse og kommandoapparat	19 000	Ikke relevant	18 512	Ikke relevant

Forsvaret, ved Forsvarsstaben (FST), har delegert belastningsfullmakt til Statens pensjonskasse (SPK) for utgifter knyttet til FOR 2004-12-02 nr. 15631 *Forskrift om billighetserstatning for psykiske belastningsskader som følge av deltakelse i internasjonale operasjoner*, og FOR 2000-06-22 nr. 6342 *Forskrift om utbetaling av engangserstatning ved dødsfall og invaliditet blant personell som avtjener verneplikt*. Det er i 2017 belastet 18,5 millioner kroner på denne fullmakten.

NOTE E — ROMERTALLSVEDTAK III – BESTILLINGSFULLMAKTER*Tall i tusen kroner*

Kapittel og post	Kapittelnavn	Fullmakt	Forpliktelser	Rest ramme
172001	Felles ledelse og kommandoapparat	430 000	399 679	30 321
172501	Fellesinstitusjoner og -utgifter under Forsvarsstaben	75 000	73 505	1495
173101	Hæren	170 000	54 113	115 887
173201	Sjøforsvaret	910 000	769 693	140 307
173301	Luftforsvaret	1 500 000	1 434 954	65 046
173401	Heimevernet	65 000	12 000	53 000
174001	Forsvarets logistikkorganisasjon	1 190 000	1 056 617	133 383
179001	Kystvakten	2 080 000	1 075 856	1 004 144
179101*)	Redningshelikoptertjenesten	60 000	234 520	-174 520
179201	Norske styrker i utlandet	25 000	-	25 000
179501	Kulturelle og allmenntilretteleggende formål	2000	1530	470
Totalt		6 507 000	5 112 467	1 394 533

* For kapittel 1791 er forpliktelsen 174,5 mill. kroner høyere enn fullmaktsrammen gitt i IVB fra Forsvarsdepartementet. Avviket må imidlertid ses opp mot bestillingsfullmakten som er videreformidlet fra Justis- og beredskapsdepartementet (JD) gjennom Iverksettelsesdirektiv for Redningshelikoptertjenesten. JD har i punkt 4.1 i direktivet for 2017 videreformidlet en bestillingsfullmakt på 177 millioner kroner.

OPPSTILLING AV ARTSKONTORRAPPORTERINGEN 31.12.2017

Tall i tusen kroner

	2017	2016
Driftsinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Innbetalinger fra gebyrer	0	0
Innbetalinger fra tilskudd og overføringer	78 446	117 502
Salgs- og leieinntekter	1 687 568	1 366 147
Andre innbetalinger	8485	201 236
Sum innbetalinger fra drift	1 774 498	1 684 885
Driftsutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Utbetalinger til lønn	14 515 665	12 840 991
Andre utbetalinger til drift	14 757 232	14 939 344
Sum utbetalinger til drift	29 272 897	27 780 335
Netto rapporterte driftsutgifter	27 498 398	26 095 450
Investerings- og finansinntekter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Innbetaling av finansinntekter	26 441	21 062
Sum investerings- og finansinntekter	26 441	21 062
Investerings- og finansutgifter rapportert til bevilgningsregnskapet		
Utbetaling til investeringer	408 391	195 814
Utbetaling til kjøp av aksjer	0	0
Utbetaling av finansutgifter	28 235	30 453
Sum investerings- og finansutgifter	436 626	226 266
Netto rapporterte investerings- og finansutgifter	410 185	205 204
Innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten		
Innbetaling av skatter, avgifter, gebyrer m.m.	29 995	15 954
Sum innkrevingsvirksomhet og andre overføringer til staten	29 995	15 954
Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		
Utbetalinger av tilskudd og stønader	30 343	40 027
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten	30 343	40 027
Inntekter og utgifter rapportert på felleskapitler		
Grupplivsforsikring konto 1985 (ref. kap. 5309, inntekt)	21 037	21 898
Arbeidsgiveravgift konto 1986 (ref. kap. 5700, inntekt)	1 452 948	1 320 107
Renteinntekter av statskassens kontantbeholdning, kapittel 5605		0
Nettoføringsordning for merverdiavgift konto 1987 (ref. kap. 1633, utgift)	1 670 877	1 840 307
Netto rapporterte utgifter på felleskapitler	196 892	498 303
Netto rapportert til bevilgningsregnskapet	28 105 823	26 823 030

Tall i tusen kroner

Oversikt over mellomværende med statskassen for Forsvaret	2017
Eiendeler og gjeld	
Fordringer	30 664
Kasse	104
Bankkontoer med statlige midler utenfor Norges Bank	10 527
Skyldig skattetrekk	-589 355
Skyldige offentlige avgifter	-345
Annen gjeld	18 472
Sum mellomværende med statskassen for Forsvaret	-529 934

Oversikt over mellomværende med statskassen samlet for Forsvaret og Forsvarsmateriell*)	2017	2016
Eiendeler og gjeld		
Fordringer	34 824	154
Kasse	104	-2
Bankkontoer med statlige midler utenfor Norges Bank	10 527	11 383
Skyldig skattetrekk	-635 511	-607 291
Skyldige offentlige avgifter	-345	-593
Annen gjeld	15 169	-4806
Sum mellomværende med statskassen for Forsvaret og Forsvarsmateriell	-575 231	-601 156

* Forsvaret og Forsvarsmateriell har unntak for å rapportere samlet mellomværende for begge etater til statsregnskapet. Det er ikke mulig å splitte mellomværende for de to etatene for 2016.

VIRKSOMHETSREGNSKAPET 2017

REGNSKAPSPRINSIPPER

Forsvaret har i samråd med Forsvarsdepartementet besluttet at Forsvaret skal føre og rapportere sitt virksomhetsregnskap i tråd med de statlige regnskapsstandardene (SRS), i tillegg til ordinær rapportering etter kontantprinsippet fra og med årsregnskapet 2016. Virksomhetsregnskapet følger periodiseringsprinsippet hvor virkningene av transaksjoner og andre hendelser føres som inntekter, kostnader, eiendeler eller gjeld når de inntreffer i samsvar med de grunnleggende regnskapsprinsippene, uavhengig av tidspunkt for inn- og utbetalinger.

Virksomhetsregnskapet er utarbeidet i samsvar med SRS-ene av august 2015 med virkning fra 1. januar 2016, med unntak som fremkommer nedenfor.

Unntak fra SRS og reglement for økonomistyring i staten med tilhørende bestemmelser

Forsvaret har fått unntak fra SRS 17. punkt 7 for å benytte en beløpsgrense på kr 100 000 i stedet for kr 30 000 ved balanseføring av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler.

Forsvaret og Forsvarsmateriell har felles regnskapsystem og felles hovedbok. Forsvarsdepartementet har søkt om, og fått innvilget, unntak fra økonomireglement knyttet til årsregnskap for Forsvarsmateriell. Søknaden er innvilget av Direktoratet for økonomistyring (DFØ) i brev av 29. april 2016. Unntaket er knyttet til felles regnskapsløsning og felles rapportering til statsregnskapet for de to etatene. Unntaket er gyldig ut 2017.

Åpningsbalansen

Prinsipper for åpningsbalansen

Forsvarets åpningsbalanse ble godkjent av Forsvarsdepartementet 16. desember 2016. Det overordnede kravet til en åpningsbalanse er at den gir et dekkende bilde av virksomhetens eiendeler og forpliktelser, og uttrykker det rette økonomiske grunnlaget for virksomhetens videre aktivitet.

Ved utarbeidelse av åpningsbalansen er immaterielle eiendeler og varige driftsmidler i hovedsak verdsatt til gjenanskaffelsesverdi. Forsvaret har ingen finansielle anleggsmidler.

Gjenanskaffelsesverdi for en eiendel er det beløpet det vil koste dersom eiendelen skulle anskaffes 1. januar 2016, vurdert til samme kvalitet, standard og funksjonalitet som eksisterende eiendeler.

Finansieringen av anleggsmidler er inkludert i åpningsbalansen for første gang, og er klassifisert som en avsetning under avsnittet Statens kapital. Denne avsetningen løses opp i takt med avskrivningen av de anleggsmidlene som finansieringen dekker.

Driftsmateriell og varer er verdsatt til gjenanskaffelsesverdi. Øvrige omløpsmidler er verdsatt til virkelig verdi. Kortsiktig gjeld er verdsatt til pålydende. Omløpsmidler, fratrukket kortsiktig gjeld og eventuelle øvrige avsetninger, fremkommer som avregninger med statskassen. Forsvaret hadde i åpningsbalansen immaterielle anlegg under utførelse (AUU). Disse ble overført som programvare i balansen i 2016 og avskrives over 5 år. Programvaren er knyttet til administrative systemer.

Driftsmateriell og varer er verdsatt til gjenanskaffelsesverdi. Øvrige omløpsmidler er verdsatt til virkelig verdi.

Forsvaret har fått unntak fra SRS-ene i forbindelse med etablering av åpningsbalansen og som er av betydning for regnskapet for 2017:

- Unntak fra kravet om å balanseføre programvare. Unntaket gjelder ikke for administrasjonssystemet.
- Forsvaret kan benytte en beløpsgrense på kr 100 000 i stedet for kr 30 000 ved balanseføring av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler, jf. SRS 17 punkt 7. Dette gjelder både ved utarbeidelsen av åpningsbalanse og i løpende drift.
- Unntak fra kravet om balanseføring av enkelte anleggsmidler som er planlagt utfaset i løpet av 2020. De anleggsmidlene dette gjelder er spesifisert i vedlegg til unntakssøknaden. F-16 er, som eneste materiellsystem på unntakslisten, aktivert i Forsvarets åpningsbalanse.

Transaksjonsbaserte inntekter

Inntekt resultatføres når den er opptjent. Transaksjoner resultatføres til verdien av vederlaget på transaksjonstidspunktet. Inntektsføring ved salg av varer skjer på leveringstidspunktet. Salg av tjenester inntektsføres i takt med utførelsen.

Inntekter fra bevilgninger og inntekt fra tilskudd og overføringer

Inntekt fra bevilgninger og inntekt fra tilskudd og overføringer resultatføres i den perioden aktivitetene som inntektene er forutsatt å finansiere er utført, det vil si i den perioden kostnadene påløper (motsatt sammenstilling). Prinsippet om motsatt sammenstilling benyttes også ved årets slutt i henhold til SRS 10 av august 2015.

Den andelen av inntekt fra bevilgninger og tilsvarende som benyttes til anskaffelse av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler som balanseføres, inntektsføres ikke på anskaffelsestidspunktet, men avsettes i balansen på regnskapslinjen statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler.

I takt med kostnadsføringen av avskrivninger av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler inntektsføres et tilsvarende beløp fra avsetningen Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler. Periodens inntektsføring fra avsetningen resultatføres som inntekt fra bevilgninger. Dette medfører at kostnadsførte avskrivninger inngår i virksomhetens driftskostnader uten å få resultat effekt.

Kostnader

Utgifter som gjelder transaksjonsbaserte inntekter, kostnadsføres i samme periode som tilhørende inntekt.

Utgifter som finansieres med inntekt fra bevilgning og inntekt fra tilskudd og overføringer, kostnadsføres i takt med at aktivitetene utføres.

Immaterielle eiendeler

Immaterielle eiendeler som programvare og rettigheter knyttet til lønns- og regnskapsystem, innkjøpssystem, prosjektstyringssystem, eiendomsforvaltningssystem og lignende, balanseføres og avskrives over driftsmiddelets utnyttbare levetid, men nedskrives til virkelig verdi ved verdifall som ikke forventes å være forbigående. Immaterielle eiendeler balanseføres med motpost *Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler*.

Ved realisasjon eller avgang av driftsmidler, resultatføres regnskapsmessig gevinst eller tap. Gevinst eller tap beregnes som forskjellen mellom salgsvederlaget og balanseført verdi på realisasjonstidspunktet. Resterende bokført verdi av ikke inntektsført bevilgning knyttet til anleggsmidlet på realisasjonstidspunktet, inntektsføres.

Klassifisering og vurdering av anleggsmidler

Varige driftsmidler er vurdert til anskaffelseskost og avskrives over driftsmidlets forventede levetid, men nedskrives til virkelig verdi ved verdifall som ikke forventes å være forbigående.

Med varig menes utnyttbar levetid på 3 år eller mer. Med betydelig menes enkeltstående anskaffelser (kjøp) med anskaffelseskost på kr 100 000 eller mer.

Overføringer av anlegg til Forsvaret fra Forsvarsmateriell

Overføringer av anleggsmidler til Forsvaret dokumenteres med overføringsprotokoll og medfølgende regnskapsmessig overføringsbilag. Forsvarets anskaffelseskost ved balanseføring, fremkommer av overtagelsesforretningen fra Forsvarsmateriell.

Dekomponering

Prinsippet for dekomponering følger av SRS 17 punkt 28. Dekomponering skal vurderes for store anleggsmidler som består av flere komponenter med ulik utnyttbar levetid. Hver del av driftsmidlet, som har en anskaffelseskost som er vesentlig i forhold til den totale anskaffelseskosten for driftsmidlet, skal balanseføres separat. Deler som antas å ha lik utnyttbar levetid, kan slås sammen. Forsvarsmateriell gir føring for dekomponering med utgangspunkt i prinsippet i SRS 17. Forsvaret legger til grunn føringene fra Forsvarsmateriell ved balanseføring.

Overføring av materiell til Forsvarsmateriell i forbindelse med avhending

Ved avhending skal beholdning av varer og driftsmateriell og anleggsmidler overføres fra Forsvaret til Forsvarsmateriell. Overføringen gjøres uten økonomisk vederlag.

Finansielle anleggsmidler

Forsvaret har utlån til tidligere ansatte med lang løpetid. Disse lånene er vurdert til pålydende. Det er gjort avsetning for forventede tap på utlånene.

Klassifisering og vurdering av omløpsmidler og kortsiktig gjeld

Omløpsmidler og kortsiktig gjeld omfatter poster som forfaller til betaling innen ett år etter anskaffelsestidspunktet. Øvrige poster er klassifisert som anleggsmidler/langsiktig gjeld.

Omløpsmidler vurderes til det laveste av anskaffelseskost og virkelig verdi. Kortsiktig gjeld balanseføres til nominelt beløp på opptakstidspunktet.

Beholdning av varer og driftsmateriell

Beholdninger omfatter varer for salg og driftsmateriell som benyttes i eller utgjør en integrert del av Forsvarets virksomhet. Beholdningene blir verdsatt i henhold til prinsippet om veid gjennomsnitt. Netto realisasjonsverdi er vurdert til å være lik anskaffelseskost, siden Forsvarets beholdninger i all hovedsak består av driftsmidler til intern bruk og ikke varer til videresalg. →

→ Forsvaret har et betydelig antall gjenvinnbare reservedeler. Eksempler på gjenvinnbare reservedeler er motorer og girkasser. Enkelte av reservedelene har en høy gjenanskaffelsespris.

DFØ har godkjent at reservedeler i Forsvaret klassifiseres som omløpsmidler innenfor rammen av SRS 12 Beholdninger av varer og driftsmateriell når praktiske forhold tilsier dette.

Forsvaret har på bakgrunn av denne avklaringen med regelverksforvalter, DFØ, og interne vurderinger knyttet til økonomi og logistikk, valgt å aktivere gjenvinnbare reservedeler med en kostpris over en million kroner som anleggsmidler. Gjenvinnbare reservedeler med en kostpris under en million kroner er tilsvarende klassifisert som varer og driftsmateriell.

Forsvaret har betydelige mengder med materiell i beredskap. Disse består i all hovedsak av omløpsmidler (varelager). Det vil i noen tilfeller være vanskelig å skille mellom beredskapsbeholdninger og øvrige beholdninger da disse gjerne er samlokalisert for å sikre en rotasjon i beredskapsbeholdninger og dermed unngå unødvendige destruksjonskostnader. Dette gjelder for eksempel ammunisjon, proviant og drivstoff. All beredskapsbeholdning er således klassifisert sammen med tilsvarende beholdning.

Personlig bekledning og utrustning (PBU) er utstyr som personellet er utrustet med for å utføre gjøremål. Forventet levetid på dette materiellet varierer da det er en sammensetning av forbruksartikler og returpliktig materiell. Returpliktig PBU forventes å være gjenbrukbart utover ett år. Forsvaret har valgt å klassifisere all PBU som omløpsmidler, uavhengig av forventet levetid. PBU er gjenstand for løpende kassasjon, basert på materiellets tilstand og bruksmønster. Kassasjon vurderes ved innlevering. Kassert materiell kostnadsføres etter fastsatte regler.

Ukurans på beholdning av varer og driftsmateriell

Beholdninger av varer og driftsmateriell er kurante og har full verdi for Forsvaret inntil det er kassabelt. Disse beholdningene kostnadsføres på kassasjonstidspunktet. Beholdninger som er kassable, men ikke kassert, under utfasing eller ferdig utfaset, defineres som ukurante. Forsvarets avsetning for ukurans i balansen tilsvarer bokført verdi av ovennevnte beholdninger.

Overføringer fra prosjektbeholdninger til beholdninger av varer og driftsmateriell

Forsvarsmateriell overfører prosjektbeholdninger i form av reservedelspakker til Forsvaret. Overføringen gjennomføres med en overføringsprotokoll og et regnskapsmessig overføringsbilag. Overføringen gjøres uten økonomisk vederlag.

Kundefordringer og andre fordringer

Kundefordringer og andre fordringer er oppført i balansen til pålydende etter fradrag for avsetning til forventet tap. Kundefordringer og andre fordringer i utenlandsk valuta verdsettes til valutakurs på balansedagen.

Etterretningstjenesten

Etterretningstjenesten (E-tjenesten) er en virksomhet med spesielle krav til skjerming. Forvaltningen følger derfor eget regelverk med hjemmel fra Stortinget. Virksomheten revideres særskilt av Riksrevisjonen, og den spesielle forvaltningsordningen håndheves av et koordineringsutvalg. E-tjenesten fører eget regnskap. Regnskapet til E-tjenesten er innarbeidet i Forsvarets regnskap på overordnet nivå.

E-tjenesten fører eget regnskap. Regnskapet til E-tjenesten er innarbeidet i Forsvarets regnskap på overordnet nivå.

Valuta

Pengeposter, fordringer og gjeld i utenlandsk valuta er i balansen omregnet til balansedagens kurs.

Avsetning for usikre forpliktelser

Forsvaret vurderer om forpliktelser skal avsettes i regnskapet i henhold til SRS 19 Usikre forpliktelser og betingede eiendeler. Ved sannsynlighetsovervekt avsetter Forsvaret forpliktelsen dersom den kan estimeres pålitelig.

Statens kapital

Statens kapital består av virksomhetskapskapital, avregninger og statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler. Avsnittet viser statens samlede finansiering av virksomheten.

Avregninger

For Forsvaret er nettobeløpet av alle balanseposter, med unntak av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler, finansiert ved avregnet med statskassen. Forsvaret

presenterer ikke konsernkontoene i Norges Bank som bankinnskudd. Konsernkontoene inngår i avregnet med statskassen.

Finansiering av periodiserte poster

Omløpsmidler/kortsiktig gjeld

Nettobeløpet av alle balanseposter, med unntak av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler, har motpost i avregning med statskassen. Avregningen gir således et uttrykk for statens eierkapital når det gjelder kortsiktige poster og eventuelle finansielle anleggsmidler.

Anleggsmidler

Varige driftsmidler balanseføres med motpost *Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler*.

Statens kapital som etableres på investerings-/anskaffelsestidspunkt, justeres i takt med avskrivningene og utligner dermed resultatvirkningen av avskrivningene.

Kontantstrømoppstilling

Det er ikke utarbeidet kontantstrømoppstilling i henhold til SRS 2 Kontantstrømoppstilling punkt 1. Det vises til artskontorapporteringen som er en del av årsregnskapet.

Statlige rammebetingelser

Selvassurandørprinsippet

Staten opererer som selvassurandør. Det er følgelig ikke inkludert poster i balansen eller resultatregnskapet som søker å reflektere alternative netto forsikringskostnader eller forpliktelser.

Statens konsernkontoordning

Statlige virksomheter omfattes av statens konsernkontoordning. Konsernkontoordningen innebærer at alle innbetalinger og utbetalinger daglig gjøres opp mot virksomhetens oppgjørskontoer i Norges Bank.

Forsvaret tilføres ikke likvider gjennom året. Forsvaret har en trekkrettighet på en konsernkonto. Saldoene nullstilles på de enkelte oppgjørskontoer i Norges Bank ved overgang til nytt regnskapsår.

RESULTATREGNSKAP

<i>Tall i tusen kroner</i>			
	Note	2017	2016
Driftsinntekter			
Inntekt fra bevilgninger	1	32 356 998	31 566 827
Inntekt fra kostnadsdekning, tilskudd og overføringer	1	64 342	130 832
Salgs- og leieinntekter	1	1 673 774	1 573 978
Andre driftsinntekter	1	11 564	11 110
Sum driftsinntekter		34 106 679	33 282 748
Driftskostnader			
Varekostnader		161 934	244 706
Lønnskostnader	2	14 645 786	13 770 600
Avskrivninger på varige driftsmidler og immaterielle eiendeler	3,4	4 302 557	4 036 885
Nedskrivninger av varige driftsmidler og immaterielle eiendeler	3,4	0	0
Andre driftskostnader	5	14 952 319	15 230 192
Sum driftskostnader		34 062 596	33 282 384
Driftsresultat		44 083	364
Finansinntekter og finanskostnader			
Finansinntekter	6	53 907	40 755
Finanskostnader	6	97 990	41 119
Sum finansinntekter og finanskostnader		-44 083	-364
Resultat av periodens aktiviteter		0	0
Avregninger og disponeringer			
Avregning med statskassen (bruttobudsjetterte)	7	0	0
Sum avregninger og disponeringer		0	0
Innkreivingsvirksomhet og andre overføringer til staten			
Avgifter og gebyrer direkte til statskassen	8	-28 649	-17 260
Avregning med statskassen innkreivingsvirksomhet		28 649	17 260
Sum innkreivingsvirksomhet og andre overføringer til staten		0	0
Tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten			
Utbetalinger av tilskudd til andre	9	30 547	40 515
Avregning med statskassen tilskuddsforvaltning		-30 547	-40 515
Sum tilskuddsforvaltning og andre overføringer fra staten		0	0

BALANSE, EIENDELER

<i>Tall i tusen kroner</i>			
	Note	31.12.2017	31.12.2016
EIENDELER			
A. Anleggsmidler			
I Immaterielle eiendeler			
Programvare og lignende rettigheter	3	509 997	677 056
Sum immaterielle eiendeler		509 997	677 056
II Varige driftsmidler			
Tomter, bygninger og annen fast eiendom	4	4543	9433
Maskiner og transportmidler	4	7 930 499	6 794 359
Fartøy og fly	4	34 668 081	31 125 980
Våpensystem, ammunisjon, inventar og driftsløsøre	4	9 286 544	9 654 448
Infrastruktureiendeler	4	9116	9609
Sum varige driftsmidler		51 898 783	47 593 830
III Finansielle anleggsmidler			
Langsiktige fordringer	10	603	923
Sum finansielle anleggsmidler		603	923
Sum anleggsmidler		52 409 384	48 271 809
B. Omløpsmidler			
I Beholdninger av varer og driftsmateriell			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	11	34 654 709	34 439 563
Sum beholdning av varer og driftsmateriell		34 654 709	34 439 563
II Fordringer			
Kundefordringer	12	233 093	73 662
Opptjente, ikke fakturerte inntekter		3124	12 754
Andre fordringer	13	1 491 471	1 811 809
Sum fordringer		1 727 687	1 898 225
III Bankinnskudd, kontanter og lignende			
Bankinnskudd og kontanter	14	10 480	11 381
Sum bankinnskudd, kontanter og lignende		10 480	11 381
Sum omløpsmidler		36 392 876	36 349 169
Sum eiendeler		88 802 260	84 620 978

BALANSE, STATENS KAPITAL OG GJELD

Tall i tusen kroner			
	Note	31.12.2017	31.12.2016
STATENS KAPITAL OG GJELD			
<i>C. Statens kapital</i>			
I Virksomhetskapi tal			
Sum virksomhetskapi tal		0	0
II Avregninger			
Avregnet med statskassen (bruttobudsjetterte)	7	32 966 151	32 923 462
Sum avregninger		32 966 151	32 923 462
III Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler			
Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler	3,4	52 408 781	48 270 886
Sum statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler		52 408 781	48 270 886
Sum statens kapital		85 374 931	81 194 348
<i>D. Gjeld</i>			
I Avsetning for langsiktige forpliktelse r			
Avsetninger langsiktige forpliktelse r	19	0	0
Sum avsetning for langsiktige forpliktelse r		0	0
II Annen langsiktig gjeld			
Øvrig langsiktig gjeld	16	363 663	494 039
Sum annen langsiktig gjeld		363 663	494 039
III Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	17	337 841	813 871
Skyldig skattetrekk	17	589 693	584
Skyldige offentlige avgifter	18	324 066	174 232
Avsatte feriepenge r		1 135 248	1 088 057
Mottatt forskuddsbetaling		26 512	1641
Annen kortsiktig gjeld	15	650 305	854 206
Sum kortsiktig gjeld		3 063 665	2 932 591
Sum gjeld		3 427 328	3 426 630
Sum statens kapital og gjeld		88 802 260	84 620 978

NOTE 1 — DRIFTSINNETEKTER

Tall i tusen kroner		
	2017	2016
Inntekt fra bevilgninger		
Inntekt fra bevilgning fra overordnet departement*	27 998 687	26 373 628
Inntekt fra bevilgning fra andre departement, belastningsfullmakt*	492 610	354 905
- brutto benyttet til investeringer i immaterielle eiendeler og varige driftsmidler	-478 282	-223 115
- ubrukt bevilgning til investeringsformål (post 30–49)	0	0
+ utsatt inntekt fra avsetning knyttet til investeringer (avskrivninger)	4 302 557	3 699 305
+ utsatt inntekt fra avsetning knyttet til investeringer (bokført verdi avhendede anleggsmidler)	0	0
+ inntekt til dekning av pensjonskostnader**	1427	689 901
- utbetaling av tilskudd til andre	0	0
Andre poster som vedrører bevilgninger ¹⁾	40 000	672 203
Sum inntekt fra bevilgninger	32 356 998	31 566 827

* Skal til sammen tilsvare kolonnen periodiseringsprinsippet inntektsført bevilgning i tabellen nederst.

** Benyttes av virksomheter som får arbeidsgivers andel av pensjon dekket via samlet bevilgning til SPK.

¹⁾ Spesifikasjon av andre poster som vedrører bevilgninger

Inntekt fra bevilgning overført fra Forsvarsmateriell knyttet til varelager, anslag	40 000	672 203
Andre poster som vedrører bevilgninger	40 000	672 203

Inntekt fra kostnadsdekninger, tilskudd og overføringer

Kostnadsdekning fra NATO	36 220	45 222
Kostnadsdekning fra FN	1425	57 287
Andre tilskudd og overføringer	26 697	28 323
Sum inntekt fra kostnadsdekning, tilskudd og overføringer	64 342	130 832

Salgs- og leieinntekter

Salgsinntekter	1 539 242	1 383 942
Leieinntekter	134 532	190 036
Sum salgs- og leieinntekter	1 673 774	1 573 978

Andre driftsinntekter

Salg ikke innregnede anleggsmidler	452	402
Taps- og skademelding	3483	3598
Andre driftsinntekter	7629	7110

Sum andre driftsinntekter	11 564	11 110
----------------------------------	---------------	---------------

Sum driftsinntekter	34 106 679	33 282 747
----------------------------	-------------------	-------------------

¹⁾ Forsvaret har etter estimat inntektsført 40 millioner kroner knyttet til forbruk av varer og driftsmateriell overført fra Forsvarsmateriell. Forsvaret får overført beholdninger av varer og driftsmateriell uten økonomisk vederlag og får ikke tildelt bevilgning for denne kostnaden. Det er i 2017 overført varer og driftsmateriell til en samlet verdi av 595 millioner kroner. Inntektsføringen skjer således ikke i henhold til SRS 10 Inntekt fra bevilgning, punkt 5, da Forsvaret ikke har mottatt bevilgning i forbindelse med overføringer fra Forsvarsmateriell. Inntektsføringen av bevilgning er behandlet av DFØ. DFØ har skissert en løsning som Forsvaret delvis har innarbeidet i 2017. Forsvaret vil i 2018 arbeide videre med løsning knyttet til inntektsføring av bevilgning.

Sammenligningstall er justert i henhold til forhold omtalt i note 20 Korrigering av estimat endringer og feil i tidligere års regnskap. Det er ikke gjennomført redusert inntektsført bevilgning knyttet til anleggsmidler overført fra Forsvarsmateriell, da denne bevilgningen er gitt til Forsvarsmateriell. Forsvaret får overført anleggsmidlene uten økonomisk vederlag

NOTE 1 — DRIFTSINNEKTER FORTS.

Tall i tusen kroner

Grunnlag for inntektsføring av utgiftsbevilgning

Kapittel og post	Kontantprinsippet				Periodiseringsprinsippet
	Utgiftsbevilgning (samlet tildeling)	Inntektsbevilgning	Rapportert inntekt	Maksimalt beregnet grunnlag for inntektsføring	Inntektsført bevilgning
172001/ 472001	5 730 043	122 555	140 946	5 607 488	
172501/ 472501	806 462	18 017	23 014	788 445	
172070	895			895	
172571	21 476			21 476	
173101/ 473101	5 536 690	93 570	100 734	5 443 120	
173201/ 473201	4 171 423	54 211	77 635	4 117 212	
173301/ 473301	4 681 332	407 974	387 907	4 293 425	
173401/ 473401	1 454 237	5598	22 785	1 448 639	
173521	1 746 229			1 746 229	
174001/ 474001	2 052 489	119 766	163 867	1 932 723	
176001/ 476001	135 783	0	42	135 783	
176045/ 476045	133 782	0	0	133 782	
179001/ 479001	978 087	1106	4802	976 981	
179101/ 479101	943 481	848 770	785 318	158 163	
179201/ 479201	984 496	55 000	46 882	937 614	
179501/ 479501	265 888	9623	12 773	256 265	
479986		500	546	-500	
136101 /436101	50 020	5700	7334	44 320	
171047	256 000			256 000	
170001	186 121		458	186 121	
047171	7710			7710	
Sum	30 142 644	1 742 390	1 775 044	28 491 891	28 491 296

Denne tabellen viser mottatte bevilgninger etter kontantprinsippet sammenholdt med inntektsført bevilgning i virksomhetsregnskapet etter periodiseringsprinsippet.

Kolonnen for utgiftsbevilgning består av bevilgninger overført fra foregående budsjettår og årets bevilgninger, redusert for avgitte belastningsfullmakter. Kolonnen for inntektsbevilgning viser eventuelle inntektskrav, og beløpet reduserer grunnlaget for inntektsføring. Kolonnen for rapportert inntekt viser inntekter rapportert til statsregnskapet ved årsslutt. Ved beregning av maksimalt grunnlag for inntektsføring, er utgiftsbevilgningen redusert med det laveste av beløpene i kolonnen for henholdsvis inntektsbevilgning eller rapportert inntekt.

Inntektsført bevilgning i virksomhetsregnskapet kan normalt ikke overskride beløpet som fremgår i kolonnen maksimalt beregnet grunnlag for inntektsføring. Inntektsført bevilgning i virksomhetsregnskapet følger prinsippet om motsatt sammenstilling. Det vil si at inntekt fra bevilgning skal sammenstilles med påløpte kostnader i perioden. Mottatte belastningsfullmakter er inntektsført med trukket beløp. Konto 390 Inntekter fra bevilgning til ordinær drift, konto 392 Inntekter fra bevilgning til investering og konto 394 Ubenyttet investeringsbevilgning utgjør kolonnen for inntektsført bevilgning (periodiseringsprinsippet).

NOTE 2 — LØNSKOSTNADER

Tall i tusen kroner

	2017	2016
Lønn	7 001 968	6 502 097
Overtid, variable tillegg og fleksitid (både faste og midlertidige)	2 412 619	2 142 463
Annen lønn	814 556	848 057
Avgangsstimulerende tiltak	-21 195	128 599
Feriepenger	999 681	1 141 873
Arbeidsgiveravgift	1 342 069	1 225 417
Pensjonskostnader*	961 799	636 279
Sykepenger og andre refusjoner (-)	-263 413	-245 833
Godtgjørelse vernepliktige	872 681	871 840
Andre ytelser	525 020	519 807
Sum lønnskostnader	14 645 786	13 770 600
Antall årsverk**):	15 995	16 048

* Nærmere om pensjonskostnader

Fra og med 1. januar 2017 betaler Forsvaret pensjonspremie til Statens pensjonskasse (SPK). For 2017 er arbeidsgivers andel av pensjonspremien 12 prosent. Premiesatsen for 2016 var av SPK estimert til 6,25 prosent. For 2016 betalte ikke Forsvaret pensjonspremie til SPK, og kostnaden til premie var heller ikke dekket av virksomhetens bevilgning. Det er foretatt en etterkalkulasjon av lønn i 2017 knyttet til lønn utbetalt i 2016. Det er derfor en mindre kostnad knyttet til ordning fra 2016 med 1,4 millioner kroner som er belastet årets regnskap.

**): Antall årsverk inkluderer ikke vernepliktige. Lønnskostnadene inkluderer derimot kostnader for vernepliktige. Det er således ikke sammenheng mellom antall årsverk og sum lønnskostnader.

NOTE 3 — IMMATERIELLE EIENDELER

Tall i tusen kroner

	Programvare og lignende rettigheter	Andre rettigheter	Sum
Anskaffelseskost 01.01.2017	772 120	-	772 120
Innregning av anleggsmidler som ikke inngikk i åpningsbalansen		472 570	472 570
Tilgang i 2017	1889	-	1889
Avgang anskaffelseskost i 2017 (-)	-	-	-
Fra immaterielle eiendeler under utførelse til annen gruppe i 2017	-	-	-
Anskaffelseskost 31.12.2017	774 008	472 570	1 246 579
Akkumulerte nedskrivninger 01.01.2017	-	-	-
Nedskrivninger i 2017	-	-	-
Akkumulerte avskrivninger 01.01.2017	153 996	-	153 996
Akkumulert avskrivning på innregnede anleggsmidler		413 638	413 638
Ordinære avskrivninger i 2017	154 472	14 475	168 947
Akkumulerte avskrivninger avgang i 2017 (-)	-	-	-
Balanseført verdi 31.12.2017	465 540	44 457	509 997
Avskrivningssatser (levetider)	5 år/lineært	5 år/lineært	

NOTE 4 — VARIGE DRIFTSMIDLER

Tall i tusen kroner

	Bygninger og annen fast bygningsinventar	Maskiner og transportmidler	Fartøy og fly	Våpensystem, ammunisjon, inventar og driftsløsøre	Infrastruktur eiendeler	Sum
Anskaffelseskost 01.01.2017	3782	14 474 825	99 280 505	24 272 585	9856	138 041 553
Innregning av anleggsmidler som ikke inngikk i åpningsbalansen	0	3 404 174	4 610 492	4 495 819	0	12 510 486
Feil verdier i åpningsbalansen og overføringer 2016	0	112 557	-751 874	-366	0	-639 683
Tilgang i 2017	909	17 426	44 789	413 269	0	476 393
Tilgang overførte anleggsmidler fra Forsvarsmateriell i 2017	0	1 578 564	6 288 407	118 599	0	7 985 570
Avgang anskaffelseskost i 2017 (-)	0	0	0	0	0	0
Anskaffelseskost 31.12.2017	4691	19 587 547	109 472 318	29 299 907	9856	158 374 319
Nedskrivninger i 2017	0					0
Akkumulerte avskrivninger 01.01.2017	10	8 405 403	68 771 735	15 660 421	246	92 837 815
Akkumulert avskrivning på innregnede anleggsmidler	0	2 787 959	3 268 277	3 447 874	0	9 504 111
Ordinære avskrivninger i 2017	139	463 685	2 764 224	905 068	493	4 133 610
Akkumulerte avskrivninger avgang i 2017 (-)	0	0	0	0	0	0
Balanseført verdi 31.12.2017	4543	7 930 499	34 668 081	9 286 544	9116	51 898 783
Avskrivningssatser (levetider)	10 år lineært	10–30 år lineært	10–40 år lineært	5–10 år lineært	20 år lineært	

* Prosjekter overført fra Forsvarsmateriell (Alle tall i tusen kroner)

	Beløp
F-35-programmet – anskaffelse	5 580 109
Kampvogner til Hæren	1 479 760
AEgis COTS baseline update	112 651
Videre oppdatering av ULA-klassen	96 831
Levetidsforlengelse av Nordkapp-klassen til 2020	66 666
Strukturoppdatering av F-16	256 829
SeaPROTECTOR	117 603
NSM Missilsystem	82 382
SATCOM Skjold-klasse	41 473
Sensorpakke P-3 Orion	38 661
Transportable IKT-moduler	32 402
Maskinlab SKSK	24 010
Navigasjonsutrustning SB90	22 531
Helikoptertilpasning for ytre kystvakt	17 968
Trykkfast transportcontainer til Ula-klassen	7995
Oppdat. MJVs konvensjonelle avd. (KJK, MDK, TBS)	3815
Verksted- og lagerutrustning	3290
ABC – Søke- og påvisningsvogn	594
Sum	7 985 570

Det er i regnskapet for 2017 foretatt et estimat knyttet til avskrivninger på materiell overtatt fra Forsvarsmateriell i 2017. Videre vises det til note 20 knyttet til estimatendringer og feil i tidligere års regnskap.

NOTE 5 — ANDRE DRIFTSKOSTNADER

Tall i tusen kroner

	2017	2016
Husleie *	1 452 304	2 452 486
Vedlikehold og ombygging av leide lokaler	69 946	56 124
Andre kostnader til drift av eiendom og lokaler	1 141 427	1 100 668
Leie av maskiner, inventar og lignende	643 137	630 255
Mindre utstyrsanskaffelser	306 761	701 763
Teknisk materiell og forbruksmateriell	1 847 235	1 264 585
Ammunisjon	523 353	320 890
Proviant	491 004	494 492
Arbeidsklær	310 714	518 050
Drivstoff	519 049	510 188
Reparasjon og vedlikehold av maskiner, utstyr mv.	1 607 056	1 776 668
Kjøp av fremmede tjenester	2 407 932	2 047 529
Reiser og diett	926 190	884 094
Tap på fordringer og endring avsetning tap	7571	433
Erstatninger og skader	25 651	15 648
E-tjenesten	2 133 176	1 861 178
Øvrige driftskostnader	539 813	595 142
Sum andre driftskostnader	14 952 319	15 230 192

* Forsvarsbygg har etter vedtak i Stortinget endret prinsippet for fakturering av husleie til Forsvaret. Tidligere betalte Forsvaret en husleie til Forsvarsbygg tilsvarende et beregnet kapitalelement. Fra 2017 er kapitalelementet fjernet, og Forsvaret dekker kun kostnader til drift av bygningsmassen. Bevilgningen til Forsvaret er redusert tilsvarende forventet endring i husleien for 2017 i forhold til 2016.

NOTE 6 — FINANSINNTEKTER OG FINANSKOSTNADER

Tall i tusen kroner

	2017	2016
Finansinntekter		
Renteinntekter	0	0
Valutagevinst (agio)	-40 755 153	-40 755 153
Annen finansinntekt	0	0
Sum finansinntekter	-40 755 153	-40 755 153
Finanskostnader		
Rentekostnad	2126	874
Valutatap (disagio)	95 770	40 111
Annen finanskostnad	94	135
Sum finanskostnader	97 990	41 119

NOTE 7 — SAMMENHENG MELLOM AVREGNET MED STATSKASSEN OG MELLOMVÆRENDE MED STATSKASSEN**Tall i tusen kroner**

Note 7A, viser i første tabell Forsvaret og i andre tabell Forsvaret og Forsvarsmateriell samlet. De to etatene avlegger felles kontrantrapport (S-rapport) i 2017, jamfør innvilget unntakssøknad beskrevet i prinsippnoten til *Årsregnskapet – Unntak fra SRS og økonomireglementet*.

A) Avregnet med statskassen for Forsvaret

	31.12.2017	01.01.2017	Endring
Immaterielle eiendeler, varige driftsmidler og finansiering av disse			
Immaterielle eiendeler	509 997	677 056	-167 059
Varige driftsmidler	51 898 783	47 593 830	4 304 953
Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler	-52 408 781	-48 270 886	-4 137 894
Sum	0	0	0
Finansielle anleggsmidler			
Investeringer i aksjer og andeler	0	0	0
Obligasjoner	0	0	0
Andre fordringer	603	923	-320
Sum	603	923	-320
Omløpsmidler			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	34 654 709	34 439 563	215 146
Kundefordringer	233 093	73 662	159 431
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	3124	12 754	-9630
Andre fordringer	1 491 471	1 811 809	-320 339
Bankinnskudd, kontanter og lignende	10 480	11 381	-901
Sum	36 392 876	36 349 169	43 708
Langsiktige forpliktelser og gjeld			
Avsetninger langsiktige forpliktelser	0	0	0
Øvrig langsiktig gjeld	-363 663	-494 039	130 375
Sum	-363 663	-494 039	130 375
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	-337 841	-813 871	476 030
Skyldig skattetrekk	-589 693	-584	-589 109
Skyldige offentlige avgifter	-324 066	-174 232	-149 834
Avsatte feriepenger	-1 135 248	-1 088 057	-47 192
Mottatt forskuddsbetaling	-26 512	-1641	-24 871
Annen kortsiktig gjeld	-650 305	-854 206	203 901
Sum	-3 063 665	-2 932 591	-131 074
Avregnet med statskassen	32 966 151	32 923 462	42 689

A) Avregnet med statskassen for Forsvaret og Forsvarsmateriell

	31.12.2017	01.01.2017	Endring
Immaterielle eiendeler, varige driftsmidler og finansiering av disse			
Immaterielle eiendeler	509 997	677 056	-167 059
Varige driftsmidler	52 058 735	47 743 565	4 315 170
Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler	-52 568 733	-48 420 621	-4 148 111
Sum	0	0	0
Finansielle anleggsmidler			
Investeringer i aksjer og andeler	0	0	0
Obligasjoner	0	0	0
Andre fordringer	603	923	-320
Sum	603	923	-320
Omløpsmidler			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	49 123 678	48 179 339	944 339
Kundefordringer	279 577	90 488	189 089
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	34 287	24 192	10 095
Andre fordringer	9 199 911	9 083 777	116 133
Bankinnskudd, kontanter og lignende	10 480	11 381	-901
Sum	58 647 932	57 389 177	1 258 756
Langsiktige forpliktelser og gjeld			
Avsetninger langsiktige forpliktelser	0	0	0
Øvrig langsiktig gjeld	-363 663	-494 039	130 375
Sum	-363 663	-494 039	130 375
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	-510 269	-966 434	456 165
Skyldig skattetrekk	-635 856	-593	-635 262
Skyldige offentlige avgifter	-344 597	-190 745	-153 852
Avsatte feriepenger	-1 236 644	-1 183 198	-53 446
Mottatt forskuddsbetaling	-29 814	-29 324	-490
Annen kortsiktig gjeld	-985 275	-1 117 087	131 812
Sum	-3 742 456	-3 487 381	-255 075
Avregnet med statskassen*	54 542 416	53 408 680	1 133 736

*Forsvaret og Forsvarsmateriell avlegger felles kontrantrapport (S-rapport) i 2017, jamfør innvilget unntakssøknad beskrevet i prinsippnoten til *Årsregnskapet – Unntak fra SRS og økonomireglementet*.

Finansieringen av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler fremgår som hovedregel av regnskapslinjen Avregnet med statskassen.

Finansieringen av nettosummen av omløpsmidler og kortsiktig gjeld fremgår som hovedregel av regnskapslinjen Avregnet med statskassen.

Avstemming av endring i avregnet med statskassen samlet for Forsvaret og Forsvarsmateriell (kongruensavvik)

Konsernkonto utbetaling	-44 902 040
Konsernkonto innbetaling	3 184 287
Netto trekk konsernkonto	-41 717 753
- Innbetaling innkrevingsvirksomhet og andre overføringer	-28 809
+ Utbetaling tilskuddsforvaltning og andre overføringer	95 619
+ Inntektsført fra bevilgning (underkonto 1991 og 1992)	40 637 067
- Gruppeliv/arbeidsgiveravgift (underkonto 1985 og 1986)	-1 619 026
+ Nettoordning, statlig betalt merverdiavgift (underkonto 1987)	2 102 854
- Tilbakeførte utsatte inntekter ved avgang anleggsmidler, der avsetningen ikke er resultatført (underkonto 1996)	-593 819
Korrigerende avsetning for feriepenger (ansatte som går over i annen statlig stilling)	-7174
Kongruensavvik	-2694
Forskjell mellom resultatført og netto trekk på konsernkonto	1 133 736
Resultat av periodens aktiviteter før avregning med statskassen	-
Sum endring i avregnet med statskassen for Forsvaret og Forsvarsmateriell	-1 133 736

B) Forskjellen mellom avregnet med statskassen og mellomværende med statskassen for Forsvaret og Forsvarsmateriell

Tall i tusen kroner	31.12.2017	31.12.2017	Forskjell
	Spesifisering av bokført avregning med statskassen	Spesifisering av rapportert mellomværende med statskassen*	
Immaterielle eiendeler, varige driftsmidler og finansiering av disse			
Immaterielle eiendeler	509 997		509 997
Varige driftsmidler	51 898 783		51 898 783
Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler	-52 408 781		-52 408 781
Sum	0	0	0
Finansielle anleggsmidler			
Andre fordringer	603		603
Sum	603	0	603
Omløpsmidler			
Beholdninger av varer og driftsmateriell	34 654 709	0	34 654 709
Kundefordringer	233 093	30 664	202 429
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	3124	0	3124
Andre fordringer	1 491 471		1 491 471
Bankinnskudd, kontanter og lignende	10 480	10 631	-151
Sum	36 392 876	41 295	36 351 582
Langsiktige forpliktelser og gjeld			
Øvrig langsiktig gjeld	-363 663	0	-363 663
Sum	-363 663	0	-363 663
Kortsiktig gjeld			
Leverandørgjeld	-337 841		-337 841
Skyldig skattetrekk	-589 693	-589 355	-338
Skyldige offentlige avgifter	-324 066	-345	-323 721
Avsatte feriepenger	-1 135 248	0	-1 135 248
Mottatt forskuddsbetaling	-26 512	0	-26 512
Annen kortsiktig gjeld	-650 305	18 472	-668 777
Sum	-3 063 665	-571 228	-2 492 437
Sum	32 966 151	-529 934	33 496 085

*Forsvaret og Forsvarsmateriell har unntak for å rapportere samlet mellomværende for begge etater til statsregnskapet. Mellomværende er splittet for de to etatene. I tabellen over vises kun Forsvarets andel av mellomværende med statskassen. Dette stemmer således ikke med innrapportering til statsregnskapet. Mellomværende med statskassen består av kortsiktige fordringer og gjeld som etter økonomiregelverket er rapportert til statsregnskapet (S-rapport). Avregnet med statskassen viser finansieringen av virksomhetens netto omløpsmidler. Netto omløpsmidler består av kortsiktige eiendeler som beholdninger og kundefordringer, redusert for kortsiktig gjeld som leverandørgjeld og skyldige skatter og avgifter. Dersom virksomheten har finansielle anleggsmidler eller langsiktige forpliktelser, inngår disse i beregningen av avregnet med statskassen.

NOTE 8 — INNKREVINGSVIRKSOMHET OG ANDRE OVERFØRINGER TIL STATEN

Tall i tusen kroner	2 017	2 016
Renteinntekter	12 680	7258
Bøter	528	712
Andre inntekter	15 441	9290
Sum avgifter og gebyrer direkte til statskassen	28 649	17 260

NOTE 9 — TILSKUDDSFORVALTNING OG ANDRE OVERFØRINGER FRA STATEN

Tall i tusen kroner	2 017	2 016
Tilskudd til finansielle foretak	-	1078
Tilskudd til ideelle organisasjoner	22 982	19 905
Tilskudd til utlandet	7565	19 532
Sum utbetalinger av tilskudd til andre	30 547	40 515

NOTE 10 — LANGSIKTIGE FINANSIELLE FORDRINGER

Tall i tusen kroner	31.12.2017	31.12.2016
Lån til tidligere ansatte	882	923
Avsetning tap på krav	-279	0
Sum langsiktige fordringer	603	923

Forsvaret har avtale med enkelte ansatte som har sluttet i Forsvaret, men som ikke har innfridd sine lån ved fratreden. Lånene nedbetales ved individuelle avtaler og trekk. Det er foretatt forventet avsetning for tap på lånene.

NOTE 11 — BEHOLDNINGER AV VARER OG DRIFTSMATERIELL

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Anskaffelseskost		
Lager proviant	169 221	156 829
Lager teknisk materiell	14 332 189	13 701 803
Lager sanitetsforbruksmateriell	177 096	178 565
Lager forbruksmateriell	2 332 412	2 301 572
Lager datamaskiner	6536	2905
Lager arbeidsklær	4 543 567	4 357 792
Lager verktøy	1 303 731	1 279 058
Lager ammunisjon	13 780 343	14 226 770
Lager drivstoff	577 868	581 068
Lager DNF og konvertert lager*	641 569	797 857
Sum anskaffelseskost	37 864 533	37 584 219
Ukurans		
Ukurans i innkjøpte varer (ferdigvarer)	-3 209 824	-3 144 656
Sum ukurans	-3 209 824	-3 144 656
Sum beholdninger av varer og driftsmateriell	34 654 709	34 439 563

* Lager DNF inneholder varer og driftsmateriell knyttet til drift av fartøyer. Konvertert lager er varer og driftsmateriell som overføres til Forsvarsmateriell i forbindelse med etablering av ny regnskapsløsning, jamfør punkt under.

Forskudd leverandører

Forsvaret har en ordning med forskudd til leverandører (se note 13). Det kan være poster på forskudd til leverandører hvor det skulle vært gjennomført varemottak. Som en konsekvens av manglende varemottak, kan linjen Beholdninger av varer og driftsmateriell vise for lav verdi. Konsekvensen av dette er at dette fremkommer som forskudd til leverandører (andre fordringer) istedenfor som varelager. Denne eventuelle feil i klassifiseringen anses ikke å være vesentlig for regnskapet.

Konvertering av varelager til ny regnskapsløsning

Forsvaret og Forsvarsmateriell etablerte 1. januar 2018 selvstendige regnskaper. I forbindelse med konvertering av varer og driftsmateriell inn til Forsvarsmateriells regnskap, ble det avdekket avvik mellom den beholdningen som i årsregnskapet er rapportert å tilhøre Forsvarsmateriell, og beholdningen som er konvertert til ny regnskapsløsning. Det er et avvik netto på om lag 28 millioner kroner som fører til at varelageret er overvurdert med tilsvarende beløp i Forsvaret. Etatene vil validere beholdningene i 2018.

Tilgangsføring av beholdninger av varer og driftsmateriell

Forsvarets beholdning av varer og driftsmateriell er ikke fullstendig. Det er i 2017 innregnet beholdninger av varer og driftsmateriell for netto 357 millioner kroner. Forsvaret viderefører arbeidet med å oppdatere beholdningene og dette arbeidet vil bli fullført i 2018 av Forsvarets logistikkorganisasjon.

Overføring av prosjektbeholdning fra Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell overfører prosjektbeholdninger i form av reservedelspakker til Forsvaret. Overføringen gjennomføres med en overføringsprotokoll og et regnskapsmessig overføringsbilag. Overføringen gjøres uten økonomisk vederlag. Det er i 2017 overført beholdninger av varer og driftsmateriell for 595 millioner kroner. De overførte beholdningene av varer og driftsmateriell, inngår i Forsvaret ordinære varelager.

Ukurans

Det er en økning av ukurans på varelager og driftsmateriell med 65 millioner kroner i forhold til 1. januar 2017. Økningen skyldes hovedsakelig økt avsetning til ukurans på avhendingslagre med om lag 310 millioner kroner og redusert ukurans på ammunisjon. Forsvaret har i 2017 redusert beholdning av ammunisjon ved å forbruke ammunisjon som er under utfasing og som begynner å bli ukurant med 105 millioner kroner.

NOTE 12 — KUNDEFORDRINGER

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Kundefordringer til pålydende	241 397	74 716
Avsatt til forventet tap (-)	-8304	-1054
Sum kundefordringer	233 093	73 662

NOTE 13 — ANDRE KORTSIKTIGE FORDRINGER

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Forskuddsbetalt lønn	3593	6560
Reiseforskudd	5494	5656
Personallån, ansatt i utenlandstjeneste	45 835	51 864
Andre fordringer på ansatte	6194	4125
Mellomværende med NAV *	5031	4945
Forskuddsbetalte kostnader	17 277	4229
Mellomværende E-tjenesten	8976	-30 626
Forskudd til leverandører (FMS og NSPA) **	1 392 905	1 761 921
Depositum husleie	2243	3015
Andre fordringer	3923	120
Sum andre kortsiktige fordringer	1 491 471	1 811 809

* Fordring mot NAV er det foretatt avsetning for forventet tap.

** Forskudd til leverandører.

Foreign Military Sales (FMS) er en amerikansk betegnelse på alt salg av militært materiell fra USA til andre nasjoner. Forsvaret har en rekke avtaler knyttet til dette regimet. Det norske forsvaret har siden 1995 hatt en Special Billing Arrangement (SBA) med US Government for FMS-betalinger. SBA betyr at det betales etter forbruk, og at det til enhver tid skal være dekning for tre måneders forbruk på bankkonto eller Trust Fund.

NATO Support Agency (NSPA) er en tilsvarende ordning som FMS.

Forsvarsdepartementet har ved Romertallsvedtak IX (Prop. 1 S), fått et unntak fra bevilgningsreglementet for å kunne belaste utgiftsbevilgninger ved bestilling eller rekvisisjonstidspunkt.

Romertallsvedtak IX Tidspunkt for belastning av utgiftsbevilgninger:

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2017 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (NATO Support Agency), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

Det er opprettet bankkontoer i USA i dollar for FMS, og tilsvarende ordning knyttet til ordning med NSPA i euro. Leverandører har rettighet til å trekke på bankkontoen etter nærmere avtale. Forskuddsbetalingene blir benyttet til både kjøp av anleggsmidler, omløpsmidler (reservedeler og varelager) og for tjenester. Leverandørene sender ved avtalte tidspunkt inn leveringslister, tilsvarende en faktura. Leveranse av varer og tjenester bokføres ved levering, og følger normale innkjøpsrutiner i Forsvaret. Forskudd fra leverandører avstemmes løpende, men kontoutdrag og leveringslister mottas for noen ordninger kvartalsvis etterskuddsvis, slik at det er et visst etterslep på avstemming. I den grad det på avstemmingen av forskudd til leverandører avdekkes avvik, blir det vurdert avsetninger. I den grad det gjelder leveranser av varer som skal balanseføres, blir det ikke foretatt avsetning. Konsekvensen av dette er at det for en periode fremkommer som forskudd til leverandører (andre fordringer) istedenfor som varelager. Denne eventuelle feilen i klassifiseringen anses ikke å være vesentlig for regnskapet.

Det er i 2017 foretatt estimat knyttet til leveranser på ordningene, hvor det ikke er foretatt varemottak eller hvor varemottak ikke er avregnet mot forskudd leverandører.

NOTE 14 — BANKINNSKUDD, KONTANTER OG LIGNENDE

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Øvrige bankkontoer	10 376	11 383
Kontantbeholdninger	104	-2
Sum bankinnskudd, kontanter og lignende	10 480	11 381

NOTE 15 — ANNEN KORTSIKTIG GJELD

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Skyldig lønn	308 956	297 991
Annen gjeld til ansatte	0	18
Påløpte kostnader	229 817	204 172
Midlertidig leverandørgjeld *	111 532	352 025
Sum annen kortsiktig gjeld	650 305	854 206

* Det er etablert et system slik at det ved varemottak blir produsert en proforma inngående faktura. Denne proformafakturaen blir bokført og avregnet som en midlertidig leverandørgjeld. Ved mottak av faktura fra leverandør blir faktura avregnet mot proformafaktura. Det kan være differanser mellom proformafaktura og endelig faktura.

NOTE 16 — ANNEN LANGSIKTIG GJELD

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Avtale om sluttavtaler til ansatte	363 663	494 039
Sum annen langsiktig gjeld	363 663	494 039

Annen langsiktig gjeld gjelder sluttavtaler for avdelingsbefal med varighet frem til 2031. Beløpet inkluderer beregnet arbeidsgiveravgift (AGA) med 14,1%.

Forfallsstruktur på sluttavtaler

	Sluttavtale inkludert AGA	Akkumulert
2018	108 781	108 781
2019	83 019	191 800
2020	61 842	253 642
2021	43 324	296 965
2022	27 790	324 756
2023	17 927	342 682
2024	9505	352 188
2025	5394	357 582
2026	2712	360 294
2027	1709	362 003
2028 og senere	1660	363 663

NOTE 17 — SKYLDIG SKATTETREKK*

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Skattetrekk *	589 355	0
Påleggstrekk	338	584
Sum skyldig skattetrekk	589 693	584

*Forsvaret har i 2016 overført trukket skattetrekk til leverandørgjeld. Skattetrekk fremkommer under posten leverandørgjeld med 607 millioner kroner. Posten gjaldt for både Forsvaret og for Forsvarsmateriell.

Forsvarsmateriell og Forsvaret rapporterer felles A-melding. Forsvarsmateriell har fått innvilget unntakssøknad fra NAV vedrørende dette i henhold til registerforskriften § 8.

NOTE 18 — SKYLDIGE OFFENTLIGE AVGIFTER

<i>Tall i tusen kroner</i>	31.12.2017	31.12.2016
Skyldig mva. og andre avgifter*	142 523	18 809
Påløpt arbeidsgiveravgift	181 544	155 423
Sum skyldige offentlige avgifter	324 066	174 232

*Inkluderer fakturaer knyttet til tjenester levert for Redningshelikoptertjenesten.

Forsvarsmateriell oppfyller ikke kravet i merverdiavgiftsloven til å utgjøre et selvstendig avgiftssubjekt, og har av den grunn, etter avklaring med skattekontoret, rapportert felles avgiftsoppgjør med Forsvaret.

NOTE 19 — USIKRE FORPLIKTELSER OG BETINGEDE EIENDELER

Forsvaret har ikke foretatt avsetninger for fremtidige skrotnings-, fjernings- og miljøutgifter. Det er ikke mulig å estimere en eventuell forpliktelse pålitelig. I henhold til SRS 19 punkt 15–19 er det ikke foretatt avsetning.

Det er ikke gjort avsetninger i regnskapet knyttet til fremtidige endringer i Forsvaret som en konsekvens av ny langtidspan vedtatt av Stortinget. Det er ikke mulig å estimere en eventuell forpliktelse pålitelig. I henhold til SRS 19 punkt 15–19 er det ikke foretatt avsetning.

I forbindelse med nedleggelse av Rygge flyplass som sivil flyplass, har et fåtall tidligere ansatte saksøkt Forsvarsdepartementet for å få beholde sine stillinger. Dom er avsagt i Moss Tingrett og Forsvaret fikk medhold av retten. Saken er anket til lagmannsretten og er berammet til mai 2018.

Forsvaret er ikke kjent med at det er fremmet vesentlige erstatningskrav som ikke er oppgjort pr. 31.12.2017. Det er heller ingen pågående rettsaker eller andre tvister som er kjent for Forsvaret.

Bonusordning for militært personell tilsatt på T35-vilkår, er en kompensasjon for personell som avslutter sin militære yrkeskarriere ved fylte 35 år. Det er flere vilkår og individuelle valg som påvirker nivået på en eventuell bonusutbetaling. Forsvaret har valgt å kostnadsføre bonusavtaler på utbetalingstidspunktet på grunn av usikkerhetsmomentene rundt forpliktelsene. I henhold til SRS 19 Usikre forpliktelser punkt 15–19 er det ikke foretatt avsetning for fremtidig utbetaling av bonus, da det ikke er mulig å estimere forpliktelsen pålitelig.

NOTE 20 — KORRIGERING AV ESTIMATENDRING OG FEIL I TIDLIGERE ÅRS REGNSKAP*Tall i tusen kroner*

Forsvaret har i 2017 endret estimater i regnskapet og korrigert feil i tidligere års regnskap. Korrigeringene er gjennomført i henhold til SRS 3 Prinsippendring, estimatendring og korrigering av feil punkt 7–15. Endringene er spesifisert i tabellen under. Hver enkelt post er forklart ytterligere under tabellene. I den grad det har vært mulig er sammenligningstall endret. Konsekvensen av endringene er spesifisert i tabellen på neste side. I den grad det ikke har vært mulig å omarbeide sammenligningstall, er dette omtalt i forklaringene.

Nr	Forklaring – beløp i tusen kroner	
1	Endret estimat prising av ammunisjon	3 577 373
2	Tilgangs- og avgangsføring av varer og driftsmateriell	490 706
3	Ukurans behandlet feil i 2016	-95 887
4	Forskudd til leverandører	219 805
5	Feil i kostnadsføringer i 2016	833 384
6	Andre mindre korrigeringer	5 745
	Totale SRS 3 føringer mot avregninger med statskassen	5 031 126
7	Innregnet manglende anleggsmidler	3 065 307
8	Feil verdier på anleggsmidler	-616 282
	Totale SRS 3 føringer mot statens finansiering av varige driftsmidler	2 449 025

Tabellen viser spesifikasjon av estimatendringer og feil i tidligere års regnskap.

Tall i tusen kroner	Regnskap 2016	1	2	3	4	5	6	7	8	Endret regnskap for 2016
Driftsinntekter										
Inntekt fra bevilgninger	32 054 399					-833 371	8219	358 658	-21 078	31 566 827
Inntekt fra kostnadsdekning, tilskudd og overføringer	130 832									130 832
Salgs- og leieinntekter	1 581 363						-7385			1 573 978
Andre driftsinntekter	11 110									11 110
Sum driftsinntekter	33 777 704	0	0	0	0	-833 371	834	358 658	-21 078	33 282 748
Driftskostnader										
Varekostnader	244 706									244 706
Lønnskostnader	13 773 822						-3221			13 770 600
Avskrivninger på varige driftsmidler og immaterielle eiendeler	3 699 305							358 658	-21 078	4 036 885
Nedskrivninger av varige driftsmidler og immaterielle eiendeler	0									0
Andre driftskostnader	16 059 508					-833 371	4056			15 230 192
Sum driftskostnader	33 777 340	0	0	0	0	-833 371	834	358 658	-21 078	33 282 384
Driftsresultat	364	0	0	0	0	0	0	0	0	364
Sum finansinntekter og finanskostnader										
Resultat av periodens aktiviteter	-364									-364
Resultat av periodens aktiviteter	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
EIENDELER										
<i>A. Anleggsmidler</i>										
I Immaterielle eiendeler										
Programvare og lignende rettigheter	618 123							58 933		677 056
Sum immaterielle eiendeler	618 123	0	0	0	0	0	0	58 933	0	677 056
II Varige driftsmidler										
Tomter, bygninger og annen fast eiendom	9433								0	9433
Maskiner og transportmidler	6 069 422							616 215	112 557	6 798 194
Fartøy og fly	30 508 770							1 342 215	-751 874	31 099 110
Våpensystem, ammunisjon, inventar og driftsløsøre	8 606 503							1 047 945		9 654 448
Infrastruktureiendeler	9609									9609
Sum varige driftsmidler	45 203 738	0	0	0	0	0	0	3 006 375	-639 317	47 570 795
Sum anleggsmidler	45 822 784	0	0	0	0	0	0	3 065 307	-639 317	48 248 774

Tall i tusen kroner	Regnskap 2016	1	2	3	4	5	6	7	8	Endret regnskap for 2016
B. Omløpsmidler										
I Beholdninger av varer og driftsmateriell										
Beholdninger av varer og driftsmateriell	30 478 237	3 577 373	490 706	-95 887			-10 866			34 439 563
Sum beholdning av varer og driftsmateriell	30 478 237	3 577 373	490 706	-95 887	0	0	-10 866	0	0	34 439 563
II Fordringer										
Kundefordringer	73 662									73 662
Opptjente, ikke-fakturerte inntekter	20 139								-7385	12 754
Andre fordringer	1 592 401				219 805		-396			1 811 809
Sum fordringer	1 686 201	0	0	0	219 805	0	-7781	0	0	1 898 225
Sum omløpsmidler	32 175 818	3 577 373	490 706	-95 887	219 805	0	-18 647	0	0	36 349 169
Sum eiendeler	77 998 603	3 577 373	490 706	-95 887	219 805	0	-18 647	3 065 307	-639 317	84 597 943
STATENS KAPITAL OG GJELD										
<i>C. Statens kapital</i>										
II Avregninger										
Avregnet med statskassen (bruttobudsjetterte)	27 892 336	3 577 373	490 706	-95 887	219 805	833 384	5745			32 923 462
Sum avregninger	27 892 336	3 577 373	490 706	-95 887	219 805	833 384	5745	-	-	32 923 462
III Statens finansiering av immaterielle eiendeler og varige driftsmidler										
	45 821 861						3 065 307	-639 317		48 247 851
Sum statens kapital	73 714 197	3 577 373	490 706	-95 887	219 805	833 384	5745	3 065 307	-639 317	81 171 313
<i>D. Gjeld</i>										
III Kortsiktig gjeld										
Leverandørgjeld	980 523						-166 652			813 871
Skyldig skattetrekk	584									584
Skyldige offentlige avgifter	171 011							3221		174 232
Avsatte feriepenger	1 088 057									1 088 057
Mottatt forskuddsbetaling	1641									1641
Annen kortsiktig gjeld	1 548 551						-666 731	-27 613		854 206
Sum kortsiktig gjeld	3 790 367	-	-	-	-	-833 384	-24 392	-	-	2 932 591
Sum gjeld	4 284 405	-	-	-	-	-833 384	-24 392	-	-	3 426 630
Sum statens kapital og gjeld	77 998 603	3 577 373	490 706	-95 887	219 805	-	-18 647	3 065 307	-639 317	84 597 943

Tabellen viser spesifisert konsekvens av endringer i henhold til SRS 3 i sammenligningstall.

Kommentarer til endringer i henhold til SRS 3

1. Endret estimat på prising av ammunisjon

Forsvaret har i sin åpningsbalanse fastsatt priser på ammunisjon som er i ferd med å bli ukurant eller som skal fases ut til kroner 0. I 2017 er prismodellen endret, og det ble fastsatt en pris som tilsvarer virkelig verdi. Det er ikke mulig å estimere konsekvensen i resultatregnskapet for 2016 for endringen. Endringen ble gjennomført i 1. halvår 2017. Det har ikke vært mulig å estimere konsekvensen av endret prismodell i resultatregnskapet for 1. halvår i 2017. Forsvaret har lagt til grunn at balansen pr. 31.12.2016 var den samme som ved innføring av nytt estimat for prising av ammunisjon. I sammenheng med endring av prismodell for ammunisjon, ble det foretatt en ny vurdering av ukurans knyttet til den ammunisjonen som ble priset til virkelig verdi. Endring av estimatet for prising av ammunisjon medførte en økning av verdien på ammunisjonen på 4,3 milliarder kroner. På tilsvarende måte ble avsetningen for ukurans økt med 746 millioner kroner. Netto økte verdien av ammunisjon med 3,6 milliarder kroner.

2. Tilgangs- og avgangsføring av varer og driftsmateriell

Det er i løpet av 2017 foretatt korrigerende i logistikkssystemet knyttet til kvalitetssikring av beholdninger og innregning av tidligere ikke registrerte varer og driftsmateriell. Dette arbeidet vil fortsette i 2018. Det som er innregnet i 2017 er korrigerende tilsvarende i inngående balanse 2017. Det forutsettes av varer og driftsmateriell var anskaffet før 1.1.2017. Totalt er det netto innregnet varer og driftsmateriell til en verdi av 357 millioner kroner.

Forsvaret har et fåtall logistikkssystemer som ligger utenfor det ordinære logistikkssystemet. De utenforliggende logistikkssystemene er enda ikke integrert fullstendig med Forsvarets økonomisystem. Uttrekk av varer i 2016 fra utenforliggende logistikkssystem var ikke fullstendig. Ved uttrekk i 2017 ble uttrekket endret slik at det ble en mer eksakt verdi på beholdningen. Det er totalt innregnet varer og driftsmateriell for 133 millioner kroner i 2017 som ikke var innregnet i 2016. Det er forutsatt at verdien var den samme pr. 1.1.2017. Deler av beholdningene i det utenforliggende logistikkssystemet ble i 2017 konvertert inn i ordinært logistikkssystem. Dette vil øke sikkerheten for riktige beholdninger, da varelagersystemet er integrert med regnskapssystemet.

3. Feil behandling av ukurans 2017

Ved en feil i beregningen av ukuransen for 2016, ble det avsett om lag 95 millioner kroner for lite til ukurans. Inngående balanse for ukurans er korrigerende tilsvarende.

4. Forskudd til leverandører

Ved etablering av åpningsbalansen i 2016, ble feilaktig forskudd til leverandører knyttet til E-tjenesten innregnet i Forsvarets balanse. Disse skal kun fremkomme av E-tjenestens balanse. Disse feilaktige innregnede forskuddene er korrigerende i 2017. Totalt beløper dette seg til 50 millioner kroner.

Forsvaret og Forsvarsmateriell har hatt forskuddsbetalinger til leverandører på enkelte fellesprosjekter. Begge etater har benyttet disse prosjektene løpende både til investering (Forsvarsmateriell) og drift (Forsvaret). Det er ved etablering av ny regnskapsløsning for Forsvarsmateriell fra 2018, besluttet at de to etatene ikke lengre skal ha felles prosjekter på forskuddsbetaling til leverandører. Saldoene på tidligere fellesprosjekter er henført til den etaten som eier prosjektet i henhold til fordeling. Som en konsekvens av endringen, er det netto overført 270 millioner kroner fra Forsvarsmateriell til Forsvaret. Netto har Forsvaret økt posten Forskudd til leverandører med 220 millioner kroner. Inngående balanse er korrigerende tilsvarende.

5. Feil i kostnadsføringer i 2016

Forsvaret har etablert et bestillingssystem som tilsier at det for alle innkjøp skal lages en innkjøpsordre. Ved varemottak blir leveransen kontrollert mot innkjøpsordren og blir bokført i henhold til forutsetningen på innkjøpsordren. På enkelte bestillinger i 2016 er denne prosedyrer avveket, og det er opprettet innkjøpsordre ved mottak av faktura samtidig som det er foretatt varemottak i henhold til ordinær rutine. Dette medfører at det er foretatt varemottak på samme leveranse to ganger. Ved slik feilaktig bruk av innkjøpsordre blir ikke varemottak matchet mot fakturaen. Varemottaket som ikke blir matchet blir bokført som et varemottak hvor det ikke har blitt registrert en tilsvarende inngående faktura. Ved oppfølging av ikke behandlede poster er det avdekket avvik knyttet til feilaktig bruk av innkjøpsordre i 2016. Dette er feil som er korrigerende i henhold til SRS 3 da dette vedrører tidligere år. Sammenligningstall for 2016 er korrigerende. Totalt er det korrigerende med 833 millioner kroner.

6. Andre mindre korrigeringer

Ved etablering av åpningsbalansen i 2016 ble det innregnet et beløp knyttet til poster hvor det var gjort varemottak og hvor det ennå ikke var mottatt inngående faktura. I løpet av 2016 og 2017 er det avregnet posteringer mot denne posten fra åpningsbalansen. I løpet av 2017 er det en restpost som ikke er sammenstilt mot tilhørende poster. Restbeløpet på 23,6 millioner kroner er korrigerende i regnskapet for 2017. Sammenligningstall for 2016 er korrigerende tilsvarende.

Det ble ved årsregnskapet for 2016 feilaktig lagt til en varebeholdning på 10,9 millioner kroner til Forsvaret som tilhørte Forsvarsmateriell. Dette er korrigerende i 2017, og inngående beholdning er korrigerende tilsvarende.

Det ble i 2016 beregnet feil arbeidsgiveravgift knyttet til fleksitid. Feilen er korrigerende i 2017 med 3,2 millioner kroner og sammenligningstall med 2016 er korrigerende tilsvarende.

Ved en feil ble ikke påløpte kostnader og påløpte inntekter fra åpningsbalansen tilbakeført i regnskapet for 2016. Dette er korrigerende i regnskapet for 2017 med henholdsvis 4,1 (påløpt kostnad) og 7,4 (påløpt inntekt) millioner kroner. Regnskapet for 2016 er korrigerende tilsvarende.

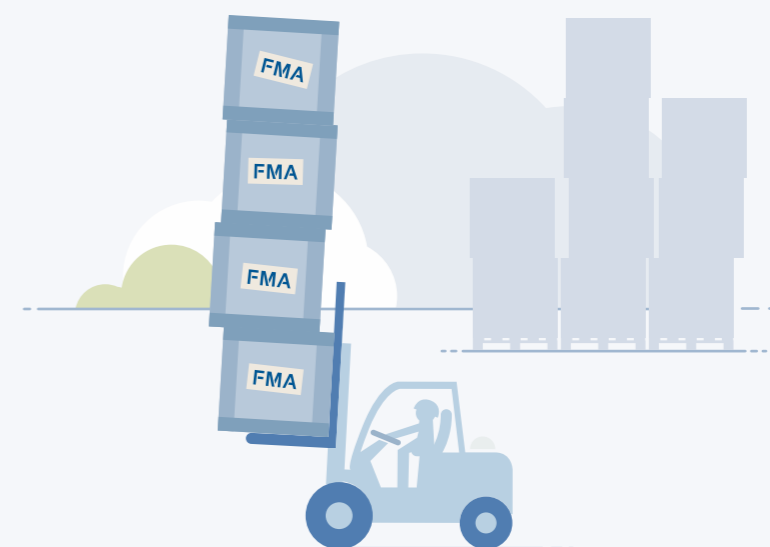
7. Innregnet manglende anleggsmidler

Forsvaret har fått innvilget unntak for ikke å ha fullstendig ferdigstilt alle anleggsmidler i åpningsbalansen i 2016. I 2017 er alle anleggsmidler innregnet. Det er totalt innregnet anleggsmidler for en anskaffelseskost på 12,5 milliarder kroner. Det er beregnet en akkumulert avskrivning på anleggsmidlene på 9,5 milliarder kroner. Netto bokført verdi pr. 1.1.2017 var 3,1 milliarder kroner. Det er beregnet en avskrivning for 2016 på 359 millioner kroner. Sammenligningstall er korrigerende tilsvarende.

8. Feil verdier på anleggsmidler

Ved overføring av anleggsmidler i 2016 og på anleggsmidler innregnet i åpningsbalansen, har det blitt avdekket feil i dokumentasjon ved overføring av materiell fra Forsvarsmateriell. Dette er korrigerende i 2017 med netto 616 millioner kroner lavere verdi. Det er beregnet en mindre avskrivning på 21 millioner kroner på de feil verdiene på anleggsmidlene. Sammenligningstall er korrigerende tilsvarende.

Det ble ved årsregnskapet for 2016 feilaktig lagt til en varebeholdning på 10,9 millioner kroner til Forsvaret som tilhørte Forsvarsmateriell. Dette er korrigerende i 2017, og inngående beholdning er korrigerende tilsvarende.

7

VEDLEGG TIL ÅRSRAPPORTEN

I 2017 ble det gjennomført tre interne systemrevisjoner for fagområdene miljø og arbeidsmiljø på vegne av Forsvarsstaben.

(LOGISTIKK)

Et C-17 Globemaster transportfly fra Heavy Airlift Wing Papa på oppdrag for Forsvaret. Her transporteres Bell 412-helikoptre, personell og utstyr hjem til Gardermoen fra øvelse ved flybasen RAF Brize Norton i Storbritannia.

RAPPORT OM FORSVARETS MILJØVERN

Innledning

I langtidsplanen for forsvarssektoren 2017–2020, «Kampkraft og bærekraft» uttrykker regjeringen et ønske om «[...] prioriteringer av bærekraftige løsninger som står seg og kan driftes over tid».

Bærekraftig utvikling har vært et begrep siden Brundtland-rapporten² ble publisert i 1987. Begrepet innebærer at fremtidige generasjoner har rett på de samme mulighetene som vi har i dag, både når det kommer til økonomi, sosiale forhold og miljø. I tillegg må felles ressurser forvaltes på en fornuftig måte. I rapporten står det: «From space, we can see and study the Earth as an organism whose health depends on the health of all its parts». Utsagnet kan overføres til Forsvaret og forsvarssektoren der samarbeid, koordinering og målrettet arbeid innad i og mellom etatene er essensielt for å produsere bærekraftig kampkraft – et forsvar for nå og fremtiden.

Miljøoppsyn

Kystvaktens virke bidrar kontinuerlig til forsvarlig miljø- og ressursforvaltning langs norskekysten og tilknyttede havområder. I 2017 gjennomførte Kystvakten 68 miljøoppsyn og 11 kontroller av vernede områder. Samtidig ble det utført 1591 fiskeriinspeksjoner hvor hensikten var å avdekke ulovlig omlasting av fisk, samt IUU-fiske (ulovlig, urapportert og uregulert fiske).

Miljøstyring

Forsvarsdepartementet stiller krav om å følge den til en hver tid gjeldende NS-EN ISO 14001-standarden. I Forsvaret møtes kravet gjennom det interne regelverket «Bestemmelse om miljøstyring» (miljøstyringsbestemmelsen). Miljøstyringsbestemmelsen regulerer hvordan driftsenhetene i Forsvaret (DIF-ene) utarbeider og vedlikeholder et miljøstyringssystem.

I 2017 ble det gjennomført tre interne systemrevisjoner for fagområdene miljø og arbeidsmiljø på vegne av Forsvarsstaben. Revisjonene viser at det gjøres mye godt miljøarbeid i Forsvaret, men også at det mangler en del på systematikk for å etterleve miljøstyringsbestemmelsen. Fremover er det fokus på å forbedre systematikken og miljøprestasjonen. Forsvarets logistikkorganisasjon gjennomførte fem interne revisjoner av miljøstyringen i 2017.

Det er utfordrende for driftsenhetene at måten de ivaretar sine miljøaspekter på, også påvirkes av an-

dre deler av virksomheten, både internt i Forsvaret, og opp mot andre etater i forsvarssektoren. Derfor ønsker Forsvaret at arbeidet koordineres tettere. Det tas initiativ til å etablere et miljøforum for alle etatene i forsvarssektoren for å samkjøre mål og tiltak i større grad enn det gjør i dag.

Miljøhendelser

I 2017 ble det registrert 33 miljøhendelser. Det er en reduksjon sammenlignet med antall hendelser i 2016. Da var antallet 59. Det er usikkert om nedgangen skyldes endringer i meldefrekvensen/rapporteringsnivået eller om det er faktiske endringer i antall miljøhendelser. 20 hendelser knyttes til utslipp og lekkasjer av drivstoff/hydraulikkolje, hvorav de fem største var på mellom 200 liter og 400 liter. 13 av hendelsene regnes som skader på terreng og/eller infrastruktur.

Under øvelse Joint Viking 2017 ble det i tillegg registrert 16 miljøhendelser, henholdsvis 11 skader på terreng, tre utslipp av drivstoff/hydraulikkolje og to tilfeller av forurensning. Det var mye snø og tele under øvelsen, noe som var med på å begrense antall terrengskader.

Ammunisjon

Rapporteringsgraden på hvor mye ammunisjon som ble brukt i 2017, er beregnet til 72 prosent, en nedgang på ett prosentpoeng fra året før. Ammunisjon som ble brukt og deponert i Forsvarets skytefelt, var 191 kg antimon, 3679 kg bly, 38 121 kg kobber og 4437 kg sink. Tungmetaller i tomhylser er ikke med i statistikken fordi disse i all hovedsak ryddes vekk.

Tre skyte- og øvingsfelt har utslippstillatelser jf. Forurensningsloven. Det gjelder Rødsmoen, Regionfelt Østlandet og Setermoen. I 2017 startet Forsvarsbygg et arbeid for å få utslippstillatelser i 17 andre skytefelt. Et viktig formål med utslippstillatelser i skyte- og øvingsfelt, er å sikre forutsigbare rammebetingelser for Forsvarets virksomhet.

Anskaffelser

Forsvarets logistikkorganisasjon har ansvaret for anskaffelser av driftsmateriell for Forsvaret. I regelverket er det krav om å ivareta miljøhensyn i anskaffelser, både mot leverandører og internt i Forsvaret.

Miljøhensyn i anskaffelser var tema for forsvarssektorens miljøvernseminar 2017, hvor 60 ansatte i forsvarssektoren deltok. Seminaret ble arrangert i samarbeid med Forsvarsmateriell som blant annet har ansvaret for nyanskaffelser til Forsvaret.

Leasing av el- og hybride administrative kjøretøy

Forsvarets logistikkorganisasjon har inngått rammeavtale for leasing av administrative kjøretøy. Avtalen →

I 2017 ble det registrert 33 miljøhendelser. Det er en reduksjon sammenlignet med antall hendelser i 2016.

2) Our common future, United Nations World Commission on Environment and Development, 1987.

gjør det mulig å lease både el- og hybride kjøretøy. Av ca. 340 relevante kjøretøy (personbiler) har Forsvaret 18 hybridbiler og 13 elbiler. I den nye rammeavtalen har batterikapasiteten økt fra 24 kW til 40 kW. Forsvarets garnisoner har få ladestasjoner for tjenestebiler, og mange steder brukes administrative kjøretøy primært på avstander som overstiger rekkevidden til de elbilene vi har per i dag.

Det forventes at andelen el- og hybridbiler øker når den nye rammeavtalen trår i kraft. Samtidig er Forsvaret avhengig av å investere i flere ladestasjoner i garnisonene for å øke antall elbiler.

Avfall

Forsvarsbygg er ansvarlig for å etablere avtaler med eksterne renovatører. Gjenvinningsgraden for 2017 utgjorde 95,3 prosent. Forbrenning med energiutnyttelse (52 prosent) og materialgjenvinning (36 prosent) sto for den største andelen. Sorteringsgraden totalt var 62 prosent og har holdt seg relativt stabilt de siste årene.

Gjenvinningsgraden er på 97 prosent, noe som er godt over målet på 85 prosent. 31,8 prosent går til materialgjenvinning og 0,4 prosent til ombruk.

Tabell 5 viser Forsvarets avfallsmengder for årene 2013–2017.

Kjemikalier

I Forsvarets stoffkartotek er det 47 produkter som inneholder stoffer på REACH-forskriftens³ godkjenningsliste, 138 produkter som inneholder stoffer på kandidatlisten, og 155 produkter som inneholder stoffer på den norske prioritetslisten. Dette er en økning fra året før og er sannsynligvis en konsekvens av at innrapporteringen er blitt bedre, og at det er innført nye kjemikalier som brukes i nytt materiell.

Utdanning

Det gjennomføres kurs for personell som har ansvaret for miljøvern (grunnkurs miljøvern, miljøstyring, internrevisjon av miljøstyring, bruk av miljødatabasen). I tillegg er det krav til miljøvernutdanning av soldater i førstegangstjeneste.

Åtte forsvarsansatte gjennomførte miljøvernkurs i regi av NATO i 2017. Kursene gir innsikt i krav til miljøvern i NATO-ledede operasjoner. Utover deltagelse i NATO-operasjoner, er kompetansen viktig opp mot NATO-øvelsen Trident Juncture 2018 som gjennomføres i Norge.

Avslutningsvis

Forsvaret har fortsatt en vei å gå før alle krav i miljøstyringsbestemmelsen oppfylles.

Samtidig, i samarbeid med resten av forsvarssektoren, gjør Forsvaret en rekke miljøtiltak. Her er noen eksempler på hva Forsvaret gjør:

- innfører landstrøm til fartøyer
- rydder opp tidligere forurensning
- faser ut bruk av fossilt brensel til oppvarming av bygg
- sørger for energieffektive nybygg
- vektlegger mer kunnskap og bevissthet rundt egen miljøpåvirkning under aktiviteter
- bruker mindre blyholdig ammunisjon

Bærekraftig kampkraft krever kontinuerlig arbeid med relevante og effektive miljøtiltak. Hvis forsvarssektoren samarbeider og koordineres rundt felles miljøaspekter og tiltak, vil det føre til bedre kravetterlevelse, systematikk og miljøprestasjon.

All statistikk er beregnet fra registrerte data per 9. februar 2018. Det tas forbehold om at grunnlaget for 2017 kan endres. For ytterligere data og informasjon vises det til *Forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap for 2017*, som utgis i løpet av april 2018.

TABELL 3 — AVFALLSMENGDER

Fraksjon	2013 (tonn)	2014 (tonn)	2015 (tonn)	2016 (tonn)	2017 (tonn)
Bioavfall og slam	2221	2441	2874	2669	2837
Papir, papp og kartong	1387	1162	1103	834	837
Glass	92	86	77	108	98
Metaller	1140	984	1125	1056	1035
EE-produkter	268	297	275	216	245
Masser og uorganisk materiale	289	36	413	333	398
Plast	82	91	122	117	91
Gummi	136	139	127	126	122
Tekstil, skinn, møbler og inventar	152	202	242	205	223
Batterier	0,05	0,03	0,45	0,10	0,00
Medisinsk avfall	12	20	17	23	29
Farlig avfall	2807	2408	2702	2512	2778
Blandet avfall	5358	5682	5860	5419	5378
Sum	13 943	13 549	14 935	13 620	14 071
Sorteringsgrad	62 %	58 %	61 %	60 %	62 %

3) Forskrift 30. mai 2008 nr. 516 om registrering, vurdering, godkjenning og begrensning av kjemikalier.

LIKESTILLINGSREDEGJØRELSE ETTER AKTIVITETS- OG REDEGJØRELSESPLIKTE

Målsettinger for likestillingsområdet

Forsvaret skal gjenspeile samfunnets mangfold. Det er fastsatt i Forsvarets verdigrunnlag. Både operative behov og behovet for å øke kompetansen, tydeliggjør et behov for mangfold. Riktig kompetanse og et godt arbeidsmiljø som er preget av likeverd, øker effektiviteten. Forsvarets vektlegging av mangfold og likestilling har derfor direkte tilknytning til hvordan oppdragene løses.

Forsvaret arbeider aktivt for at det ikke skal være strukturelle, funksjonelle eller kulturelle hindre for at organisasjonen skal fortsette å utvikle seg og løse oppdragene på best mulig måte.

Forsvaret har fått stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt for likestillingsarbeidet.

Forsvaret har mål om at driftsenhetene skal utarbeide lokale handlingsplaner for mangfold og likestilling. Dette bidrar til å forankre likestillingsarbeidet i hele organisasjonen. Samtidig får avdelingene et verktøy for å arbeide mer systematisk med likestillingsarbeidet. Ambisjonen er at arbeidet for å fremme likestilling og ikke-diskriminering skal integreres i det daglige arbeidet på alle nivåer i virksomheten.

Tilstandsrapportering 2017

Forsvaret har fått stor oppmerksomhet både nasjonalt og internasjonalt for likestillingsarbeidet, på grunn av innføringen av allmenn verneplikt, spesialstyrkenes «Jegertropp» som bare består av kvinner, bruk av kjønnsblandede rom og for å bidra med kvinnelig militær leder i FN-operasjoner. Forsvaret jobber aktivt for å formidle både erfaringer og mulighetene som finnes, både nasjonalt og internasjonalt.

Forsvaret bidrar også aktivt i arbeidet med å implementere FN-resolusjon 1325 (om kvinner, fred og sikkerhet) og genderperspektiv internt og i operasjoner. Fra midten av 2016 har Norge hatt to offiserer ved det Nordiske senteret for gender i militære operasjoner

(NCGM) i Sverige, og et fagmiljø på gender og kultur ved Forsvarets høyskole.

Det settes flere mål for genderarbeidet knyttet til FN-resolusjon 1325. Blant annet innebærer det fagutvikling og kompetanseheving og genderperspektiv i all analyse, planlegging, gjennomføring, rapportering og evaluering av militære øvelser og operasjoner. Dette skal bidra til likeverdig, rettferdig og nødvendig deltakelse fra kvinner i operasjonsområdet, slik at de kan påvirke sin egen situasjon. I tillegg skal det bidra til å forebygge og beskytte spesielt utsatte grupper for overgrep, inkludert seksualisert og genderbasert vold.

I flere år har Forsvaret gjennomført tiltak i tråd med oppdragene som ligger i regjeringens handlingsplan «Trygghet, mangfold og åpenhet» (2017–2020). Dette er en handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Arbeidet med å øke kompetansen om temaet fortsetter.

Under forsvarssjefens årlige likestillingskonferanse deles det også ut en likestillingspris. I 2017 ble prisen tildelt oberstløytnant Stein Garang. Han fikk prisen for arbeidet som gjøres med Forsvarets opptak og seleksjon, som danner grunnlaget for videre karriere i Forsvaret.

Ved utgangen av 2017 var antallet kvinner som avtjente verneplikten på 21 prosent. De to siste årene har sommerinnrykkene hatt en kvinneandel på rundt 26 prosent. Det forventes at kjønnsbalansen blir jevnere i årene fremover. Samtidig har Forsvaret 10 prosent kvinnelige offiserer og 13 prosent kvinnelige spesialister. Dette er en lavere andel enn ønsket, men ikke uventet. Offiserer tjenestegjør også i øvrige etater i sektoren og i Forsvarsdepartementet. Disse inngår ikke i tallene her.

Kvinneandelen på oberst- og kommandørnivå og høyere viser en svært positiv utvikling. I 2007 var det tre kvinnelige offiserer på dette nivået. I 2015 økte andelen til 14, hvorav én var generalmajor eller kontreadmiral. I 2017 var det 21 kvinner på dette nivået, og tre av dem er på generalmajor- eller kontreadmiralsnivå – fire dersom tjenestegjørende utenfor Forsvaret inkluderes. Blant spesialistene er det i underkant av syv prosent kvinner på de høyere nivåene. Kvinner i sivile stillinger utgjør 33 prosent. Forsvaret fortsetter å jobbe aktivt for å få flere kvinner i ledende stillinger, både militære og sivile.

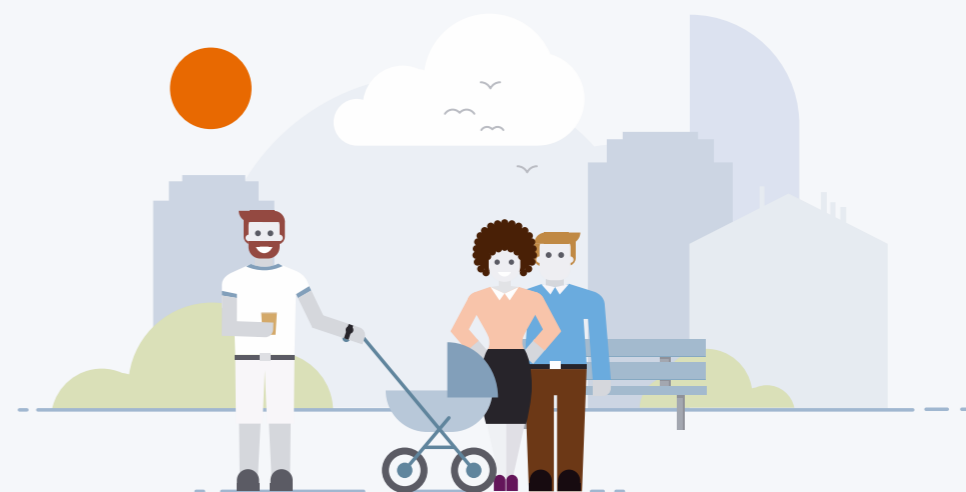
Det har vært utfordrende å beholde militære kvinner i en livslang militær karriere. Noen bruker Forsvaret som et springbrett til andre karrierer, mens andre ikke finner seg til rette i organisasjonskulturen. For å motvirke det siste, er Forsvaret svært bevisst på hvor viktig det er å ha en god og inkluderende organisasjonskultur. En kultur hvor ledere og ansatte tar ansvar sammen, skaper et godt klima og arbeider med å fremme verdiene, holdningene og normene som Forsvaret ønsker i organisasjonen.

TABELL 4 — DELTID, MIDLERTIDIGE STILLINGER OG FORELDREPERMISJON

Prosent

	2015		2016		2017	
	kvinner	menn	kvinner	menn	kvinner	menn
Deltid	48,0	52,0	48,0	52,0	47,2	52,8
Midlertidige stillinger	40,5	59,5	38,0	62,0	30,5	69,5
Foreldrepermisjon	21,0	79,0	22,0	78,0	20,6	79,4

Tabellen viser kjønnsfordelingen blant personell som er registrert med henholdsvis deltid, midlertidige stillinger eller foreldrepermisjon. Tallene for foreldrepermisjon i 2016 er korrigert fra FÅR 2016.

Forsvaret har nulltoleranse for mobbing og trakassering. Hvert år gjennomføres det undersøkelser der mobbing og trakassering blir tatt opp. Dette var også temaet for Soldatdataksjonen i 2017: «Gjensidig respekt – et felles ansvar». Aksjonen var i regi av Tillitsvalgtsordningen i Forsvaret, og den ble gjennomført i samarbeid med Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO). Dette samarbeidet bygger Forsvaret og LDO videre på. Som et annet viktig ledd i arbeidet med å forebygge, identifisere og håndtere mobbing og trakassering, utarbeider Forsvarets forskningsinstitutt et forskningsbasert verktøy. Verktøyet skal sørge for kvalitetsmessig bedre kartlegging i Forsvaret. Forsvaret forventer at dette verktøyet blir et viktig virkemiddel for å kunne sette i gang enda mer målrettede tiltak.

Forsvaret har ingen tradisjon for å lyse ut stillinger med redusert stillingsbrøk. Det innebærer at de som arbeider deltid, i hovedsak gjør det frivillig. Tallene på foreldrepermisjon fordeler seg mellom kvinner og menn slik man skulle forvente ut fra kjønnsbalansen i organisasjonen. Bruk av midlertidige stillinger avhenger av Forsvarets oppdukkende behov for kompetanse og gjenspeiler kjønnsbalansen i Forsvaret ellers.

Forsvaret har nulltoleranse for mobbing og trakassering. Hvert år gjennomføres det undersøkelser der mobbing og trakassering blir tatt opp.

Verneplikt

I 2017 jobbet Forsvaret for å ta imot flere kvinner til førstegangstjeneste – en viktig rekrutteringsarena for videre tjeneste. Forsvaret forventer at allmenn verneplikt vil bidra i arbeidet med å øke kvinneandelen, både blant førstegangstjenestegjørende og de ansatte generelt. Forsvaret har satt ned en arbeidsgruppe for likeverd og mangfold i lys av allmenn verneplikt og ny likestillings- og diskrimineringslov. Arbeidsgruppen kommer med anbefalinger om konkrete tiltak i første halvdel av 2018.

Personell med innvanderbakgrunn

Forsvaret ønsker å speile mangfoldet i samfunnet. Derfor arbeider organisasjonen for å motivere og rekruttere

personell med etnisk minoritetsbakgrunn, både til å gjennomføre førstegangstjeneste og søke seg til befalsutdanning. Befolkningsframskrivninger fra Statistisk sentralbyrå viser også at personer med innvanderbakgrunn vil utgjøre et stort rekrutteringspotensial for Forsvaret på sikt.

Det kontinuerlige arbeidet med verdigrunnlag og holdninger, etikk og ledelse, er sannsynligvis det viktigste arbeidet Forsvaret gjør for å bidra til at etniske minoriteter integreres og får tilgang til organisasjonen.

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at det per 2016 var i overkant av to prosent med minoritetsbakgrunn blant dem som er fast ansatte i Forsvaret. Det er små bevegelser på dette området i Forsvaret.

Religion og livssyn

Forsvaret legger til rette for religionsutøvelse. Det gjøres blant annet gjennom tilpasninger av for eksempel mat og kosthold, permisjoner i forbindelse med religiøse høytider og tilgang på bønnenrom eller stillerom. Medlemmer av religiøse trossamfunn har rett til å bære religiøse symboler som det enkelte trossamfunnet identifiserer som betydningsfulle (ikke-diskutable) for troen. Dette er symboler som må bæres synlig for å kunne identifisere vedkommende som medlem. Denne praksisen er over 20 år gammel. Det vil si at den kom før samfunnsdebatten om at personell som utøver makt på vegne av staten, skal fremstå som nøytrale. Bakgrunnen er at mange tjenestegjør som vernepliktige, ikke som frivillig ansatte. Forsvaret har tilsatt en livssynshumanetiker og en imam for å ivareta økt religiøs- og livssynspluralisme.

Kjønns- og seksualitetsmangfold

Forsvaret tar opp temaer knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk på flere arenaer. Fra 2015 har Forsvaret deltatt med informasjonsstand og personell under Oslo Pride. Personell som ønsker å delta i Pride-paraden, har forsvarsledelsens støtte til å delta i uniform. Slik ønsker Forsvaret å vise at verken legning, kjønn eller kjønnsuttrykk er til hinder for en karriere i Forsvaret. Forsvaret samarbeider også med andre statlige norske og nordiske aktører (nordisk forsvarssamarbeid) for å forebygge diskriminering av LHBT (lesbiske, homofile, bifile og transpersoner). I tillegg deltar Forsvaret i «NATO informal working group on LGBT». Generelt ønsker Forsvaret forskningsbasert kunnskap om hvordan denne heterogene gruppen har det i organisasjonen. I dag baserer Forsvaret seg hovedsakelig på forskning fra arbeidslivet generelt, og fra andre lands styrker. Som arbeidsgiver er Forsvaret klar over særskilte problemstillinger knyttet til LHBT-personer og tar disse problemstillingene på alvor. For eksempel kan dette

→ gjelde enkelte stillinger i utlandet eller internasjonale operasjoner i land hvor ekteskap mellom personer av samme kjønn ikke er akseptert, eller hvor homofili er ulovlig eller sågar knyttet til dødsstraff.

Sykefravær

Sykefraværet i Forsvaret er totalt sett fortsatt lavt. Dette skyldes dels demografiske og strukturelle forhold, og dels er det et resultat av målrettet arbeid for å forebygge og følge opp sykdom. Menn har generelt et lavere sykefravær enn kvinner. Siden det er en stor overvekt av menn i Forsvaret, kan det delforklare det lave fraværsnivået. Det må likevel presiseres at både menn og kvinner i virksomheten har et lavere fravær enn i den generelle befolkningen.

Militært ansatte er også selektert inn i Forsvaret på bakgrunn av blant annet helsestatus. Helsemessige utfordringer diskvalifiserer derfor arbeidstakere til noen stillinger, men langt fra alle. Seleksjon forklarer imidlertid ikke det lave sykefraværet alene. Å arbeide i Forsvaret medfører, for et utvalg arbeidstakere, mange og tøffe fysiske og psykiske påkjenninger gjennom øvelser og oppdrag i internasjonale operasjoner. Forsvaret arbeider også for at den enkelte, på tross av sykdom, skal få fortsette i sitt arbeid så langt det er mulig og hensiktsmessig.

I sum er dette forhold som kan bidra til en høyere fraværsprosent, hvis det ikke blir satt inn forebyggende tiltak. I de avdelingene som lettest kan sammenliknes med det sivile arbeidslivet, ligger sykefraværsprosenten nærmere samfunnsnittet.

Forsvaret kunne ikke hatt så lavt fravær uten et målrettet og systematisk forebyggende arbeid. Forsvaret har vært en IA-virksomhet siden 2006. Gjennom disse årene har Forsvaret fått bedre prosedyrer og kunnskap om hvordan forebygge og følge opp ansatte ved sykdom.

Nedsatt funksjons- og arbeidsevne

Forsvaret jobber bevisst og målrettet for å tilrettelegge for dem som får redusert funksjons- og/eller arbeidsevne. Det er utarbeidet hensiktsmessige og tilgjengelige prosedyrer som arbeidsgiver følger opp. Dette gjøres i nært samarbeid med blant annet Forsvarets bedriftshelsetjeneste, hovedverneombudene, tillitsvalgte, veteran tjenesten, prestene og NAVs arbeidslivssentra. Målet er at ingen skal miste arbeidet sitt på grunn av svekket funksjons- og/eller arbeidsevne uten at det gjennomføres en målrettet og dokumentert prosess for å hindre dette.

Forsvaret har vært en IA-virksomhet siden 2006. Gjennom disse årene har Forsvaret fått bedre prosedyrer og kunnskap om hvordan forebygge og følge opp ansatte ved sykdom.

VETERANER

Arbeidet med å anerkjenne, ivareta og følge opp veteraner, prioriteres høyt i Forsvaret. Hovedprioritet i 2017 var å videreutvikle dette arbeidet og følge opp tiltakene i regjeringens oppfølgingsplan «I tjeneste for Norge». Veteranrådet er en del av personell- og kompetanseforvaltningen. I løpet av 2017 har Forsvaret rapportert på alle Forsvarets tiltak i regjeringens oppfølgingsplan til Forsvarsdepartementet.

Tverrsektorielt samarbeid

Forsvaret har prioritert å samarbeide med andre etater for å sikre at våre veteraner får støtte og anerkjennelse fra kommune og øvrige tjenesteytende aktører. I 2017 er det etablert et samhandlingsforum på etatsnivå. Forumet skal sikre samarbeid på tvers av sektorer, også ut over oppfølgingsplanens periode. Hensikten er å utveksle erfaringer og diskutere praktiske utfordringer mellom direktorater og etater, for å ivareta og anerkjenne personell fra internasjonal tjeneste. Stadig flere kommuner etablerer egne veteranplaner som kan bidra til å heve kompetansen og samhandlingen for å anerkjenne, ivareta og følge opp veteraner og deres familier. I tillegg øker antall steder som har arrangement på frigjørings- og veterandagen 8. mai.

Oppfølging og ivaretakelse

Forsvaret har ulike tilbud til veteraner før, under og etter utreise. I oppfølgingspakken ligger tiltak som familiesamlinger, mellomlanding (en samling rett etter operasjonen) og ettårsprogrammet, der Forsvaret har ansvaret for å følge opp veteranen i ett år.

Tilbakemeldingene fra tjenestegjørende og deres familier er generelt gode. Mange trekker særlig frem opplevelsen av anerkjennelse fra Forsvarets side som viktig. Flertallet av veteranene sier at det er lettere å reise ut og konsentrere seg om jobben når de vet at Forsvaret har et apparat for å ivareta familiene. Ordningen med pårørendekontakter får gode tilbakemeldinger både fra veteraner og deres familier.

Som en del av ettårsprogrammet, tilbyr Forsvaret de ansatte å delta på spesielt tilrettelagte samlivskurs. Kursene hjelper blant annet par i Forsvaret med å møte utfordringer knyttet til fravær, savn og engstelse. Det er viktig at kursene er skjermet og kun er åpne for forsvarspar.

Aktiviteter og henvendelser

«Åpen dør», der veteraner og andre kan henvende seg til Forsvaret, registrerte 4614 henvendelser i 2017.

Nasjonal veterankonferanse ble gjennomført i Sandefjord i november. Forsvarets veteranpris ble delt ut til Knut Østbøll for hans mangeårige innsats for veteransaken.

Forsvarets veteransenter på Bæreia blir stadig mer populært, og antall gjestedøgn øker. I 2017 hadde senteret totalt 11 183 gjestedøgn, hovedsakelig fra veteraner. Andelen yngre veteraner og veteraner med familie, øker. I 2017 gjennomførte veteransenteret aktiviteter for store og små gjennom hele året. Aktivitetene innebærer alt fra MC-treff, gjensynstreff, rekreasjonsuker, ungdomscampen «Min tur ut», matkurs og våttkortkurs. Senteret holder også åpent for veteraner og deres familie og pårørende i ferier.

22 000 tjenestegjorde i UNIFIL-operasjonen i Libanon mellom 1978 og 1998. Alle disse er kontaktet og invitert til markering av jubileet for operasjonen i 2018.

8. mai 2017 ble det gjennomført 101 arrangementer på frigjørings- og veterandagen. Det er et rekordhøyt antall.

Norges veteranforbund for internasjonale operasjoner (NVIO) arrangerer veterantreff på vegne av Forsvaret. I 2017 ble det totalt gjennomført 495 veterantreff med til sammen 7568 deltakere. Dette er en økning på over 30 prosent sammenlignet med 2016.

Tilskuddsordningen for veteranorganisasjoner

I 2017 fikk 19 ulike veteranorganisasjoner tildelt 21,4 millioner kroner i økonomisk støtte. Eksempler på aktiviteter som har fått økonomisk støtte, er Veteranseilasen, Veteranforbundet SIOPS (skadde i internasjonale operasjoner), MC-tur i regi av NVIO, og flere barne- og ungdomscamper i regi av «Veteran møter veteran».

Forskning

Forsvaret har satt søkelyset på forskning for å øke kunnskapen om våre veteraner og behovet til den enkelte. I 2017 ble det bestemt å gjennomføre en oppfølgingsstudie av norske Afghanistan-veteraner. Førrige Afghanistan-undersøkelse ble gjennomført i 2012. Hovedhensikten er å følge Afghanistan-veteraner over tid for å avdekke eventuelle senskader.

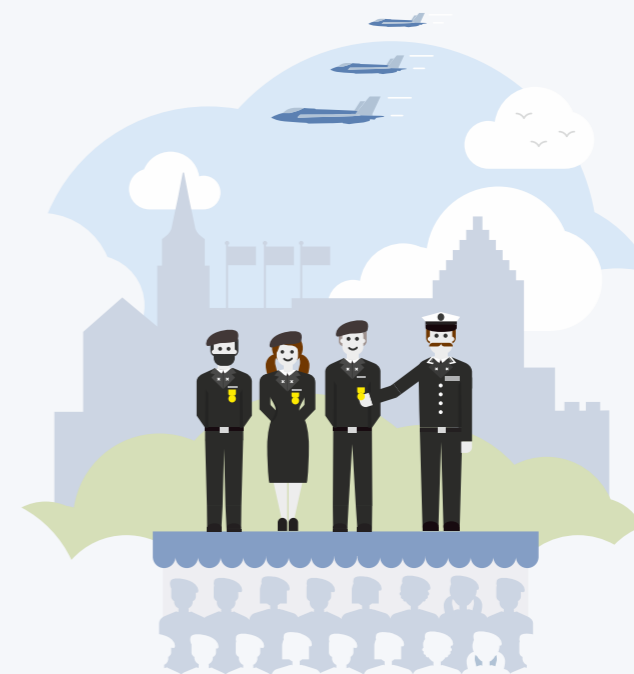
Balkan-prosjektet har som ambisjon å produsere en samlet, forskningsbasert fremstilling av det norske militære engasjementet på Balkan. Det arbeides også med en helse rapport for personell som har tjenestegjort på Balkan. Registreringsarbeidet er ferdigstilt slik at Forsvaret kan etablere forskningsgrupper. Det er planlagt å gjennomføre kreft- og dødsårsaksstudier på denne gruppen.

TABELL 5 — MEDALJEVERREKKELSER FRA FORSVARET 2017

Høyere dekorasjoner overrakt i løpet av 2017	Totalt
Krigskors m/sverd	1
Krigsmedaljen	2
Forsvarets medalje for edel dåd	1
Forsvarsmedaljen m/laurbærgren	14
Deltagermedaljen m/u rosett	7
Fortjenestemedaljen – Heimevernet	3
Forsvarsmedaljen – 25 års tjeneste (inkl. 7 stk. for svært god innsats)	114
Forsvarsmedaljen m/1 stjerne – 30 års tjeneste	135
Forsvarsmedaljen m/2 stjerner – 35 års tjeneste	109
Forsvarsmedaljen m/3 stjerner – 40 års tjeneste	39
Forsvarets medalje for sårede i strid	5
Forsvarets medalje for INTOPS m/laurbærgull	1
Forsvarets innsatsmedalje m/rosett	8
Forsvarets innsatsmedalje	10

Medaljene er satt opp i rangert rekkefølge.

Det ble totalt overrakt 449 høyere dekorasjoner og 1352 medaljer for internasjonal tjeneste i 2017.

Øvingsaktiviteten i Hæren har hatt en økning fra 2016 til 2017.

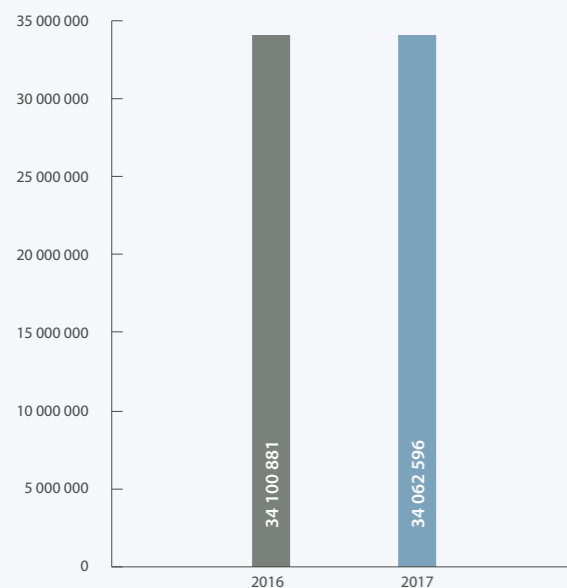
(ØVELSE HOVEDSTAD)

Tropp 1 fra Heimevernets innsatsstyrke Grebe har utført oppdrag i Oslo og Akershus under øvelse Hovedstad 2017.

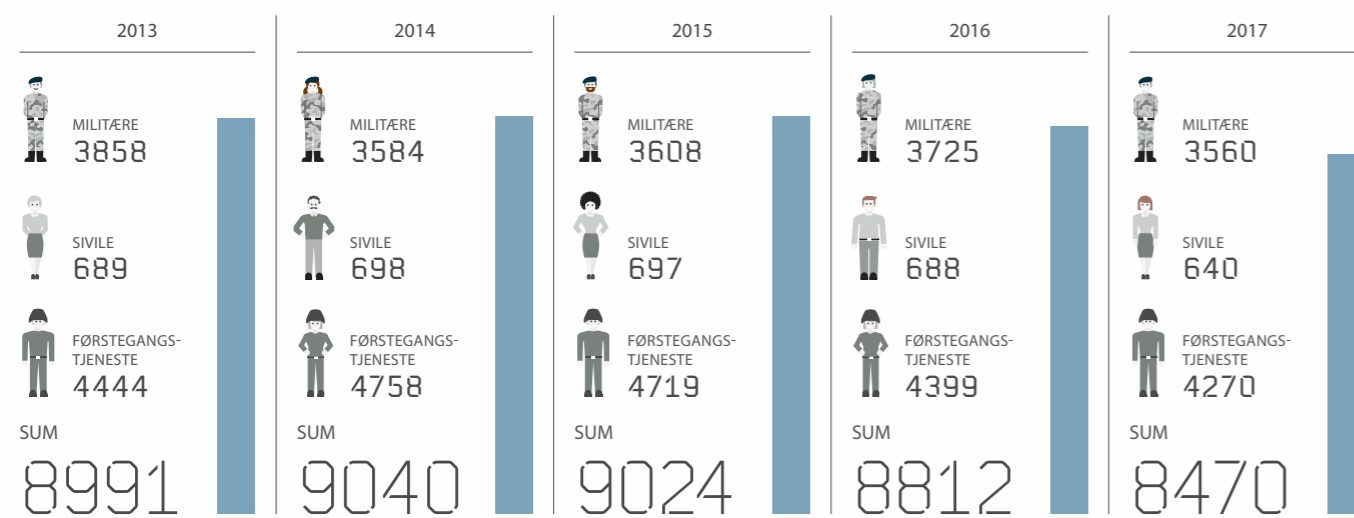
FIGUR 3
TOTALOVERSIKT OVER FORSVARETS AVDELINGER

FORSVARETS TOTALE KOSTNADER
I tusen 2017-kroner.

34 062 596

TABELL 7 — ÅRSVERK I HÆREN

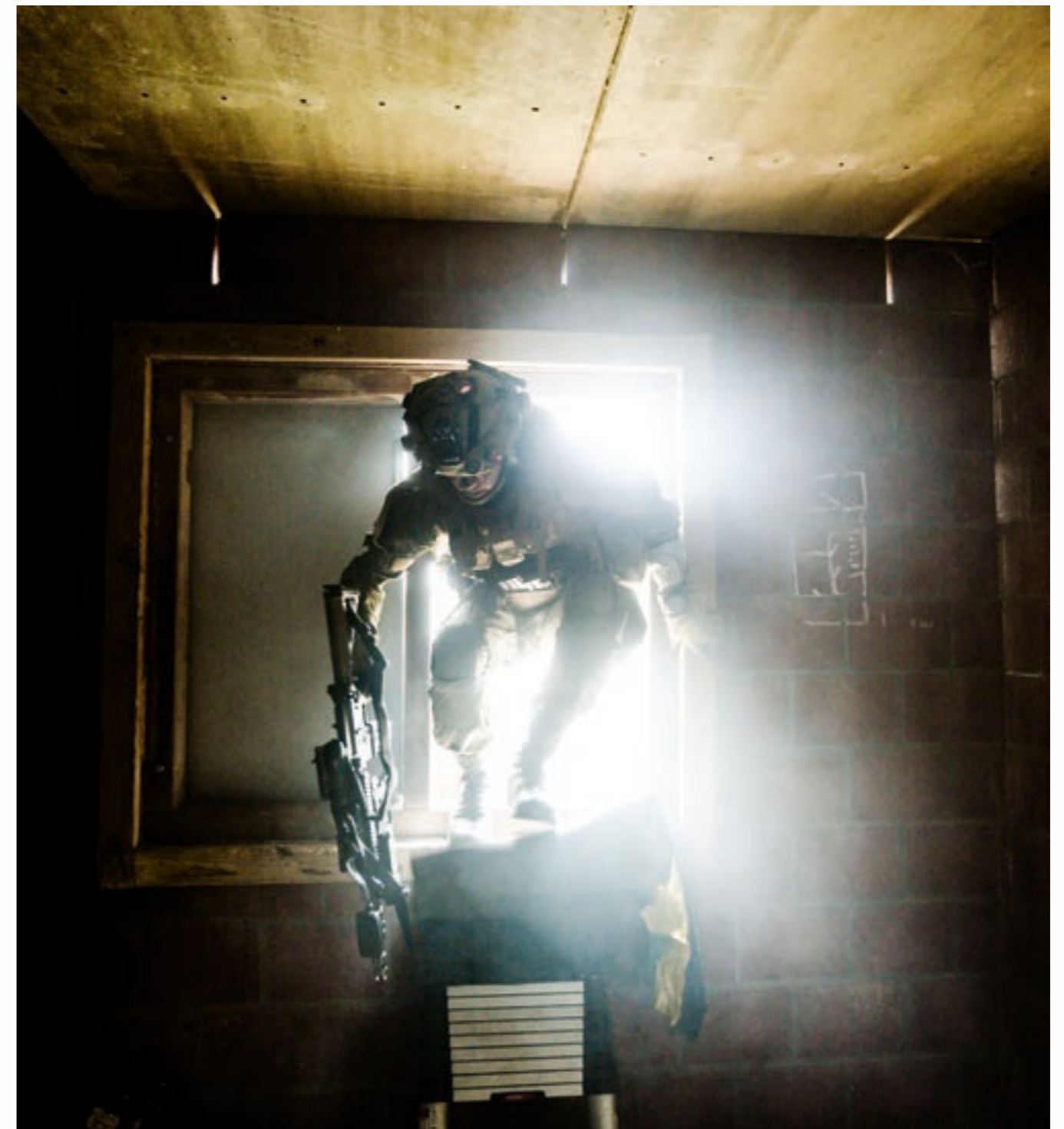
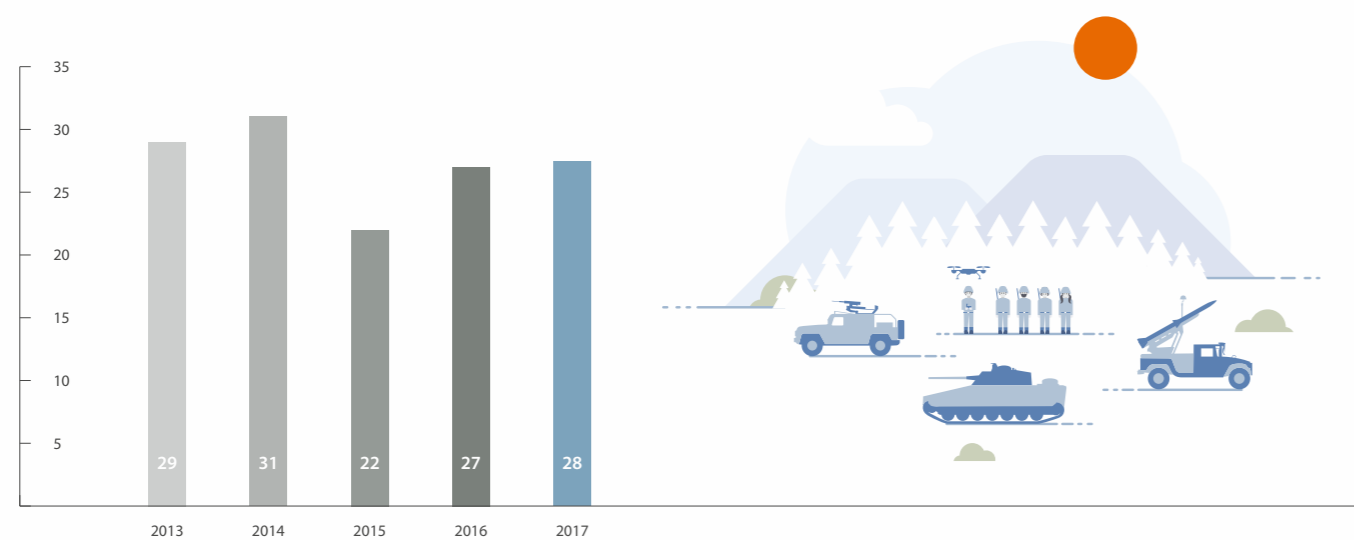

TABELL 8 — REGNSKAP FOR HÆREN

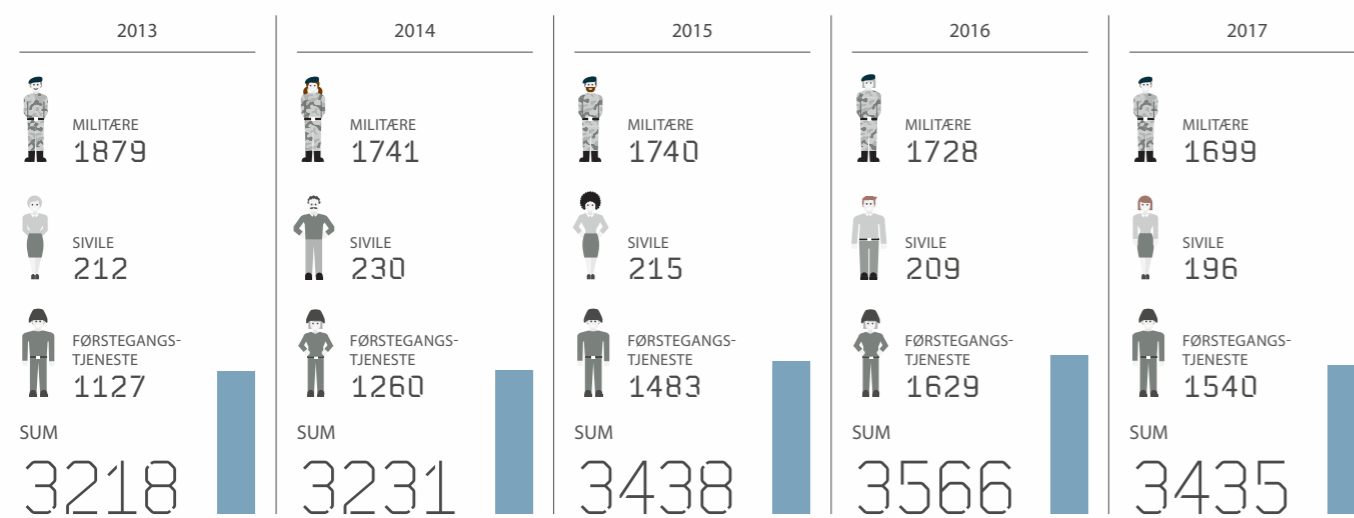
Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	3 808 671	3 751 786
Materiell	1 572 733	1 764 860
Eiendom, bygg og anlegg	949 128	660 629
Sum kostnader	6 330 532	6 177 275

FIGUR 4 — AKTIVITETSDATA FOR HÆREN

Øvingsdøgn i snitt i avdelingene

TABELL 9 — ÅRSVERK I SJØFORSVARET

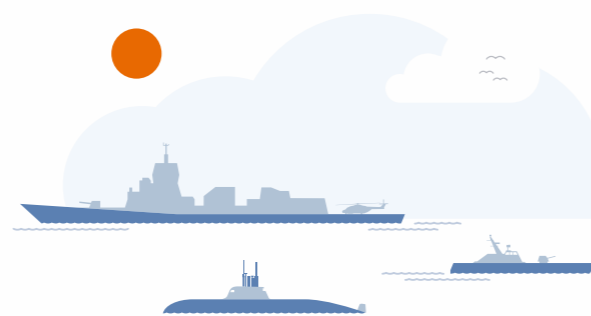
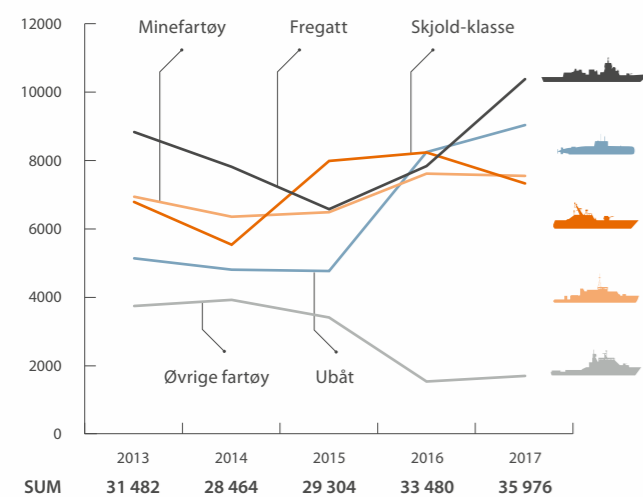

TABELL 10 — REGNSKAP FOR SJØFORSVARET

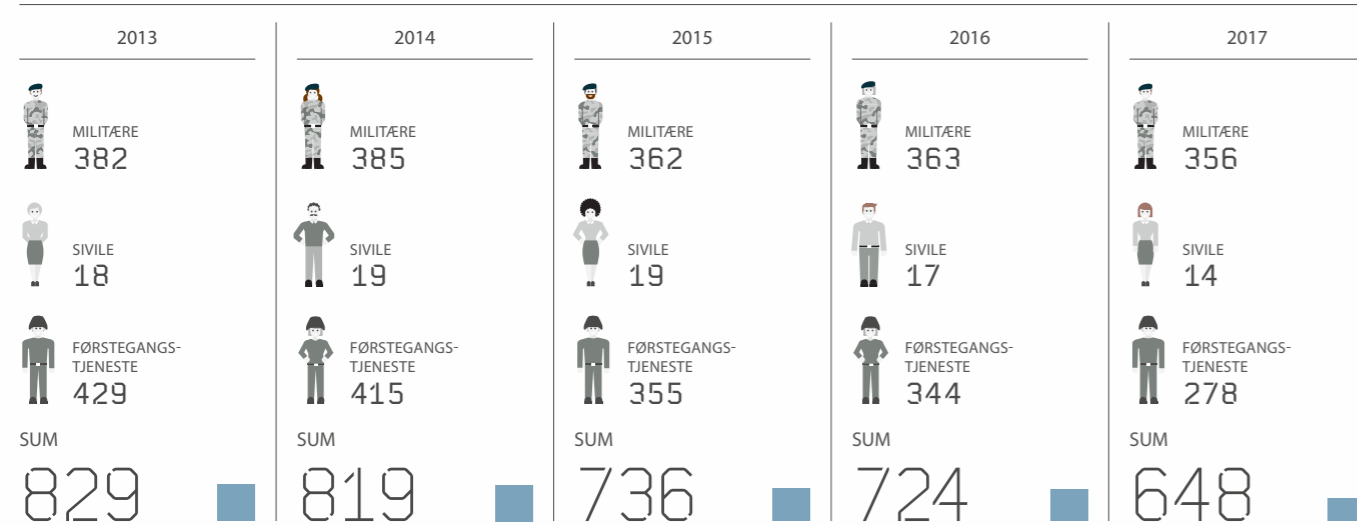
Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	1 966 243	2 042 022
Materiell	3 356 770	3 427 648
Eiendom, bygg og anlegg	338 704	272 605
Sum kostnader	5 661 717	5 742 275

FIGUR 5 — AKTIVITETSDATA FOR SJØFORSVARET

Seilingstimer 2013–2017

TABELL 11 — ÅRSVERK I KYSTVAKTEN

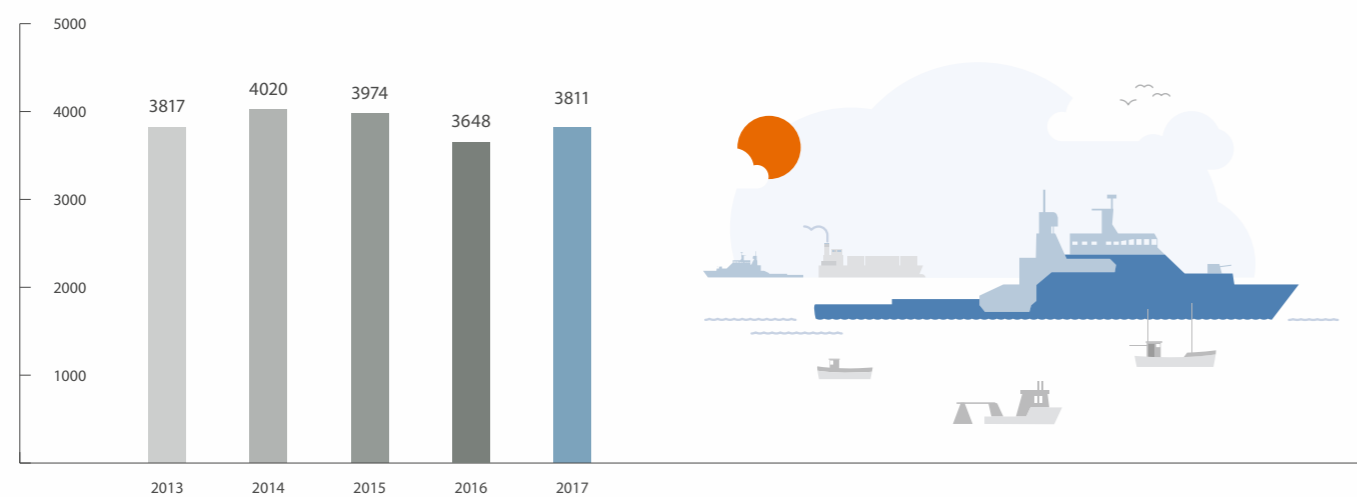

TABELL 12 — REGNSKAP FOR KYSTVAKTEN

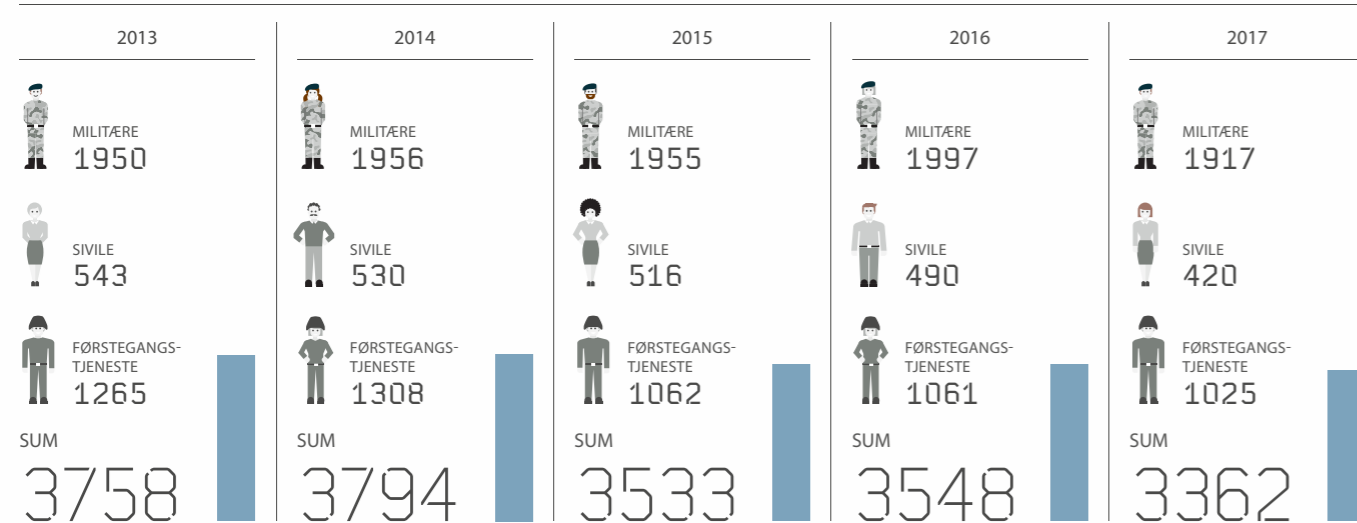
Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	442 087	452 220
Materiell	526 156	505 929
Eiendom, bygg og anlegg	19 195	14 237
Sum kostnader	987 438	972 386

FIGUR 6 — AKTIVITETSDATA FOR KYSTVAKTEN

Patruljedøgn

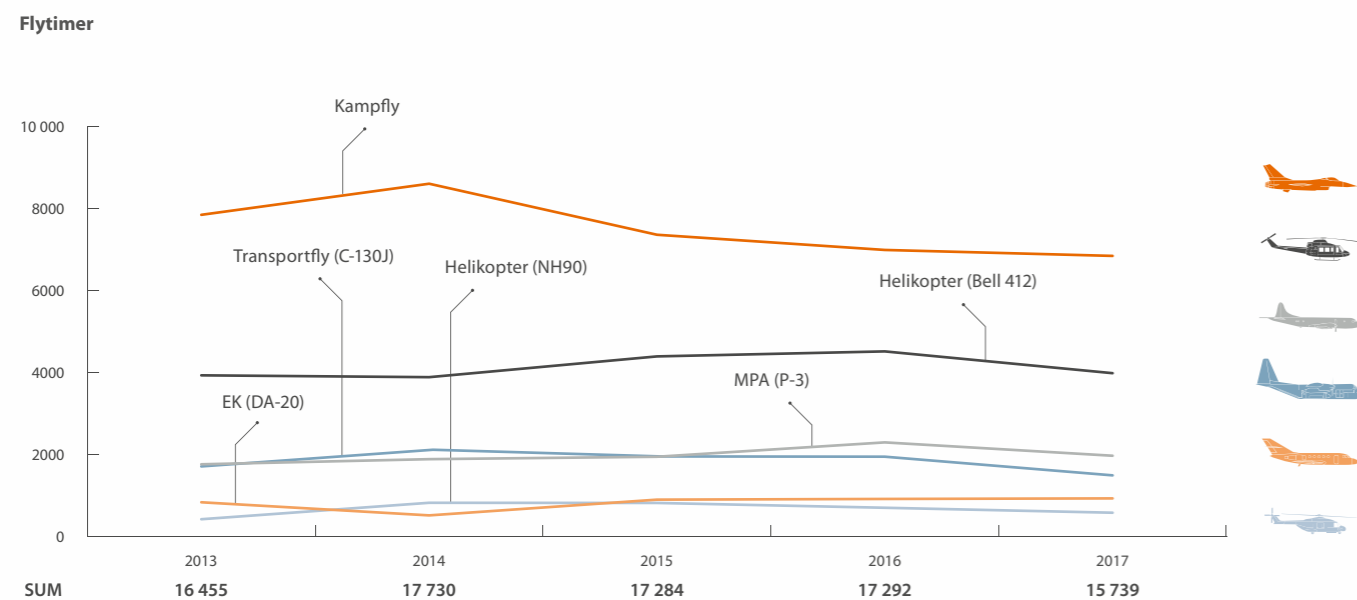
TABELL 13 — ÅRSVERK I LUFTFORSVARET

TABELL 14 — REGNSKAP FOR LUFTFORSVARET

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	2 166 777	2 075 514
Materiell	3 192 331	3 372 100
Eiendom, bygg og anlegg	711 042	429 259
Sum kostnader	6 070 151	5 876 873

FIGUR 7 — AKTIVITETSDATA FOR LUFTFORSVARET

TABELL 15 — ÅRSVERK I REDNINGSTJENESTEN

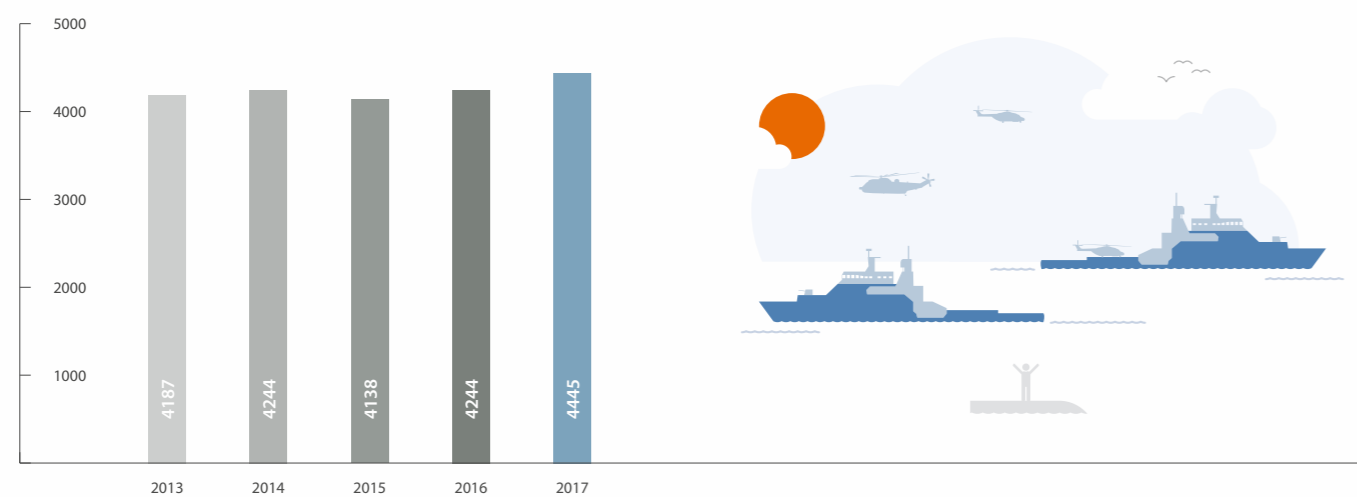
2013	2014	2015	2016	2017
MILITÆRE 190	MILITÆRE 192	MILITÆRE 193	MILITÆRE 227	MILITÆRE 234
SIVILE 8	SIVILE 8	SIVILE 7	SIVILE 6	SIVILE 7
FØRSTEGANGS- TJENESTE 0	FØRSTEGANGS- TJENESTE 3	FØRSTEGANGS- TJENESTE 6	FØRSTEGANGS- TJENESTE 2	FØRSTEGANGS- TJENESTE 0
SUM 198	SUM 203	SUM 206	SUM 235	SUM 241

TABELL 16 — REGNSKAP FOR REDNINGSTJENESTEN

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	323 545	353 908
Materiell	619 853	474 262
Eiendom, bygg og anlegg	29 091	31 634
Sum kostnader	972 489	859 804

FIGUR 8 — AKTIVITETSDATA FOR REDNINGSTJENESTEN

Flytimer Sea King

TABELL 17 — ÅRSVERK I HEIMEVERNET

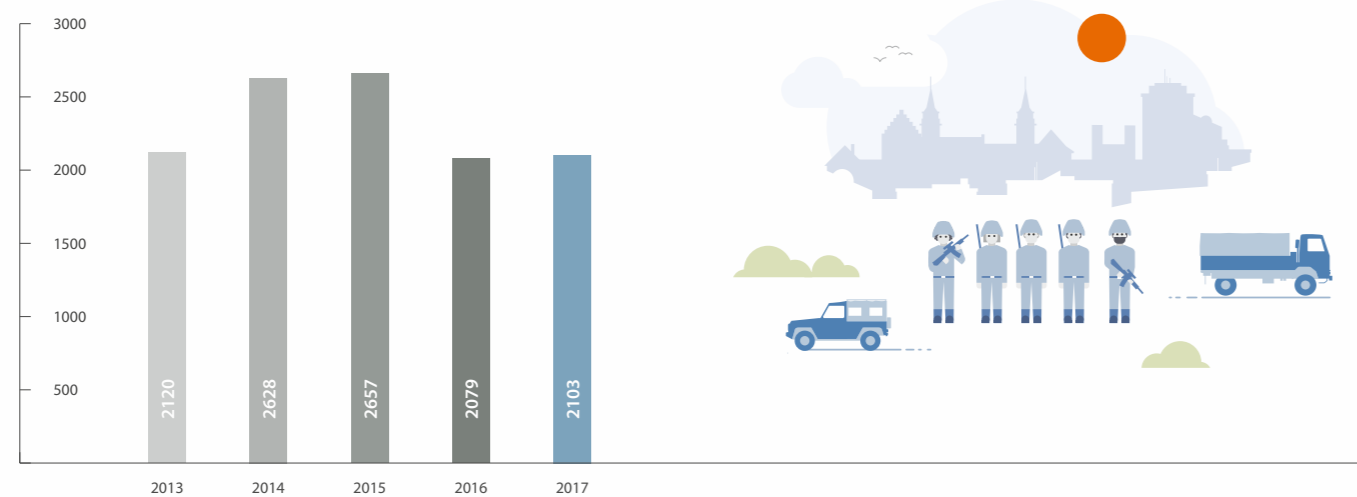
2013	2014	2015	2016	2017
MILITÆRE 377	MILITÆRE 384	MILITÆRE 388	MILITÆRE 398	MILITÆRE 403
SIVILE 136	SIVILE 140	SIVILE 149	SIVILE 145	SIVILE 147
FØRSTEGANGS- TJENESTE 42	FØRSTEGANGS- TJENESTE 62	FØRSTEGANGS- TJENESTE 55	FØRSTEGANGS- TJENESTE 100	FØRSTEGANGS- TJENESTE 100
SUM 555	SUM 586	SUM 592	SUM 643	SUM 650

TABELL 18 — REGNSKAP FOR HEIMEVERNET

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	828 755	886 926
Materiell	245 172	296 948
Eiendom, bygg og anlegg	211 321	184 829
Sum kostnader	1 285 247	1 368 703

FIGUR 9 — AKTIVITETSDATA FOR HEIMEVERNET

Antall kurselever

TABELL 19 — FORSVARETS LOGISTIKKORGANISASJON

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	663	662	648	298	374
Sivile	1918	1974	1969	1441	1484
Førstegangstjeneste	100	107	92	53	132
Sum	2682	2743	2709	1792	1990

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	1 327 059	1 245 580
Materiell	1 338 725	903 188
Eiendom, bygg og anlegg	475 066	346 744
Sum kostnader	3 140 849	2 495 512

TABELL 20 — ETTERRETNINGSTJENESTEN

Regnskap	2016	2017
Sum kostnader	2 062 001	2 235 441

TABELL 21 — FORSVARETS FELLESTJENESTER

Årsverk	2016	2017
Militære	315	351
Sivile	248	281
Førstegangstjeneste	242	253
Sum	805	885

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	503 291	580 733
Materiell	94 825	85 246
Eiendom, bygg og anlegg	180 800	127 698
Sum kostnader	778 916	793 678

TABELL 22 — LOS-PROGRAMMET

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	59	53	42	37	22
Sivile	69,7	69	60	51	26
Førstegangstjeneste	0	0	0	0	0
Sum	129	122	102	88	47

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	80 599	45 020
Materiell	116 130	114 224
Eiendom, bygg og anlegg	19 723	15 269
Sum kostnader	216 452	174 513

TABELL 23 — FORSVARETS PERSONELL- OG VERNEPLIKTSSENTER

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	198	204	219	370	473
Sivile	92	95	109	138	202
Førstegangstjeneste	14	14	15	32	2
Sum	303	313	343	540	678

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	812 066	875 249
Materiell	270 441	273 034
Eiendom, bygg og anlegg	49 341	42 804
Sum kostnader	1 131 848	1 191 086

TABELL 24 — FORSVARETS HØGSKOLE

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	139	142	138	133	472
Sivile	140	138	138	139	172
Førstegangstjeneste	15	18	21	17	41
Sum	294	298	297	289	685

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	309 318	601 613
Materiell	19 140	78 139
Eiendom, bygg og anlegg	28 894	38 539
Sum kostnader	357 351	718 291

TABELL 25 — FORSVARETS OPERATIVE HOVEDKVARTER

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	244	234	204	209	247
Sivile	26	26	25	32	62
Førstegangstjeneste	64	63	61	132	296
Sum	334	323	290	373	605

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	298 337	411 537
Materiell	145 731	144 669
Eiendom, bygg og anlegg	138 865	129 602
Sum kostnader	582 933	685 808

TABELL 26 — FORSVARETS SANITET

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	277	280	273	285	245
Sivile	135	134	120	116	68
Førstegangstjeneste	162	144	135	150	16
Sum	574	558	528	551	328

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	353 273	292 393
Materiell	61 938	43 807
Eiendom, bygg og anlegg	46 921	16 349
Sum kostnader	462 132	352 550

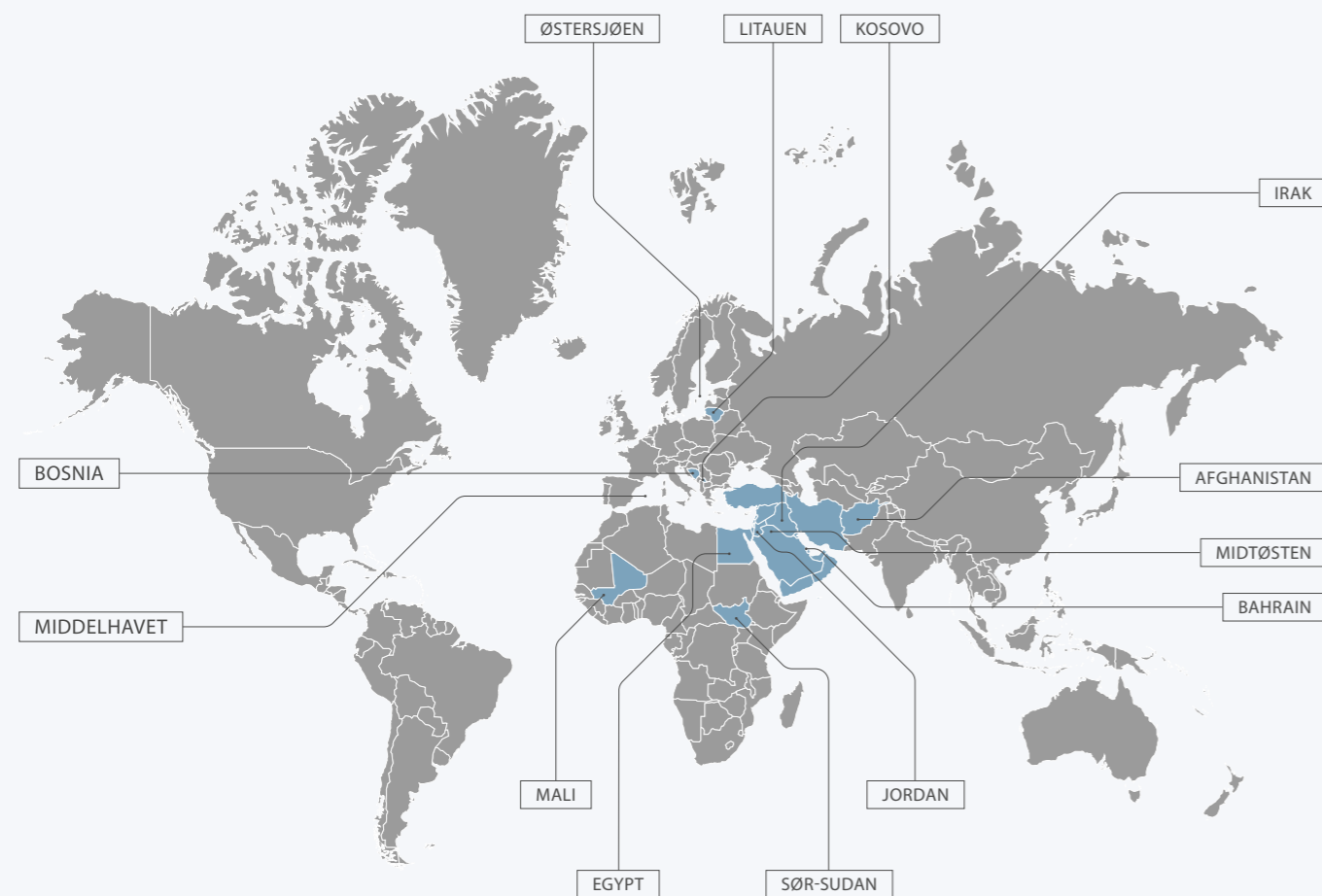
TABELL 27 — CYBERFORSVARET

Årsverk	2013	2014	2015	2016	2017
Militære	477	477	467	502	497
Sivile	589	617	647	650	637
Førstegangstjeneste	185	198	207	55	97
Sum	1251	1292	1321	1207	1230

Regnskap	2016	2017
Personell og administrasjon	989 000	1 018 260
Materiell	707 577	628 307
Eiendom, bygg og anlegg	326 273	218 798
Sum kostnader	2 022 850	1 865 365

TABELL 28 — OVERSIKT OVER INTERNASJONALE OPERASJONER

Operasjon	Land	Type avdeling	Varighet	Avgitt til
Enhanced Forward Presence (eFP)	Litauen	Hæren	Andre halvår 2017	NATO
Standing Naval Maritime Group 1 (SNMG 1)	Nord-Atlanterhavet, Østersjøen	Sjøforsvaret	2017	NATO
Standing Mine Counter-Measures Group 1 (SNMCMG1)	Nord-Atlanterhavet, Østersjøen Middelhavet	Sjøforsvaret	To x 4 mnd 2017	NATO
Resolute Support Mission (RSM)	Afghanistan	Forsvarets spesialstyrker	2017	NATO
Operation Inherent Resolve (OIR)	Irak og Jordan	Hæren/Forsvarets spesialstyrker	2017	Koalisjon
Multinational Force Observers (MFO)	Egypt	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	MFO
Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	Mali	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	FN
United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)	Midtøsten	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	FN
United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)	Sør-Sudan	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	FN
NATO HQ Sarajevo	Bosnia	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	NATO
Kosovo Force (KFOR)	Kosovo	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	NATO
Combined Maritime Forces (CMF)	Bahrain	Forsvaret (Stabsoff.)	2017	Koalisjon
Triton	Middelhavet	Sjøforsvaret	2017	EU

FORSVARET
Org. nr.: 986105174

Riksrevisjonens beretning

Til Forsvaret

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon med forbehold

Riksrevisjonen har revidert Forsvarets årsregnskap for 2017. Årsregnskapet består av ledelseskommentarer, oppstilling av bevilgnings- og artskontorrapportering og virksomhetsregnskap, inklusiv noter til årsregnskapet for regnskapsåret avsluttet per 31. desember 2017.

Bevilgnings- og artskontorrapporteringen viser at 28 105 823 000 kroner er rapportert netto til bevilgningsregnskapet. Virksomhetsregnskapet viser at resultatet av periodens aktiviteter er 0 kroner.

Etter Riksrevisjonens mening gir Forsvarets årsregnskap, med unntak av virkningen av forholdene som er omtalt i avsnittet «Grunnlag for konklusjon med forbehold», et dekkende bilde av virksomhetens disponible bevilgninger, inntekter og utgifter i 2017 og av mellomværende med statskassen per 31. desember 2017, i samsvar med regelverk for statlig økonomistyring. Vi mener videre at årsregnskapet, med unntak av virkningen av forholdene som er omtalt i avsnittet «Grunnlag for konklusjon med forbehold», gir et rettviseende bilde av virksomhetens resultat for 2017 og av eiendeler, gjeld og statens kapital per 31. desember 2017, i samsvar med statlige regnskapsstandarder (SRS).

Grunnlag for konklusjon med forbehold

Regjeringen vedtok i 2015 en omorganisering av Forsvaret ved å skille ut og etablere Forsvarsmateriell som en egen virksomhet fra 1. januar 2016.

Fra samme tid ble Forsvarets regnskapssystem i nye Forsvarets Felles integrerte forvaltningssystem (FIF 3.0) implementert. FIF 3.0 er satt opp med og har i dag kun mulighet for én firmakode, som brukes av Forsvaret. Som en konsekvens av dette har Forsvarsdepartementet besluttet at Forsvarsmateriells regnskap skal føres som en driftsenhet i Forsvarets regnskap, dette medfører at virksomhetene har felles hovedbok. Forsvarsmateriell og Forsvaret har i tillegg felles rapportering til statsregnskapet.

I forbindelse med omorganiseringen og overgangen til SRS har Forsvarsdepartementet søkt Direktoratet for økonomistyring (DFØ) om unntak fra sentrale bestemmelser i det statlige økonomiregelverket. DFØ har innvilget unntakene under forutsetning om at Forsvarsmateriell avlegger et fullverdig årsregnskap i 2017, samt at økonomiregelverket blir etterlevd fra og med regnskapsåret 2018.

Beholdninger av varer og driftsmateriell

Forsvaret omtaler i sitt årsregnskap at regnskapslinjen *Beholdninger av varer og driftsmateriell* ikke er fullstendig per 31. desember 2017. Vi er kjent med at det er innregnet materiell med betydelig verdi i 2017, som skulle vært innregnet i tidligere perioder. Dette arbeidet vil bli fullført i løpet av 2018. I tillegg blir store deler av Forsvarets beholdninger ikke telt årlig, men etter en rullerende syklus på opptil fire år.

På bakgrunn av momentene over har det ikke vært mulig å bekrefte regnskapslinjen *Beholdninger av varer og driftsmidler*.

Andre fordringer

Det har ikke vært mulig å bekrefte fullstendigheten av regnskapslinjen *Andre fordringer*, på grunn av manglende ajourhold av anskaffelser fra internasjonale organisasjoner og andre lands myndigheter. Manglende ajourhold gjelder konto 1790 *Forskuddsbetalinger til leverandør*.

Skyldige offentlige avgifter

Regnskapslinjen *Skyldige offentlige avgifter* inneholder Forsvarets regnskapsførte skyldige merverdiavgift. Revisjonen har fått kunnskap om at det forekommer feil i behandling av inngående merverdiavgift knyttet til innkjøp av tjenester for redningshelikoptrene, fellesanskaffelser og intern samhandel. Inngående merverdiavgift har som en følge ikke kommet med på omsetningsoppgaven til Skatteetaten, og heller ikke på regnskapslinjen for *Skyldige offentlige avgifter*. Forsvaret har ikke kunnet fremskaffe dokumentasjon på hvor mye fradrag for inngående merverdiavgift som mangler i Forsvarets omsetningsoppgave. Vi har ikke vært i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for det regnskapsførte beløpet, og dette har medført at vi ikke har mulighet til å bekrefte regnskapslinjen *Skyldige offentlige avgifter*.

Avregnet med statskassen

Forsvarsmateriell og Forsvaret har felles hovedbok. Som en konsekvens av dette er det ikke foretatt fakturering mellom de to etatene, og posteringene balanserer ikke per etat. Per 31. desember 2017 er det postert om lag 213 millioner kroner debet Forsvarsmateriell og kredit Forsvaret på regnskapslinjen *Avregnet med statskassen*. Grunnlaget for denne posteringen kan ikke dokumenteres. Dette medfører at vi ikke kan bekrefte regnskapslinjen *Avregnet med statskassen*.

Inntekt fra bevilgning

Forsvaret har benyttet konto 3900 *Inntekt fra bevilgning* ved inntektsføring av alt forbruk av varer, både egne innkjøpte varer og varer overført vederlagsfritt fra Forsvarsmateriell. Bevilgningen knyttet til uttak av varer overført fra Forsvarsmateriell skulle vært ført på konto 3980 *Andre inntekter fra bevilgning*. Som en konsekvens av dette er det inntektsført 40 millioner kroner mer enn årets bevilgning på konto 3900 *Inntekt fra bevilgning*, som presentert i årsregnskapet i note 1. Dette er brudd på SRS 10 punkt 6.

Forsvaret er ikke i stand til å spesifisere fordelingen mellom forbruk av egne innkjøpte varer, og varer overført fra Forsvarsmateriell. Vi har følgelig ikke vært i stand til å innhente tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis for riktig fordeling av inntekt fra bevilgning mellom konto 3900 *Inntekt fra bevilgning* og 3980 *Andre inntekter fra bevilgning*, og kan derfor ikke bekrefte note 1 tilknyttet regnskapslinjen *Inntekt fra bevilgning*.

Leverandørgjeld og Skyldig skattetrekk

Regnskapstallene for *Leverandørgjeld* og *Skyldig skattetrekk* per 31. desember 2016 er ikke sammenliknbare mot tilsvarende regnskapstall for 2017.

Forsvarets regnskapslinje *Skyldig skattetrekk* er regnskapsført til 0,6 millioner kroner per 31. desember 2016. Denne regnskapslinjen inneholder kun påleggstrekk, da den mangler beløpet som skulle vært ført som skattetrekk i 2016, kr 607 millioner kroner. Dette beløpet har i stedet blitt ført på regnskapslinjen *Leverandørgjeld*. I tillegg er det usikkerhet knyttet til regnskapsført beløp på skattetrekket ettersom 607 millioner kroner er skyldig skattetrekk for både Forsvaret og Forsvarsmateriell. Det har derfor ikke vært mulig å bekrefte de nevnte regnskapslinjene per 31. desember 2016 i Forsvarets regnskap.

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med *lov om Riksrevisjonen, instruks om Riksrevisjonens virksomhet* og internasjonale standarder for offentlig revisjon (ISSAI 1000–2999). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet under «Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet». Vi er uavhengige av virksomheten slik det kreves i lov og instruks om Riksrevisjonen og de etiske kravene i ISSAI 30 fra International Organization of Supreme Audit Institutions (INTOSAI's etikkregler), og vi har overholdt de øvrige etiske forpliktelsene våre i samsvar med disse kravene og INTOSAI's etikkregler. Etter vår oppfatning er revisjonsbevisene vi har innhentet, tilstrekkelige og hensiktsmessige som grunnlag for vår konklusjon.

Øvrig informasjon i årsrapporten

Ledelsen er ansvarlig for årsrapporten, som består av årsregnskapet (del VI) og øvrig informasjon (del I–V). Riksrevisjonens uttalelse omfatter revisjon av årsregnskapet og virksomhetens etterlevelse av administrative regelverk for økonomistyring, ikke øvrig informasjon i årsrapporten (del I–V). Vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese den øvrige informasjonen i årsrapporten. Formålet er å vurdere om det foreligger vesentlig inkonsistens mellom den øvrige informasjonen, årsregnskapet og kunnskapen vi har opparbeidet oss under revisjonen. Vi vurderer også om den øvrige informasjonen ser ut til å inneholde vesentlig feilinformasjon. Dersom vi konkluderer med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon, er vi pålagt å rapportere dette i revisjonsberetningen. Det er ingenting å rapportere i så måte.

Ledelsens og det overordnede departementets ansvar for årsregnskapet

Ledelsen er ansvarlig for å utarbeide et årsregnskap som gir et dekkende og rettviseende bilde i samsvar med henholdsvis regelverk for økonomistyring i staten og de statlige regnskapsstandardene (SRS). Ledelsen er også ansvarlig for å etablere den interne kontrollen som de mener er nødvendig for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil.

Det overordnede departementet har det overordnede ansvaret for at virksomheten rapporterer relevant og pålitelig resultat- og regnskapsinformasjon og har forsvarelig internkontroll.

Riksrevisjonens oppgaver og plikter

Målet med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som gir uttrykk for Riksrevisjonens konklusjon. Betyggende sikkerhet er et høyt sikkerhetsnivå, men det er ingen garanti for at en revisjon som er utført i samsvar med *lov om Riksrevisjonen, instruks om Riksrevisjonens virksomhet* og internasjonale standarder for offentlig revisjon (ISSAI 1000–2999), alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir ansett som vesentlig dersom den, enkeltvis eller samlet, med rimelighet kan forventes å påvirke de beslutningene brukere treffer på grunnlag av årsregnskapet.

Vi utøver profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen, i samsvar med *lov om Riksrevisjonen, instruks om Riksrevisjonens virksomhet* og ISSAI 1000–2999.

Vi identifiserer og anslår risikoene for vesentlig feilinformasjon i årsregnskapet, enten den skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Videre utformer og gjennomfører vi revisjonshandlinger for å håndtere slike risikoer og innhenter tilstrekkelig og hensiktsmessig revisjonsbevis som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon ikke blir avdekket, er høyere for feilinformasjon som skyldes misligheter, enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil. Grunnen til det er at misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, feilpresentasjoner eller overstyring av intern kontroll.

Vi gjør også følgende:

- opparbeider oss en forståelse av den interne kontrollen som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjonshandlinger som er hensiktsmessige ut fra omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om hvor effektiv virksomhetens interne kontroll er
- evaluerer om regnskapsprinsippene som er brukt, er hensiktsmessige, og om regnskapsestimater og tilhørende opplysninger som er utarbeidet av ledelsen, er rimelige
- evaluerer den totale presentasjonen, strukturen og innholdet i årsregnskapet, inkludert tilleggsopplysningene
- evaluerer om årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et dekkende og rettviseende bilde i samsvar med henholdsvis regelverk for økonomistyring i staten og de statlige regnskapsstandardene (SRS)

Vi kommuniserer med ledelsen og informerer det overordnede departementet, blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og når revisjonsarbeidet skal utføres. Vi vil også ta opp forhold av betydning som er avdekket i løpet av revisjonen, for eksempel svakheter av betydning i den interne kontrollen.

Når det gjelder forholdene som vi tar opp med ledelsen og informerer det overordnede departementet om, tar vi standpunkt til hvilke som er av størst betydning ved revisjonen av årsregnskapet, og avgjør om disse skal regnes som sentrale forhold ved revisjonen.

Forholdene omtales ikke i beretningen hvis Riksrevisjonen beslutter at det er rimelig å forvente at de negative konsekvensene av en slik offentliggjøring vil være større enn offentlighetens interesse av at saken blir omtalt. Dette vil bare være aktuelt i ytterst sjeldne tilfeller.

Dersom vi gjennom revisjonen av årsregnskapet får indikasjoner på vesentlige brudd på administrative regelverk for økonomistyring, gjennomfører vi utvalgte revisjonshandlinger for å kunne uttale oss om hvorvidt det er vesentlige brudd på slike regelverk.

Uttalelse om øvrige forhold

Konklusjon knyttet til administrative regelverk for økonomistyring

Vi uttaler oss med moderat sikkerhet om hvorvidt vi er kjent med forhold som tilsier at virksomheten har disponert bevilgningene på en måte som i vesentlig grad strider mot administrative regelverk for økonomistyring. Uttalelsen bygger på ISSAI 4000-serien for etterlevelserevisjon. Moderat sikkerhet for uttalelsen oppnår vi gjennom revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi finner nødvendige.

Utover de forholdene vedrørende *Skyldig offentlige avgifter* som beskrevet under grunnlag for konklusjon med forbehold, er vi basert på revisjonen av årsregnskapet og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendige i henhold til ISSAI 4000-serien, ikke kjent med forhold som tilsier at virksomheten har disponert bevilgningene i strid med administrative regelverk for økonomistyring.

Oslo; 30.04.2018

Etter fullmakt

Tor Digranes
ekspedisjonssjef

Stig Kilvik
avdelingsdirektør

Brevet er ekspedert digitalt og har derfor ingen håndskreven signatur